

The Project Gutenberg eBook of Pohjavirtoja: Romaani

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Pohjavirtoja: Romaani

Author: Marja Salmela

Release date: April 30, 2007 [eBook #21265]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK POHJAVIRTOJA: ROMAANI ***

Produced by Tapio Riikonen

POHJAVIRTOJA

Romaani

Kirj.

MARJA SALMELA

WSOY, Porvoo, 1911.

SISÄLLYS:

Eero
Jokapäiväisyyden poluilta
Alppien maassa
Kun tiet yhtyvät

EERO

Tohtorin talon ruokasalissa kävi lakkaamaton puheen porina. Nuorin lapsista leikki lattialla pienen, naapuritalosta vieraisille tulleen toverin kanssa, vanhemmat lukivat läksyjään, mikä ääneen, mikä puoliääneen.

Eero, vanhin kotona olevista lapsista, istui erillään muista huoneen perällä, suuressa, vanhanaikuisessa keinuolussa, kirjat polvellaan. Ikkunan luona, pienen pöydän ympärillä lukivat kansakoulua käyvät lapset läksyjään. Heitä oli kaksi tyttöä ja kaksi poikaa. Ville, vanhin heistä, istui kahdeksanvuotiaan Yrjön vieressä ja joka kerralta, kun Yrjön sisälukuharjoitus kävi liian äänekkääksi tuuppasi Ville häntä saappaan korolla sääreen. »Älähän», äännähti silloin Yrjö ja siirtyi etäämmälle veljestä. Mutta tuuppaus teki tehtävänsä. Luku kävi isoksi aikaa hiljaisemmaksi, kunnes voima ja vauhti taas vähitellen kiihtyi, aiheuttaen lopulta uuden tuuppauksen.

Villen ja Yrjön välillä ijässä olevat pikku tytöt istuivat pöydän toisella puolella, milloin äänettöminä lukien, milloin hiljaa keskenään supisten.

Ulkona oli pilkkosen pimeä. Silloin tällöin ikkunoita vastaan singahtavista, määristä hiutaleistä päättäen satoi siellä lumiräntää. Tuuli tuntui käyvän puuskittain. Väliin se vaikenä, sitte yritti taas entistä vihaisemmin. Nurkan ohi pyyhkäistessään se aina ulvahti pitkään ja haikeasti.

Huoneessa olevista sitä eivät kuitenkaan muut huomanneet kuin tohtorinna ja Eero. Tohtorinna huokasi silloin aina väsyneesti ja raskaasti. Eero sitävastoin ei näyttänyt kiinnostavan mitään huomiota siihen mitä kuuli. Hän vain luki.

Kun tuuli levähti eikä huoneessa kuulunut muuta kuin lukevien ja leikkivien lasten ääniä, saattoi tohtorinna viereisestä huoneesta erottaa miehensä askeleet. Sitte hän kuuli tohtorin asettuvan tuoliinsa, kuuli paperin rapinaa kuin sanomalehtiä olisi käännelty ja pari kertaa lusikan kilahduksen lasin laita vastaan.

Tohtorinna huokasi. Huulia väräytti katkera hymy. Hermostuneen kiireisesti hän sitte tarttui pöytälaatikosta ottamaansa veitseen ja rupesi valmistamaan voileipiä lapsille.

Katse kulki lattialla leikkivästä tytön tylleröstä pöydän ääressä lukevien luokse ja pysähtyi sitte Eeroon, joka koukkuselkäisenä kuin vanhus istui painuneena kirjojensa yli.

Miten kalpea hän oli! Kyllä näki, että hän oli ollut sairaana ja oli vieläkin. Mutta eihän hänen laiseltaan mitään saanut tietää. Senlainen umpimielinen tuppisuu hänkin oli, aivan niinkuin isänsä. Ei äännähtänyt, vaikka puulla olisi päähän lyönyt. Senlainen hän oli jo pienenä.

Tohtorinna oli taas huokaista, mutta huokauksen asemesta tulikin hymyily, sillä hänen ajatuksensa luistivat Oskariin, joka paraikaa luki ylioppilastutkintoaan. Se poika osasi iloita ja valmistaa iloa muillekin. Kaskuja ja hyvää tuulta häneltä riitti, niin että siitä äidinkin väsynyt mieli virkistyi. Olisipa nyt vain Oskar täällä, ei silloin tarvitseisi kuunnella tuota tuulen raskasmielistä valitusta, eikä pääsisi ahdistamaan synkät ajatukset.

Mutta oliko ihme, jos ei iloita jaksanut? Tällainen lauma aina ympärillä ja kohta kätkyessä taas uusi avun pyytjä. Ihminen oli hänkin.

Viereisestä huoneesta alkoivat taas kuulua nuo hitaat, laahaavat askeleet, ja lusikka kilahti totilaslaitaan.

Tohtorinnan mieli kuohahti. Tuolla hän kulki, tuo umpimielinen yksinjurottaja, joka ei muusta välittänyt, kunhan sai tapojaan noudattaa ja olla rauhassa. Ja sellainen oli se mies, jolle hän kerran onnellisena seitsentoistavuotiaana oli antautunut!

Voi niitäkin aikoja! Elämä oli ollut kuin silkkiä siihen asti ja silloin sitä tietysti kuvitteli, että nyt se ilo vasta alkaa, kun naimisiin joutuu.

Mutta pitkätkö sitä riitti? Hän ei vielä ollut täyttänyt kahdeksaatoista vuotta, kun Hanna syntyi. Se oli ensimmäinen suru. Hän oli silloin itse vielä niin lapsellinen. Hän olisi mieluummin huvitellut kuin kytkeytynyt kätkyen viereen. Mutta minne sitä siitä pääsi. Täytyi vain alistua. Ei auttanut muu.

Ennenkuin vuosi uudelleen oli umpeen kulunut oli toinen jo kätkyessä.

Tohtorinna sivalsi sukkelasti voita leivälle ja pisti sen lautaselle toisten valmisten voileipien viereen. Sitte hän leikkasi uuden viipaleen ja levitti voita päälle.

Hänen liikkeensä olivat yhtäkkiä muuttuneet. Ne eivät enää olleet väsyneen hitaita. Ne olivat vilkkaita, voimakkaita. Hän muisti voimansa vuosia ja niistä heijastui häneen vieläkin hetkellistä voimaa.

Pian oli elämä häntä kypsyttänyt! Vaikka hän Hannan syntyessä itse vielä oli lapsi, ei hän kauan sen jälkeen lapsena pysynyt. Kun Astrid syntyi, oli jo toisin. Hän oli silloin alkanut käydä sitä kovaa, itsetietoista taistelua, johon hän muutamien vuosien voimat keskitti. Hänelle oli selvinnyt, miten kovin heikko luonne tohtorilla oli. Liiankin hyvin hän oli oppinut sen, mitä sekä iso-isä, isä että suurin osa paikkakunnan herroista olivat hänelle opettaneet. Umpimielisyys ei siihen aikaan häntä vaivannut. Hän rakasti iloista seuraelämää yhtä paljo kuin hänen nuori rouvansa. Mutta hän rakasti lasia myöskin, ja se pani pelkäämään.

Oltuaan pari vuotta naimisissa aavisti jo Aina-rouva millaista mahtoi olla elämä juomarin vaimona, ja se aavistus kypsytti hänet naiseksi. Se nostatti taisteluun. Hänen kohtalonsa ei saanut muodostua sellaiseksi. Hän tahtoi ja hänen täytyi se estää. Olihan hän nainen, vieläpä nuori ja kaunis. Hänellä oli vaikutusvaltaa ja hänen täytyi päästä voitolle.

Miten ne vuodet selvinä olivat mieleen painuneet, ihan kuin tuskan sinne uurtamina. Kuinka hän silloin lirkutteli ja lellitteli miestänsä ihan kuin pientä lasta, saadakseen hänet lupaamaan, ettei joisi kylässä kohtuuttomasti.

Huoaten ja väkinäisesti se lupaus usein annettiin ja kun iltakutsuista palattiin kotia, oli se tavallisesti rikottu.

Tohtori puolusti itseään sillä, että se oli tapahtunut »aivan vahingossa», »ihan tietämättä ja tahtomatta» tai sillä »ettei se niin vaarallista ollut». Mutta Aina oli järkähtämätön. Hän tahtoi pelastua itse ja hän tahtoi pelastaa perheensä, sentähden hän ei saanut antaa anteeksi. Tohtorin täytyi oppia pysymään kohtuudessa.

Lellitteleminen vaihdettiin senvuoksi kovuuteen. Mutta ei tullut tyydydestä eikä ankaruudesta apua enemmän kuin hyvydestäkään. Tohtori oli parantumaton.

Siitä oli vuosia nyt, mutta vieläkin tuntui raskaalta ajatella tuota suurta taistelua ja suurta tappiota.

Tohtorinnan ajatukset keskeytyivät samassa, sillä leikkivien pöydässä kuului paha parahdus.

— Mitä nyt? Taasko sinä Ville teet kiusaa? — Äiti kuivasi Yrjön kyyneleitä.

— Tallasi niin kovasti — ihan korollaan, nyyhkytti Yrjö jalkaansa pidellen.

— Niin, kun Yrjö lukea popisee, niin ettei toiset osaa ajatella mitään.

— Olkaa nyt kilttejä! Ja sinä Yrjö istu tähän ruokapöytänsä. Te saatte kohta voileipiä ja sitte saatte mennä nukkumaan.

Tohtorinna haki astiakaapista viisi pientä tinatuoppia, kaasi maitoa niihin ja järjesteli voileipiä niiden viereen, niin että tuli yhtä monta kovaa ja yhtä monta pehmoista palasta jokaiselle. Sitte hän nosti lattialla leikkivän pöytään ja rupesi syöttämään.

Hänen liikkeensä eivät enää olleet voimakkaita niinkuin äsken, vaan väsyneen hitaita ja konemaisia. Mieli oli jälleen lamassa ja ajatukset hautoivat vielä äsken elpyneitä muistoja.

Tuuli ulkona ulvahti taas pitkään ja valittavasti.

Tohtorinna huokasi. Molemmat Astridin jälkeen syntyneet, poika ja tyttö, kuolivat pieninä — kuolivat niinkuin hänen toivonsa päästä taistelussa voitolle.

Monen monet kerrat hän heidän haudallaan oli toivotellut kuolemaa itselleenkin, niin raskaalta ja niin toivottoman pitkältä näytti se tie, joka hänellä oli kuljettavana. Voimat tuntuivat jo olevan lopussa ja hän oli kuitenkin vielä nuori. Tätä hän kauhistui eniten, kun ajattelemaan rupesi.

Ei hän silloin olisi uskonut, että kestäisi näin kauan. Mutta kestäihän sitä kun puutui, kun oppi olemaan kone ilman ajatuksia, ilman vaatimuksia ja toiveita, kone, joka vain kävi, kun käytettiin.

Kuka olisi uskonut, että hän saattoi tulla sellaiseksi, hän, joka ilolintuna oli liehunut nuorten joukossa ja jolla oli ollut edellytyksiä ja kykyä vaikka mihin. Kauniiksi, teräväpäiseksi ja sukkelasanaiseksi häntä ennen kehuttiin, mutta oliko tästä enää rahtuakaan jällellä? Eikö kaikki ollut tuhoutunut tuon umpimielisen erakon ja hänen tapojensa tähden?

Tohtorinna tunsu pistoksen sydämessään.

Olihan totta, että hän miehessään oli nähnyt muutakin kuin huonoutta, mutta sitä aikaa, jolloin hyvä tohtorissa pääsi voitolle, sitä oli tuskin kestänyt enempää kuin pari vuotta. Kun Aina-rouvan äiti kuoli, tapahtui tuo käänne parempaan päin. Silloin hänestä todella tuntui, että tohtori sittekin oli hyvä mies.

Kylmennyt väli kävi silloin jälleen helläksi ja lämpimäksi. Surun johdosta he tulivat vetäytyneeksi pois seuraelämästä, ja tohtorin tavat muuttuivat huomattavasti.

Tähän aikaan he myöskin rupesivat miettimään maalle asettumista. Ja sitte tuli muutto.

Tässä pienessä maalaiskodissa syntyi Oskar.

Hän sai Ainan äidinrakkauden puhkeamaan koko voimassaan. Odottaessaan hänen syntymistään tunsikin Aina enemmän kuin koskaan tietoisesti ja tahtoen ottavansa osaa elämän suureen luomistyöhön, ottavansa siihen osaa vapaana ja rakastavana olentona eikä ainoastaan luonnon vaatimuksesta.

Sellaista, yksin sellaista, pitikin lapsen syntymisen olla, sen hän silloin tunsikin. Mutta sellaiseen luomistyöhön ei kyennyt se, jonka usko ja rakkaus oli kuollut. Sentähden ei hänelle enää olisi saanut lapsia syntyä, sitte kun kaikki pimeni, pimeni ainaiseksi.

Mutta niitä syntyi kuitenkin, ja ensimmäinen niistä oli Eero.

— Tulkaa nyt lapset syömään, kutsui tohtorinna väsyneesti.

Pöydän ääressä syntyi vilkas liike. Kirjat työnnettiin syrjään. Pikku tytöt suorivat esiliinojaan ja pyyhkäisivät hiukset silmiltään. Ville antoi Yrjölle viimeisen veljellisen tuuppauksen ja sitte rynnättiin pöydän ääreen, missä kädet kilvan kurottautuivat ottamaan voileipiä.

Eero yksin nousi hitaasti.

— Tuletko sinäkin? — Äiti katsoi kysyvästi häneen, samalla kun sitoi ruokaliinan Yrjön kaulaan.

— En minä aikonut, — menen vain keittiöön.

Hän pujahti ulos ovesta ja haki pimeässä käytävässä koperoiden tietä, kunnes löysi keittiön oven.

Lämmin valo tulvahti oven avauksessa häntä vastaan. Kattolamppu loisti iloisen kirkkaasti ja uunissa paloivat puut räiskien.

Keittiö oli suurehko, valoisa huone. Pehmeät, koti-kutoiset matot peittivät lattian. Kaikki oli lämmintä, valoisaa ja puhdasta. Olisi saattanut luulla, että kaikki vastikään oli siistitty, mutta se, joka tunsikin tohtorintalon Elinan, tiesi, että tällaista siellä oli melkein aina.

Valoisa keittiö ja Elina, keittiön kunnossapitäjä, tekivät aina Eeroon samanlaisen vaikutuksen. Heillä oli molemmilla sitä, mitä ei siellä toisten luona löytynyt, missä kuului tuo tuulen haikea, läpi koko ruumiin vihlova valitus ja missä ajatukset kävivät raskaan raskaiksi.

Eero oli aina ollut Elinan poika, mutta hän ei koskaan ollut niin kipeästi tarvinnut häntä kuin nyt sairautensa jälkeen ollessaan kotona.

Oli kuin hän nyt vasta olisikin tullut tuntemaan, minkälaista elämä täällä oikeastaan oli. Jouluaikoina, kun Oskar ja Astrid olivat kotona, oli kaikki aivan toisenlaista ja kesäisin, jolloin kaikki päivät oltiin ulkosalla, ei ollut paljo tietoa koti-elämästä. Mutta nyt oli toisin. Nyt sitä oikein näki miten raskaan iloton tämä hiljaisuus oli.

Isä kävi joskus pitäjällä, joskus kävi sairaita hänen luonaan, muuten hän istui aina yksin huoneessaan. Äiti piti huolta lapsista, aina väsyneenä, usein tuskastuneena. Ja kun hän sanoi, ettei enää jaksanut, lähti hän jonnekin kylään, hakemaan sitä virkistystä, jota ei kotoa löytänyt.

Sellaista oli elämä, niin pelottavaa, kolkkoa ja raskasta, ettei sitä uskaltanut ajatellakaan.

Eero häpesi sitä, että aina tuntui niin ahdistavalta, kun vain ajattelemaan rupesi; sentähden meni hän mielellään ajatuksiaan pakoon. Ja Elinan luokse oli hyvä paeta.

— Sieltäkö se maisteri tulee, lennätti Elina hänelle iloisesti vastaan.

— Ei kannata härnäillä.

— Kyllä ne mahtavammatkin miehet suvaitsevat arvonimiä, joita eivät ansaitse — tai jotka ainakin ovat vasta tulossa.

— Ei minusta maisteria tulekkaan.

— Ja miksei?

Eero ei vastannut, heittihe vain pitkäkseen puulaatikon kannelle, levitti avatun geometrian eteensä,

nojasi kyynärpäitään laatikon kanteen ja painoi leuan käsien varaan. Sitte hän jäi tuleen tuijottamaan.

— Mitä viisauksia tuossa kirjassa on, kysäsi Elina. — Antaapa kuulua.

— Tahdotko?

— Antaa tulla.

— Koska AB:n suhde BK:hon on yhtä kuin AO:n suhde DO:hon ja BK on yhtä kuin CD, niin on myös AB:n suhde CD:hen yhtä kuin AO:n suhde DO:hon, rupesi Eero laskettelemaan.

— Voi aikoja, mitä ihmisparan päähän pannaan. Mitähän tuostakin oppii, metsiäkö hoitamaan vai maata kuokkimaan vai rakennetaanko sillä taloja tai yhteiskuntaa? Toista elämä Amerikassa on. Siellä neuvotaan, miten leipään on käsiksi päästävä.

— Aina sinä siitä Amerikasta!

— Pitäähän sitä tuoda tietoaan toisten kuuluville minun niinkuin muittenkin.

— Älähän härnäile!

— En, en, tosissanihan minä. Mutta ehkäpä tuollaisia hullutuksia täytyy oppia sen, joka aikoo lukumieheksi.

— Ei minusta lukumiestä tule.

— No sepä ihme, vaikka viisivuotiaana jo luku luisti kuin mäenlasku. Eikä sitä näytä mikään haittavan nytkään, koska lupasivat luokalta laskea, vaikka annettiin näin pitkä loma.

— Niin, kun olin niin huono sen keuhkokuumeen jälkeen, ettei minusta ollut kouluun. Koetan nyt lukea täällä kotona, mutta eihän tiedä miten käy, pääsenkö luokalta vai en.

— Eiväthän ne opettajat kuulu tutkivankaan, sanoi tohtori. Paras poika luokalla. Hätäkö silloin! Yks kaks on ylioppilas, sitte maisteri ja vaikka mikä.

Eero tuijotti tuleen, rypisti kulmakarvojaan ja tuijotti taas.

Sitte hän sanoi yksikantaan: — Ei tule mitään. Minä tunnen sen. Aina kun ajattelen eteenpäin niin tunnen aivan, miten kaikki luistaa käsistäni.

— Mikä kaikki?

Eero ei vastannut. Elinan neula lensi suihkien läpi kankaan. Sitte hän sanoi yhtäkkiä kuin omille ajatuksilleen: — Pyh!

Eero tarttui kohta siihen.

— Mitä se pyh merkitsee?

— Virkoinpahan vain omille ajatuksilleni. Mutta sen minä sanon: olkoon onni vain käsistä luistavaa kuin ankerias. — Liukkaita ne ovat, sen minä tiedän. Siksi monta olen niitä nylkenyt. — Ja onni on liukasta sekini. Sen verran olen elämää tarkastellut. — Mutta olkoon! Ei sitä saa taipaleelle lähteä omaa huonouttaan ruikutellen. Siitä mikä on liukasta, pidän kiinni kahta lujemmin, — niin sitä ajatella pitää.

Neula lensi viuhuen ommelta pitkin, samassa kun Elinan katse kiireimmän kautta otti selkoa Eeron mieli-alasta.

— Pää pystyyn vain ja pulska ryhti! Sitte sitä omasta mielestäänkin ylenee, kun ihmiset joksikin luulevat.

Tohtorinna raotti samassa ovea. Hän tarvitsi Elinan apua saadakseen lapset makuulle ja sitte ajoissa illallista vanhemmille.

Silmän räpäyksessä oli Elinan työ huolellisesti kokoon kääritty, ja hetken kuluttua hänen iloinen äänensä jo kuului lasten makuuhuoneesta.

Yksin jäätyään makasi Eero vielä vähän aikaa eteensä tuijottaen entisellä paikallaan, mutta kun karjakko tuli lypsyltä ja rupesi astioita kolistelemaan, nousi hän, hiipi ruokasalin nurkkaan ja jäi sinne kirjojensa ääreen, siksi kun isä ja äiti tulivat illalliselle.

Painostava vaiteliaisuus vallitsi pöydässä. Äiti näytti tavallista väsyneemmältä. Isä hörppi teetään

äänettömänä kuten tavallisesti.

Eerosta oli, kuin ukkosta olisi ollut ilmassa. Hän oli herkkä tuntemaan sellaista. Hän tunsi sen sekä ruumiillisesti että henkisesti, tunsi kipeyteen asti. Hän kärsi aina kesäisin, ennenkuin ilmaan keräytynyt sähkö pääsi purkautumaan, ja hän tunsi samaa tänä iltana henkisesti.

Olisikohan äiti puhunut, jollei olisi ollut niin väsynyt?

Se olisi ollut niin vapauttavaa.

Vai vaikenikohan sentähden, että Eero istui tässä äidin suun sulkuna.

Tuo ajatus ei jättänyt Eeroa rauhaan sittekään, kun hän isän huoneessa riisuutui, pannakseen maata. Isä ja äiti olivat kahden viereisessä huoneessa. Ehkä he siellä puhuivat ja selvittelivät. Nyt hän voisi kenties muutamassa minuutissa päästä selville siitä, mitä muuten saisi kauankin tuskallisesti ajatella ja tutkia.

Jos hän? —

Ei, ei, se olisi niin raukkamaista, niin rumaa.

Hän painautui tilalleen häveten omaa ajatustaan. Silloin hän kuuli isän askeleet viereisestä huoneesta ja äidin sanovan jotain.

Hän kavahti pystyyn. Jos kuitenkin — —? Tämä oli niin sietämätöntä, kun ei ymmärtänyt ja kun kuitenkin alinomaa täytyi ajatella.

Hän hiipi hiljaa ovelle ja painoi korvansa lähelle avaimen reikää.

Hän kuuli äidin peseytyvän. Isä astui edes takaisin lattialla, kuten hänellä oli tapana riisuutuessaan.

Kun äiti on peseytynyt, sitte hän taas sanoo jotain, ajatteli Eero ja samassa hän jo kuuli äidin äänen: — Niin on meidän kuin muidenkin köyhien: Ei ole varaa muuhun kuin lapsien pitoon.

Eerosta tuntui kuin hän olisi saanut ruoskan läimäyksen vasten silmiä. Mitä äiti oikeastaan tarkoitti? Ja mitä hän suri? Sitäkö, että oli rahaa liian vähän vai sitäkö, että oli lapsia liian paljon?

Hän pidätti henkeään, kuullakseen isän vastauksen, mutta sitä ei tullut. Saappaat vain kolahtivat lattiaan, kun isä veti ne jalastaan.

— Pitäähän sitä lapsia mielellään vaikka kuinka monta, kuului äiti taas puhuvan, — kun toiselle saa työntää kaiken vaivan. Toinen niitä kantaa ja synnyttää, syöttää ja kasvattaa. Toinen kantaa isän nimeä — ei muuta, istuu vain itsekseen ja pitää huolta omista iloistaan. — Pitäähän sitä lapsia sillä lailla.

— Luuletko? — Isä ei muuta vastannut, mutta se ainoa sana, mitä se sisälsikään?

Sen soinnussa värähteli niin mittaamattoman paljon. Se vei kuin katsomaan veden kalvoon, jonka pohja on niin syvällä, ettei katse kykene sinne painumaan.

Eero oli pelännyt, että isä vihastuisi, mutta suuttumusta ei kuulunut, sanoissa ainoastaan ahdistavaa, selittämätöntä tuskaa.

— Siltä se ainakin näyttää. — Äidin ääni oli vähän lauhtunut, mutta soinnahti sittekin niin väsyneen katkeralta. — Kunhan jaksaisi taas tämänkin ajan päähän. Ihminen sitä olen minäkin.

Isä oli jo paneutunut vuoteeseen. Hän ei vastannut mitään. Vähän ajan perästä äiti kuului kiertävän lampun sammuksiin. Silloin Eerokin hiipi takaisin tilalleen ja veti peitteen huppuun päänsä yli. Häntä puistatti vilu, niin että hampaat kalisivat suussa.

Mitä hän oikeastaan oli kuullut ja mitä hän nyt tiesi? Senkö, ettei äiti olisi tahtonut lapsia eikä isä liioin? Niinkö?

Se isän äänen katkeruus, miten se häneen koski.

Olihan totta, ettei isä koskaan ollut lasten kanssa, eikä kenenkään mieleen olisi juolahtanut mennä häntä hyväilemään tai odottaa itselleen hyväilyä, mutta sittekin oli vain tullut uskotuksi, että kyllä isä pitää heistä kaikista, kun hän kerran on isä.

Oliko se sitte erehdys? Vai miksi oli isän ääni niin omituinen, aivan kuin joku siellä sisällä olisi nyyhkyttänyt haikean haikeasti.

Ja entä äiti? Väsymystäkö hän vain tuskaili? Kyllä kai hän kuitenkin piti lapsistaan — toisista nimittäin? Kyllä Eero aina oli tuntenut ettei äiti hänestä pitänyt. Eikähän se ihme ollutkaan. Kukapa hänestä voisi pitää? Hän oli juro ja tuppisuu. Mutta tietysti äiti piti niistä muista. Kun hän oli iloisella mielellä, hyväili hän heitä niin herttaisesti. Hän oli toisenlainen kuin isä. Hän osasi näyttää, mitä tunki ja kaikki kävi niin paljoo iloisemmaksi, silloin kun äiti oli sellainen.

Mutta hänen äskeiset sanansa, mitä ne tarkoittivat? Eiväthän ne mitään selvittäneet Eerolle, viskasivat hänet vain entistä pahempaan arvelujen ja ajatusten ristiaallokkoon.

Eero makasi silmät selällään, kattoon tuijottaen. Hän ei jaksanut ajatella enää. Hän vain tunki olemassa-olon painavan äärettömänä ja selvittämättömänä taakkana. Ei rakastanut isä, ei äiti, ei iloinnut kukaan siitä, että hän, Eero, oli olemassa. Ehkä kaikki juuri sentähden tuntui niin kumman raskaalta.

Hän ummisti väsyneesti silmänsä kuin voidakseen sulkea ajatuksetkin mielestään. Mutta sen sijaan sukelsi kuin kiusalla esiin muisto pienestä tämän talven tapahtumasta.

Hän kävi harvoin kylässä, mutta sinä iltana oli tullut mennyksi, kun oli vähän asiaakin. Se poika, jonka luona hän käväisi, oli tuollainen hiljainen, hyvä poika, josta kaikki pitivät. Eerolla oli niin hauska hänen luonaan, että tuli viipyneeksi kauemmin kuin oli aikunutkaan.

Siellä kodissa tuntui samanlaiselta kuin Elinan luona keittiössä. Siellä oli valoisaa ja lämmintä. Isä istui hyvän aikaa poikien huoneessa, kertoen kaskuja omilta kouluajoilta, ja sitte tuli äiti kutsumaan lasten kamariin. Siellä oli pieni tyttönen, jota oli kylvetettävä ja sitä katsomaan kokoontui koko perhe.

Heikki, Eeron toveri, juoksi hakemaan huuhevettä, ja isä itse kaatoi sitä pienokaisen niskaan. Se näytti olevan kuin juhlaa heistä kaikista.

Eero seisoj koko ajan oven suussa. Hän tunki monta kertaa punastuvansa. Kaikki oli hänelle niin outoa, ettei olisi uskonut, ellei omin silmin olisi nähnyt.

Jällestäpäin vaivasi tämä muisto häntä kauan. Oli kuin omituinen, hivuttava nälkä olisi ahdistanut aina kun se vain mieleen johtui.

Ja nyt se taas sukelsi esiin niin lämpimän kirkkaana kuin ilkkuen hänen omaa kohtaloaan.

Eeron käsi tapaili hätäisesti lakanaa, joka äkkiä työnnettiin suuhun. Huoneessa ei senjälkeen kuulunut henkäystääkään, mutta kädelle, joka kovasti puristi suuta tukkivaa lakanaa, putosi polttavan kuuma kyynel.

Pitkin pitäjää ihailtiin tohtorin talon hauskaa, kodikasta keittiötä ja sen paistavaa puhtautta; mutta vielä enemmän ihailtiin tohtorintalon Elinaa.

Elinalla oli oma historiansa. Sekin antoi hänelle erikoista arvoa. Vaikka oikeastaan asia oli niin päin, että Elina antoi historialle arvoa, sillä historia itsessään oli hyvinkin tavallinen.

Kun Elina pikku tyttönä kävi kansakoulua, asui hän tohtorin-talon tuparakennuksessa. Eräänä syksynä Elinan palatessa kouluun oli talossa pieni, kesällä syntynyt poika. Se poika oli Eero.

Tohtorinna ja Elinan äiti sopivat, että Elina saisi maksaa vuokransa ja sen särpimen, jota hänelle talosta annettiin, katsomalla lasta silloin kun jouti. Näiltä ajoilta Elinan ja Eeron ystävyys alkunsa.

Kun Elina keväällä oli lopettanut koulunsa, tuli hän seuraavana syksynä sisäköksi tohtorille. Jo hänen ensimmäinen palvelusvuotensa laski perustuksen hänen maineelleen, sillä työt sujuivat häneltä kuin vanhalta ja tottuneelta palvelijalta.

Ei sitä emäntää pitäjässä, joka ei mielellään olisi ottanut Elinaa palvelukseensa, jos vain olisi ollut otettavissa. Hän oli niin korea katsellakin ja hän laulaa liverteli askareita tehdessään, niin että sitä ihan ilokseen kuunteli. Paikat hän piti puhtaana, otti ajasta vaaria ja ymmärsi järjestää tehtävänsä, niin että jouti ajallaan joka kohtaan. Sellainen oli Elina.

Salaisesta kateesta ja julkisista houkutuksista huolimatta pysyi Elina paikallaan tohtorin talossa, kunnes tuli tuo polttava Amerikan kuume hänelle niinkuin muillekin. Terveisiä tuli sukulaisilta ja tuttavilta meren tuolta puolen. Ja joka viestiltä virisi halu entistä kiihkeämmäksi. Viimein tehtiin sopimukset. »Tiketti» tuli Amerikasta, ja kun Elinan viides palvelusvuosi päättyi, heitti hän hyvästit.

Lähdön hetkenä pyrkivät kyöneleet tulemaan, mutta Elina keikautti tapansa mukaan niskaansa, pisti

itkun asemasta nauruksi ja vakuutti pian palaavansa. Eipähän hän tuonne aikonut ijäksi jäädä. Halutti vain käydä katsomassa, minkälaista elämä oli siellä päin maailmaa.

Elina piti sanansa. Muutaman vuoden perästä hän yht'äkkiä ilmestyi tohtorin talon keittiöön. Tohtorinna sattui seisomaan keittiössä selkä oveen päin. Elina karkasi kiinni häneen, pyöräytti kerran ympäri lattian ja kertoi terveisiä Amerikasta. Sitte hän syleili lapsia.

— »Herranen aika, tämäkö se on minun oma poikani?» Hän kaapasi Eeron syliinsä.

Eero karkasi punaiseksi ilosta ja ujoudesta. Elinan lähdettyä ei kukaan noin ollut syliinsä ottanut.

Tohtorikin tuli omasta huoneestaan katsomaan, mitä nyt oli tapahtunut, eikä hän päässyt sinne palaamaan niin pian kuin tavallisesti. Häntä pidättivät Elinan iloiset puheet ja rupatukset.

Kun tohtorinna sitte rupesi tiedustelemaan mitä Elina nyt aikoi, selvisivät asiat pian. Elina jäi taloon entiseen virkaansa arvossa vain yleten toisten palvelijain valvojaksi ja kaitsijaksi.

Amerikasta palatessaan oli Elina entisen työkykynsä lisäksi tuonut hiukan amerikkalaista hienostumista, entistä monipuolisempia tietoja, etenkin omalta alaltaan, ja suuren joukon iloisia juttuja, joista hän mielellään antoi muillekin osaa.

Siitä, mitä hän itse siellä oli kokenut, ei hän puhunut mitään. Naimisissa hän oli siellä ollut, niin sanottiin, mutta millaista se naiminen oli ollut ja mitä hän muuten oli Amerikassa-olostaan pitänyt, siitä ei kukaan päässyt perille. Sormuksia hän ei ainakaan pitänyt. Mutta syytä siihen, ei hän selittänyt enemmän kuin muutakaan. Ja jos joku utelemaan rupesi, osasi hän kohta antaa puheelle toisen suunnan.

Samalla kun tieto Elinan paluusta levisi pitäjälle, saavutti tohtorintalon keittiö takaisin entisen vetovoimansa. Ensi aikoina, jolloin uteliaisuus vielä lisäksi oli houkuttelemassa, kävi tulva vallan rasittavaksi. Mutta uteliaisuuden lakattuakin teki Elinan vetovoima tehtävänsä. Emännät katselivat ihastuneina, miten ripeästi askareet häneltä sujuivat, samalla kun iloinen puhe vilkkaasti ja mieltävirkistävästi luisti hänen huuliltaan. Nuoret tytöt ihailivat Elinan sukkelasanaisuutta ja hänen pulskaa ulkomuotoaan. Nuoret miehet kävivät mielellään kaloja tai lintuja kauppaamassa, saadakseen hekin ihailunsa suitsutusta sytyttää keittiössä. Ja moni heistä ajatteli silloin oman talon etua ja oman sydämen toiveita. Mutta ajatuksia pitemmälle ei kukaan uskaltanut, sillä Elina osasi vetää puoleensa, mutta hän osasi myöskin selvittää jokaiselle, missä raja oli.

Tohtorinna oli ylpeä Elinasta joka suhteessa. Ja hyvillään hän myös oli siitä, että hänenkin talossaan oli jotain, josta saattoi ylpeillä. Mutta hän oli muutakin kuin ylpeä. Hän ei ymmärtänyt, miten olisi mahdollista tulla toimeen ilman Elinaa. Siitä hän monesti puhui — etenkin Elinalle itselleen.

Mutta kun Elina oli ollut muutamia vuosia tohtorin perheessä, rupesi hän puhumaan Helsinkiin lähdöstä. Hän ei tahtonut jäädä homehtumaan tällaiseen korven kolkkaan. Osasi hän omaa kykyään arvostella sen verran, että tiesi tulevansa toimeen Helsingissä, ja hyvinkin. Oli siellä työtä hänenlaiselleen. Palkat olivat siellä suuremmat ja elämä muutenkin hauskempaa. Siitä syystä hän tahtoi sinne nyt, kun entiset haavat olivat arpeutuneet ja kun hän uudelleen oli päässyt elämän alkuun.

Tohtorinnalle tuli hätä. Hän koetti kaikkia mahdollisia keinoja saadakseen Elinan luopumaan aikeestaan. »Jäähän edes siksi, kunnes Eerosta tulee ylioppilas», sanoi hän viimein. Ja Elina jäi.

Tohtorinna oli hyvillään, kun edes oli saanut lähdön lykkäytymään. Hän koetti rauhoittaa itseään sillä, että ehkä se siitä lykkäytyy vieläkin edemmäksi. Mutta ei hän sitä itsekään oikein tohtinut uskoa. Hän tiesi, että Elina kyllä pitää päänsä.

Rajapyykiksi pantu päivä oli nyt tullut. Eero oli viikko takaperin saanut valkolakkinsa, ja nyt häntä odotettiin kotiin.

Tohtorintalossa oli sekä emännällä että Elinalla ollut kiirettä varhaisesta aamusta asti.

— Tuntuu siltä kuin sinä jo aikoisit lähteä ja jättää meidät, sanoi tohtorinna kesken leipomisen Elinalle. — Niin sinä olet siistinyt ja valmistellut.

— Ei vielä lähdön varalle, vaan suuren juhlan kunniaksi. — Elina hieroi taikinaa minkä jaksoi. — Vielä on kesä jäähyväisiä varten. Ei rouva hätäile!

— Hätäillään sitä vähemmästäkin. Minä en ymmärrä, kuka sitte auttaa, kun sinä — —

— Uusi Elina. Ja uudet aina entisiä paremmat sekä palvelijana että henttuna.

— Aina sinä leikkiä lasket!

— Itkullako pitäisi päivää kunnioittaa?

— Älähän nyt! Kyllä sinä ymmärrät. Mutta juhlapäivä tämä todella on, — neljän juhlat, ei vain yhden.

Tohtorinna irroitti esiliinan vyötäisiltään, pudisti jauhot käsistään ja korjasi hiukan viimeksi valmistamansa piparkakun muotoa. Sitte hän lähti keittiöstä itse huolehtiakseen muusta, Elinan paistaessa leivät.

Tohtorinna oli hilpeällä mielellä. Kaikki pienimmätkin seikat vaikuttivat aina häneen. Hän oli niin herkkä. Tänään edisti hänen iloisuuttaan lasten kotiintulo, kaunis kesäinen ilma ja kodin joka sopessa ilmenevät, ilahduttavat tulokset Elinan ja hänen ahkerasta hommailustaan.

Enemmän kuin mikään muu vaikutti siihen kuitenkin se, että pikku Elvi oli päässyt kolmannelle vuodelleen, ilman että oli odotettava seuraavaa.

Tohtorinna oli tänä keväänä tuntenut elpyvänsä rinnan luonnon kanssa. Nythän hänkin pääsi elämään, nyt jouti muistamaan, että oli ihminen eikä vain miehensä tahdon alle annettu vaimo.

Tuntui aivan siltä kuin suvinen sunnuntai hänelle olisi kirkastunut pitkien, pimeiden sadepäivien jälkeen. Ja nyt sitä jaksoi nähdä valopuolia siinäkin, mikä aikoinaan oli ollut raskasta. Etenkin tänään hän oli noita valopuolia ajatellut, kun ensi kertaa sai odottaa kotiin neljää täysikasvuista lasta. Hannakin, joka ei ollut käynyt kotona senjälkeen, kun hän sai oman postitoimiston kaukana idässä, oli nyt ottanut kuukauden loman, käydäkseen kotona. Astrid ei voinut konttoripaikastaan päästä muuta kuin viikoksi. Hän saisi varsinaisen lomansa vasta loppukesällä. Mutta kun hänellä oli hyvä palkka ja matka lähikaupungista oli verrattain lyhyt, oli hän päättänyt käväistä kotona nyt Hannan siellä ollessa. Hän oli sitäpaitsi yhdessä Oskarin kanssa suunnitellut huvimatkaa erääseen naapuripitäjään ja sille matkalle oli jo tänä iltana lähdettävä.

Tohtorinna hymähti itsekseen ottaessaan liinakaapista puhtaan pöytäliinan.

Kyllä Astrid aina tiesi, mitä tahtoi, ja osasi myöskin ajaa tahtonsa perille. Hänessä oli niin paljon voimaa — ja itsetietoisuutta myöskin — enemmän kuin kenessäkään muista lapsista. Oli aivan kuin hän olisi itselleen anastanut kaiken sen, mikä äidissä ennen oli lujuttua, uskallusta ja rohkeutta.

Äiti odotti tällä kertaa Astridia erityisellä jännityksellä. Tytöllä taisi olla kihlauksen tapaista tekeillä, ja äiti oli siitä sekä hyvillään että huolissaan. Olihan se niin vakava asia jo se, että aikoi sitoutua. Ei siinä osannut tarpeeksi tarkkaan punnita. Mutta eihän sitä toiselta puolen osannut surra, että tytöllä oli ottajia.

Tohtorinna kattoi hyräillen kahvipöytää. Oli pa niillä nyt hauskaa sisaruksilla. Oikein hivelä mieltä, kun ajatteli!

Kun vain jaksaisi saada kaikki nuoremmatkin lapset aikaihmisiksi, niin sittehän sitä saisi hyvitystä työstään ja saisi levätä tyytyväisenä tietäen, että on sitä johonkin kyennyt, kun on sellaisen lauman kasvattanut ihmisiksi.

Pihalta kuului samassa rattaitten ratinaa, ja tohtorinna kiiruhti vastaan.

Tohtori seisoi ikkunassaan. Hän näki ensi vilahduksen nuorten iloisista kasvoista. Etuistuimella hän näki molemmat tyttärensä, heidän takanaan Oskarin ja Eeron valkolakit päässä.

Tohtori nosti käden otsalleen. Se oli kylmän kostea. »Toverin» ilohaukunta ja tohtorinnan raikas »tervetuloa, tervetuloa» tunki kuin etäisyydestä hänen korviinsa. Hän seisoi yhä jäykkänä ja liikkumattomana paikallaan.

Ne valkolakit, ne valkolakit, ensimmäisen suuren voiton ja tuhansien iloisten toiveitten merkit, miten se koski, kun ne tuossa paistoivat hänen silmiinsä.

Eerollakin oli nyt sellainen, sillä pojalla, joka oli isälleen rakkain ja jonka jok'ainoassa piirteessä isä tunsä itsensä. Oliko hänenkin kuljettava samaa tietä? Oliko tuota ensimmäistä suurta voittoa seuraava asteittainen aleneminen, toivoton, tuskallinen taistelu, josta ei ollut muuta tulosta kuin masentavaa itsensä halveksimista ja katkeraa, milloin toisiin, milloin omaan itseän kohdistuvaa syyttelemistä.

Tohtori pyyhkäisi taas kylmää hikeä otsaltaan. Sitte hän oikaisihe ja astui jäykkänä kuin ainakin etehiseen nuoria vastaan.

Eero tervehti paraikaa äitiään, kun tohtori avasi oven. Kun hän huomasi isän, kävi kuin värähdys hänen kasvoillaan. Isä näki sen ja ymmärsi. Hän tunsä omasta itsestään tuon sanomattoman sisäisen nälän, jota ei uskaltanut näyttää, ei valloilleen laskea, siksi että sitä itsekin häpesi. Mutta hän oli jo

ehtinyt sille asteelle, jolloin ei enää ollut näyttämisen mahdollisuusiakaan. — Terve, sanoi hän vain kättä ojentaen. — Onneksi herra ylioppilaalle!

Eero ei uskaltanut katsoa isäänsä. Hänen huulensa ja polvensa vapisivat. Hänen oli vallannut omituinen liikutus.

Silloin hipaisi isä hänen kädessään olevaa lakkia. — Kanna kunnialla, sanoi hän. Ääni oli samea.

— Tässä me nyt olemme koko joukko, esitti Astrid toistenkin puolesta.

— Eikö kelpaa katsella, huolimatta matkan pölystä, pisti Oskar jatkoksi.

Tohtorinna toimitti tavaroita sisään kannettaviksi ja joudutteli sitte joukkoaan siistiytymään. Tyttäret vei hän omalle puolelleen, Oskar ja Eero kapusivat ullakolle, tavalliseen kesä-asuntoonsa.

Astridin kertoillessa äidille kaupungin kuulumisia, pukeutui Hanna, oli hetken kuluttua valmis ja lähti tapaamaan talon toisia asukkaita, joita ei ollut nähnyt moneen vuoteen.

Heti kun äiti ja Astrid jäivät kahden, kävi äiti käsiksi kysymykseen, jota mielessään hautoi.

— Sinä taidat olla menemäisilläsi kihloihin? Se sanottiin nopeasti ja suoraan kuin kaiken kiertelemisen ehkäisemiseksi.

— Entä jos olisin?

— Ajattele ja punnitse. Sinä et tiedä, minkälaista avioelämä on. Se on naiselle orjuutta — useimmissa tapauksissa ainakin.

— Sille, joka orjaksi rupeaa. Mutta minä en ole lapsi enää, enkä liioin nenästä vedettävä entisajan nainen.

Loppu huomautus pisti vähän pahasti, mutta tohtorinna naurahti sittekin komealle tyttärelleen, joka hyräillen iloista laulunpätkää sukki mustia hiuksiaan.

— Usko pois äiti, kyllä minä osaan puoliani pitää. Ja katsoa eteeni myöskin. Ei sitä niinkään joka miehen rakkaudenruikutusten tähden jätä hyväpalkkaista paikkaansa ja iloista, vapaata elämää.

— Niin sitä puhuu nykyajan nainen! Tohtorinna huokasi. — Ennen sitä jo työtöntynä haaveili rakkauden runollisuudesta.

— Ja pitkältäkö tuota runollisuutta riitti? Paraimmassa tapauksessa kappaleen matkaa häitten tuolle puolen. Sitte alkoivat nälkävuodet, välistä rakkauden, välistä leivän puutteessa; välistä siksi, että puuttui kumpiakkin. Nälkä ei ole runollista, äiti, ei missään muodossa. Sentähden olen päättänyt tehdä hyvät kaupat, jos teen.

— Oletpa sinä oppinut arvostelemaan asioita kannattavaisuuden kannalta, kerkesi tohtorinna huomauttaa, kun samassa talon »pikkulapset», Ville etunenässä, törmäsivät sisään sisarta tervehtimään.

Ullakolla olivat »pojat» sillä aikaa huuhtoneet pois matkapölyt ja purkaneet tavaroitaan. Oskar oli jo lähtenyt hakemaan seuraa itselleen, Eero seisoi yksin ikkunan ääressä.

Miten kaunista kaikki oli, ja miten juhlapukuinen tämä kunnianarvoisa, vanha puutarha! Hänen lapsuudestaan asti se oli ollut hänen vaitelias, uskottu ystävänsä. Nämä puut, ne olivat oksiaan ojennelleet, olivat latvoihinsa kutsuneet niin usein silloin kun mieli oli yksinäisyyttä ikävöinyt.

Eeron katse kulki puusta puuhun. Juhlallisen kuusi-vanhuksen rinnalla upeilivat tuomet valkoisissaan. Koivut olivat kääriytyneet hempeän vihreään vaippaan, joka ohuena kuin harso verhosi solakkaa valkovartta. Maasta nousi nurmi, kohosi kukkaset. Lemmen laulut kajahtivat lehdikosta ja neuvoa pidettiin pesän perustamisesta.

Toivorikas elämä orasti, puhkesi ja kukki kaikkialla, minne hän katsoi. Tuhansin sävelin soi elämänlaulu luonnon kevätherkiltä kieliltä, soi ylistäen elämän ja nuoruuden taikaa. Mutta vastakaiku hänen omassa povessaan, millainen oli se?

Kaihoa, kaihoa vain. Tuntui siltä kuin hän olisi tahtonut levittää käsivartensa syleilyksi, syleillä koko tuota kaunista maailmaa, joka häntä ympäröi, syleillä, saadakseen edes kerran tuntea että tuo kaikki oli häntä lähellä, kuului hänelle. Mutta yhtä mahdoton kuin tuo syleily oli, yhtä mahdotonta oli hänenlaiselleen voimakkaasti ja läheisesti tuntea yhteenkuuluvaisuutta elämän kanssa.

Kaikki se, mikä kuului elämään, se häntä pakeni. Se siirtyi kuin pottava kaiku niin saavuttamattoman etäälle. Se kutsui, houkutteli ja — pakeni. Ja mitä etäämmälle kaiho kiiruhti, sen etäämmälle väistyi kaikki kaiho.

Lahden tuolla puolen kukahti käki, kukahti harvaan ja kaihoisesti.

— Käenpoika minä olen, omien vanhempieni vastus, pesän musta liikalapsi.

Eero painoi päänsä ikkunan pieleen. — Senkö tähden elämän ilo minua väistää, siksikö on kaiho sydämeni ainoa sävel, sen ainoa, silloinkin kun elämä ympärilläni kukkii ja toiset riemuiten puhuvat toivojen onnellisesta ajasta?

Hän huokasi. Jos elämä vanhempanakin oli yhtä vaikeata kuin näinä nuoruuden ensi vuosina, kuinka sitte jaksaisikaan päähän päästä?

Kuului askelia portaissa. Ovi aukeni. Elina seisoj kynnyksellä iloa ja voimaa uhkuvana niin kuin ennenkin.

— Täällähän se päivän sankari on! Onnea pojalle Porvoon mitalla! — Hän pudisti kättä.

— No, entä todistukset, jatkoi hän sitte. — Koreat taisi tulla?

— Tulihan nuo.

— Sitähän minä jo sanoin, vaikkei sopinut silloin uskoa. Mutta sen minä tiedän, että uskoa ihminen tarvitsee näissä maallisissa asioissa yhtä hyvin kuin autuuden asiassa. Minne sitä joutuisikaan, ellei ottaisi uskoakseen muuta kuin sitä, minkä omin silmin näkee. Niinhän sitä olisi kuin likinäköinen, joka tirkistää taivaalle ja väittää, ettei siellä tähtiä olekaan, sentähden ettei hänen silmänsä niitä näe. Uskoko ei saisi ulottua pitemmälle kuin silmä kantaa? Ehei! Sen sanon vielä kerran, että uskoa ihminen tarvitsee joka asiassa ja joka aikana, nuorena varsinkin.

— Sellainenko se on se Elinan onnittelupuhe?

Elina nauraa heläytti iloisesti. — Vieläkö parempaa tarvis?

— Vielä senverran parempaa, että Elina ottaisi uskoakseen senkin puolesta, joka ei itse sitä voi.

— Pyh, ei sitä ihminen tule toisen uskolla aikaan, ei näissä maallisissa enemmän kuin autuuden asioissa. Mutta mikä sitte estää nuorta miestä, joka kunnialla on suorittanut ylioppilastutkintonsa, uskomasta, että hänestä vielä tulee maisteri, tohtori tai vaikka mikä hyvä ja hyödyllinen ihminen?

Eero painoi käden povelleen. — Joku täällä sisällä.

— Jos minä sanon sitä raukkamaisuudeksi?

— Saattaa olla. — Eero nyökkäsi päätään.

— Raukkamaisuus on pantava hengiltä.

— Ei ole raukkamaisella rohkeutta sellaiseen. Täytyy vain toisten nähden koettaa olla sitä, mitä muutkin, ettei kukaan näkisi, millainen sitä oikeastaan on.

— Se on oikein! Siitäpäähän sitte oppii! — Elina löi häntä nauraen olalle. Mutta Eero pudisti vain päätään. Hän tiesi kokemuksesta, ettei se keino auttanut. Entistä tukahuttavammalta tuntui sitte yksinäisyydessä, entistä enemmän ahdisti mieltä, kun toisten seurassa oli iloisuutta teeskennellyt.

Mutta vaikka tuon tiesi, mitä apua siitä oli? Eihän hän kuitenkaan rohjennut olla toisenlainen. Hänessä oli kerrassaan raukkamaista mukautumistarvetta. Herättää huomiota, saada vastustusta, ehkä joutua ivan alaiseksi, se oli sitä vihon viimeistä. Sitä välttääkseen hän oli valmis vaikka mihin.

Ja kun sitte vielä ahdisti tuo ainainen alakuloisuus, jolle ei uskaltanut eikä voinut muotoa antaa, oliko ihmettä jos sellainen taakka tuntui raskaalta?

Kuin umpinainen järvi, josta ei ainutkaan joki alkuansa saa, sellainen oli hänen sisimpänsä. Elämää tunki sinne niin tukahduttavan paljo, mutta mikään ei päässyt purkautumaan. Jok'ainoa ajatus, jokainen sielun värähdys ja tunne ne ikäänkuin kivettyivät, samassa kun voimakkaimpinaan heräsivät. Ja siitä syntyi tuo lyijynraskas, painostava tunne, joka häntä aina ahdisti.

— Nyt en jouda enää turhia lavertelemaan. Elina pyyhkäisi suoraksi lumivalkean esiliinansa. — Tulette semmoista kiirettä pitäen. Ensin pitää juosta ja hommata teitä odotellessa, ja sitte lähдете

samassa.

— Niin se matkakin minua niin tympäisee. Ei tee ensinkään mieli lähteä, mutta jos sen sanoisin toisille niin nauraisivat minut pilalle.

— Niinkuin kannattaisikin. Nuori ja nätti ylioppilas eikä tahtoisi toisten kanssa huvimatkalles! Johan nyt jotain!

— Se vieraissa olo, sehän se niin kiusaa.

— Mutta huvittaa samalla, eikö niin?

Eeron täytyi hymyillä. — Huvittaisi, jos saisi näkymättömänä olla katselemassa. Mutta kun toiset katselevat, tarkastavat ja arvostelevat.

— Ja jos sitte vielä sattuisi tyttöparveen, ilvehti Elina. — Mutta minä sanon: Juuri tyttöjen seuraa pitää tuollaisen pojan hakea. Hyvät tytöt ne tykkäävät viisaista ja hiljaisista pojista. Heidän seurassaan pitää vaan rohkeasti puhua mitä ajattelee eikä olla olevinaan toisenlainen.

Eero lensi punaiseksi. Elina kosketteli niin kipeää kohtaa. Se oli sekin yksi Eeron suurimpia suruja, että hän suorastaan pelkäsi nuoria, iloisia tyttöjä vaikka he samalla hänessä herättivät sellaista kaihekasta ikävöimistä, kuin kaikki, mikä oli kaunista ja runollista.

— Hyvästi nyt, nyökkäsi Elina samassa ovelta ja seuraavassa silmänräpäyksessä Eero kuuli hänen hameenhelmojensa hulmahtelevan portaissa.

Nyt ei enää sopinut jäädä tänne yksin ajatuksineen! Eero nykäisi hiukan hermostuneesti puhdasta kaulustaan, vilkaisi ohimennen Oskarin peiliin ja pyyhkäisi otsalle valuneen tukan pois silmiltä. Sitte meni hän etsimään omaistensa seuraa.

Vasta illalla palasivat Eeron ajatukset Elinan viime sanoihin ja siihen erikoiseen merkitykseen, mikä tällä päivällä oli häneen nähden.

Hän oli silloin jo yhdessä Oskarin ja Astridin kanssa pelkäämällään huvimatalla.

Matkan alkuaiheena olivat eräessä lähiseudun pitäjässä vietettävät nuoriso-juhlat. Muutamat Oskarin helsinkiläisistä naistuttavista olivat innokkaasti kutsuneet häntä tulemaan sinne ja kun Astridinkin teki mieli, oli matka tullut päätetyksi. Varhain seuraavana aamuna oli oltava parin penikulman päässä olevalla laivalaiturilla, sentähden oli ollut lähdettävä jo iltaa ennen.

Kun nuoret saapuivat laivalaiturin läheisyydessä olevaan majataloon, oli se jo täynnä. Astrid sai kuitenkin yhteisen huoneen muutamien vieraiden naisten kanssa; nuoret herrat passitettiin luhtiin.

Täällä ilmapavassa suvisuojassa, jonne joka tuulen henkäys lehautti vastapuhjenneen koivumetsän tuoretta tuoksua, sai Oskar kohta unen päästä kiinni, mutta Eero makasi kauan silmät selkosen selällään eteensä tuijottaen.

Ensimmäinen ratkaiseva voitto, joka nyt oli saavutettu, sitä seuraava uran valitseminen ja monet sen yhteydessä olevat kysymykset tulivat nyt mieleen. Ja Eero ajatteli niitä raskaan alakuloisena niinkuin hänen tapansa oli. Mutta sitte luistivat hänen ajatuksensa Elinan antamaan neuvoon ja siihen ne pysähtyivät.

Oli aivan ihmeellistä, miten usein Elina sanoa sutkautti juuri sellaista, mikä tavalla tai toisella oli yhteydessä Eeron ajatusten kanssa, ja joka oli hänelle erityisesti tarpeen juuri siinä mielentilassa, missä hän milloinkin sattui olemaan. Elina ihan kuin piti varalta joka vastamäen alla saadakseen lykätä kuormaa kappaleen matkaa ylöspäin siten auttaakseen niissä monissa vastamäissä, jotka milloin ulkonaisten olojen, milloin Eeron omien mielialojen nostattamina nousivat hänen eteensä.

Jos ei Elina ennättänyt enempää, sanoa tokaisi hän jotain iloisenmakuista, jolla antoi kuormalle aika lykkäyksen ylöspäin.

Näin oli tänäänkin käynyt. Tämä matka oli Eeroa peloittanut aivan erityisesti siksi, että hän tiesi sen kuluessa joutuvansa tekemisiin nuorten tyttöjen kanssa.

Hän oli jo Helsingissä nähnyt noita Oskarin tuttavita, nauravia, tirskuvia tyttöjä, joilla oli pää kallellaan milloin millekin puolelle ja hunajata huulilla sen varalle, joka heidän suosionsa pääsi, mutta pilkka kielenkärjessä tyhmälle ja kömpelölle.

»Tyttö», seura-elämän iloinen, suosiota pyydystelevä ja suosiotaan tai epäsuosiotaan jakeleva tyttö oli näihin aikoihin peloittavana seisonut Eeron tiellä. Ja pitipäs Elinan juuri silloin tulla puhumaan tytöistä.

— Hyvät tytöt tykkäävät hiljaisista ja viisaista pojista, — miten ne sanat lykkäsivät ylöspäin ja rohkaisivat.

Eero päätti unohtaa arkuutensa ja painaa Elinan sanat mieleen. Ehkäpä sitte kaikki kävisi hyvin.

Sen päätöksensä vahvikkeeksi hän nukkui.

Puhkeamassa olevien pihlajien ja tuoksuvien tuomien keskeltä kuului nuorten iloista naurua. Leikki oli parhaassa käynnissään. »Numeroisilla oloa», »tulen lainaamista» ja panttileikkejä leikittiin siksi kun jokainen oli saanut kylläkseen. Silloin ehdoteltiin lepoa ja ehdotus hyväksyttiin Eeron suureksi iloksi.

Eero oli ollut ahtaalla siitä asti, kun jouduttiin matkan määräraikkaan, siihen perheeseen, jonka nuoret olivat Oskarin tuttavina. Siellä oli väkeä niin että vilisi, vanhempia ja nuorempia, kunnianarvoista joukkoa, jolle piti heidän vanhuutensa vuoksi olla kohtelias, ja vähemmän arvokasta, jota piti kunnioittaa heidän nuoruutensa tähden.

Oskar oli hyvillään kuin kala vedessä. Häneltä kävi kaikki kuin leikinlasku, ja jos hän sattui tekemään tyhmyyden, sovitti hän senkin sukkelalla sanansutkauksella.

Eerolle sitävastoin oli kaikki työlästä, mutta hän koetti suoriutua niin miehuullisesti kuin mahdollista. Ja häntä auttoivat sekä Elinan jäähyväissanat että hänen oma pelkonsa herättää huomiota.

Kun leikki lehtimajassa päätettiin lopettaa, aikoi Eero pujahtaa pois seurasta, mutta juuri kun hän nousi lähteäkseen, ilmestyi talon isäntä hymyilevänä lehtimajan ovelle.

— Uusia vieraita — ilmoitti hän iloisesti, vetäytyen syrjään antaakseen vieraalle tilaa.

— Tervetuloa, tervetuloa — sepä hauskaa — kovin ystävällistä — kaikui kuorossa.

Tyytymättömänä painautui Eero takaisin paikalleen, eikä hänen mielensä vaiennut siitä, että tulokas oh vieras, nuori neiti. Hän huokasi ja ajatteli sitä suurta, hiljaista metsää, jonne mieli teki. Mutta kun asia ei ollut autettavissa, täytyi koettaa olla sellainen kuin toisetkin.

Koettaessaan tätä, teki Eero huomioitaan ja tehtyään niitä hetken aikaa, haihtui hänen mielipahansa. Hänen tuli hyvä olla. Uusi tulokas oli luonnollinen ja yksinkertainen. Eero ei häntä enää »tytöksi» muistanutkaan. Ja sitte oli hänen äänensä niin pehmeä ja soinnukas että Eero aivan unohtui kuuntelemaan sitä, tietämättä oikeastaan, mitä neiti sanoi.

Sen Eero kuitenkin ymmärsi, että hän oli tullut sanomaan hyvästi. Täti oli saanut kirjeen, jonka johdosta heidän heti täytyi lähteä.

Neiti täteineen asui nähtävästi jossain läheisyydessä, tämän talon omistajalle kuuluvassa talossa. Isäntä valitteli vierasten pikaista poislähtöä, ja muut perheen jäsenet säästivät tavanmukaisilla kohteliaisuuksilla.

Eero tuli siihen päätökseen, että neiti oli ujo. Näytti siltä kuin nuo kohteliaisuudet olisivat häntä vaivanneet. Hän ei tuntunut vapaalta.

Kohta kun kahvit oli juotu, teki hän lähtöä. Ehdotettiin yhteistä kävelyä, jottei vieraan tarvitseisi lähteä yksin.

— Tai saatamme soutaa, ehdotti eräs talon herroista.

Mutta samassa ilmestyi joukko kylän nuoria neitejä ja herroja lehtimajan ovelle. He tulivat neuvottelemaan seuraavana päivänä alkavasta juhlasta. Sentähden ei saattamisesta voinut olla puhuttakaan.

— Ehkä minä saan luvan? — Eero nousi. Hän aivan ihmetteli omaa rohkeuttaan, ja eniten sitä, kun tämä tuntui hänestä niin luonnolliselta, ettei tullut mieleenkään olla hämillään.

— Kiitoksia, en minä saattajaa tarvitse, minä olen niin tottunut kulkemaan yksin. Mutta tervetuloa, jos kuitenkin tahdotte.

Eero ei epäillyt hetkeäkään. Vasta kun he hyvästijätön jälkeen jäivät kahden, rupesi häntä hiukan peloittamaan. Entä jos tämä sittekin oli hullua; jos ei löytäisi puheen ainetta ja jos rupeisi molempia ujostuttamaan?

Mutta silloin johtuivat Elinan sanat mieleen: hyvät tytöt tykkäävät hiljaisista ja viisaista pojista.

Heidän seurassaan pitää vaan rohkeasti puhua mitä ajattelee. — Ja ne sanat taas lykkäsivät ylöspäin.

Siltä hänestä heti olikin tuntunut, että tällaisen tytön kanssa hän voisi puhua vaikka mistä.

— Te olette tulleet tänne juhlia varten, kysäsi samassa neiti.

— Niin. Ja te lähdette pois?

— En minä muutenkaan olisi sinne tullut.

Eero katsoi häneen kysyvästi, mutta huomasi samassa että neiti oli mustissa.

— Teillä on surua?

— Äitini kuoli — viime keväänä. — Ääni värähti hiukan.

— Kuolema on jotain niin kummallista. — Eero puhui vapaasti kuin itseksensä. — Tahtoisi mielellään kuulla, ja kuitenkin on siinä jotain niin outoa ja etäistä, jota ei kukaan odota.

— Sepä ihmeellistä! Te sanotte aivan päinvastoin kuin minä ajattelen. Kuolema on minusta jotain niin kauheaa. Ajatelkaa, että se käsi, joka teitä pienestä pitäin on auttanut, hyväillyt ja ohjannut, yht'äkkiä käy kylmäksi ja kankeaksi, että se silmä, joka teille on säteillyt, ei enää sitä tee, se korva, joka teitä on kuullut, ei enää kuule edes sydäntä särkevintä huutoanne, eikö se ole kauheaa? Ja kuitenkin on kuolema jotain niin läheistä, aina odotettua. Joka kukkanen kuihtuu ja kuolee. Joka talvi tuo käärinliinat. Yhtenä kumahtelevat kellot täältä poismuuttaneen muistoksi. Eikö kuolema silloin käy läheiseksi, odotetuksi? — Se tulee siksi ainakin kun joku hyvin rakas kuolee, ja kuu tietää, että kuolema yhdistää ja vie elämään.

— Te puhutte niin kummallisesti. Minä en koskaan ole kuullut kenenkään nuoren puhuvan sillä lailla.

— Ehkä minä olenkin vanha. — Hän punastui, — joskaan en vuosiltani. Itsestäni ainakin tuntuu kuin olisin elänyt hyvin kauan. — Hänen silmänsä kostuivat. — Katsokaa, se oli niin rikas se viimeinen äidin seurassa vietetty vuosi.

— Kuinka niin? — Ettekö tahtoisi kertoa siitä vähän?

Eero tunsikin taas sitä omituista jäytävää nälkää, jota hänessä hellät perhesuhteet aina herättivät.

— Äidistäkö? Se on vaikeaa. Hyvin kaunista maisemaa ja hyvin henkeviä kasvoja on vaikea maalata. Eikö olekin? Paras ja hienoin jää aina pois. Äiti oli sellainen. Hän oli niin rikas — ja teki toisia rikkaiksi.

— Silloinhan siitä riittää muillekin.

Neiti katsoi häneen pitkään. — Te olette oikeassa. Pitäisi voida antaa paljo, kun on saanut niin runsaasti. Välistä tuntuu siltä kuin en jaksaisi ajatella elämää ehkä pitkäkin, ilman äitiä. Silloin koetan muistella, miten paljo viimeisenä yhdessäolo-vuotenumme sain. Siinä oli todella rikkautta tarpeeksi koko elämän ajaksi.

— Oliko se viimeinen vuosi sitte niin toisenlainen kuin kaikki muut?

— Oli tavallaan. Minä olin silloin juuri lopettanut koulun, ja me saimme olla niin paljon enemmän yhdessä. Äiti oli minulle aivan kuin yhden ikäinen ystävä.

— Teidän isänne on kuollut? — Se sanottiin pelonalaisesti, vaikka Eero koetti tehdä äänensä niin huolettomaksi kuin mahdollista. Hän pelkäsi löytävänsä särkynyttä sieltäkin, missä kaikki näytti onnellisen ehjältä.

— Hän kuoli, kun olin kolmannella vuodella. En muista hänestä muuta, kuin että hän makasi lattialla ja minä sain kiivetä hänen selkäänsä, ja meillä oli niin, niin hauskaa. Mutta äidin kertomuksista tunnen hänet ehkä paremmin kuin olisin tuntenut, jos hän olisi elänyt. Viimeisenä vuonna varsinkin eli äiti kuin uudelleen koko elämänsä isän kanssa. Hän ei opettanut minua ymmärtämään ainoastaan omien vanhempieni elämää ja omaa alkujuuriani, vaan siinä samassa sain selvitystä elämän kaikkein tärkeimpiin kysymyksiin. Opin uskomaan onnellisuuden olemassaoloon, huolimatta kaikesta, mikä tahtoo tuota uskoa horjuttaa.

Hän huokasi.

Eero katsoi häneen pitkään ja kysyvästi. Hän ei voinut ymmärtää, miksi se huokasi, jolla oli tuollaiset eheät muistot lapsuudenkodista.

— Te asutte nyt tätinne luona?

— Niin. — Hänen katseensa kirkastui. — Äiti jätti minulle elämäntehtävänkin perinnöksi.

— Eikö sellainen perintö peloita? Jos sitä itse tahtois muuta, tai jos —

— Ei, ei, se auttaa, rikastuttaa. Ehkäpä sitä muuten hapanoisi sinne tänne, yrittäisi, eivätkä siivet kannattaisikaan. Nyt on niin turvallista tietää: tänne minä kuulun ja tämä on se paikka, mikä minun on täytettävä. — Mutta tähän panette minun puhumaan vain itsestäni.

— Siksi, että teillä juuri on sitä, mitä minulta puuttuu, uskoa ja rohkeutta katsoa elämää silmiin.

— Miksi teiltä sitä puuttuu?

— En tiedä itsekkään. En voi selittää, mutta kun kuuntelen, mitä toiset puhuvat ja katselen, minkälaisia he ovat, tunnen aina että olen toisenlainen. Minä en voi olla niin iloinen ja vapaa kuin muut. Tuntuu aina siltä kuin rautainen kohtalo kuristaisi kurkusta. Tunnen, etten kelpaa mihinkään ja samalla, etten itse sille mitään voi. Eiköhän ihminen olekin vain pallo, jonka on pakko pyöriä sinne, minne pyöritetään.

— Ei, ei, se olisi julmaa. Jumala tahtoo jokaisen onnea.

— Te puhutte kuin pappi. — Eero naurahti omille sanoilleen, mutta ne luiskahtivat aivan itsestään hänen huuliltaan. Ja samassa tuli hän ihmetellen ajatelleeksi, miten kummallinen tämä keskustelu oli, joka yhtäkkiä oli sukeutunut hänen ja tämän tuntemattoman nuoren tytön välillä, tytön, jolla tuskin oli ikää senkään vertaa kuin hänellä.

Nuori neitikin hymyili. — Ehkäpä. Mutta totuudessa pysyäkseen täytyy minun tunnustaa, etten juttele mitään papeilta enemmän kuin muiltakaan vierailta opittua. Olen oikeastaan saanut hyvin vähän vaikutuksia muilta kuin äidiltäni. Hänen ehjä, luja ja valoisa uskonsa on sitävastoin kokonaan tullut omakseni, ei minään päällepyyhkäistynä ajatustapana, vaan vakaumuksena, joka on omassa sisimmässäni orastanut ja on sopusoinnussa sen kanssa. Ilman sitä en jaksaisi elää. Nyt sitä vastoin on minusta elämä ymmärrettävää jokaiseen nähden.

— Minä en vain ymmärrä enkä usko mitään.

— Minä ymmärrän *teitä*, mutta uskon *toisin*. — Eero sai syvän, säteilevän katseen, joka sai punan lainehtimaan hänen poskillaan.

— Tahtoisin niin mielelläni auttaa teitä — jatkoi neiti, — mutta jokaisen täytyy itse päästä selvyteen.

Huomaamattaan harvensivat he molemmat askeliaan, ikäänkuin matkaansa pidentääkseen.

Heidän kuljettuaan hetken äänettöminä kysyi neiti äkkiä: — Ettekö te itse tahtois päästä eroon tuosta synkästä uskosta, että olemme tahdottomia leluja kovan kohtalon käsissä. Se on niin kolkko usko. Ja kaikki edesvastuuhan siten katoaa elämästä ja hyvyys menettää arvonsa. Eikö ole paljo tyydyttävämpää ja järkevämpää uskoa, että voi itse valita ja että on eri kehitysmahdollisuuksia. Sanotaanhan, että jokainen on oman onnensa seppä. Minusta on niin lohdullista uskoa, että olkootpa ulkonaiset olot minkälaiset tahansa, niin on Jumala luonut meidät sellaisiksi, että meillä aina on tie avoinna siihen sisäiseen kehitykseen, joka vastaa meidän tarkoitustamme.

— Te siis tarkoitate, että vaikka ihminen ulkonaisesti sortuisikin, voi hän sisäisesti voittaa, ja että se on pääasia.

— Niin juuri. Eikö se ole suurta? Se on hengen voittoa kaikesta aineellisesta ja ajallisesta. — Te aijotte varmaan lukumieheksi, sanoi hän äkkiä, antaen puheelle toisen käänteen.

— Niin tahtoisin, jos vain — —

— Te olette onnellinen, kun saatte ruveta lukemaan. Minusta se on sitä kaikkein hausointa työtä. Mutta minä tuskin saan enemmän oppia kuin koulussa jaettiin ja äiti ennätti minulle antaa. Hän ehti siinäkin suhteessa niin paljo. Hän laajensi ja syvensi koulutietojani melkein joka alalla. Me luimme hyvin paljo yhdessä sinä viimeisenä vuonna. Luimme kirjallisuushistoriaa, sielutiedettä ja vähän eri filosofien järjestelmistä. Äiti puhui eri maailmankatsannoista, kertoi omasta sisäisestä kehityksestään ja siitä, mitä elämä oli hänelle opettanut. Oli aivan kuin hän olisi aavistanut, miten lyhyt aika oli, niin sanomattoman paljo ennätti hän antaa. Minusta tuntuu nyt siltä kuin olisin saanut äidin kaikki elämän kokemukset omakseni, ja sentähden tuntuu kuin jo olisin elänyt kauan.

— Ehkä te siitä syystä olette toisenlainen kuin muut?

— Olenko?

— Ainakin voi teidän kanssanne puhella aivan toisella tavalla. En minä ole koskaan ennen kenenkään kanssa keskustellut näin. Ja sitte te muutenkin olette ihmeellinen. Te tunnutte ujolta siellä seurassa, ja kuitenkin te rohkeasti puolustitte omaa kantaanne. Silloin esimerkiksi, kun toiset tekivät pilaa raittiusasiasta.

Neiti katsoi häneen melkein veitikkamainen hymy huulillaan. — Ujo minä olen, niin hirmuisen ujo, ettei kukaan voi aavistaa. Mutta sen puolustaminen, mitä pitää oikeana, sehän on aivan toista. Siihen vaatii sisäinen pakko.

— Ja ehkä myöskin tekemään sen mukaan, niinkö, vaikka koko maailma olisi vastaan?

— Niin tietysti.

— Te olette kummallinen. En minä sellaista ujoutta ymmärrä. Minusta on aina hirveätä herättää huomiota.

— Mutta jos aina koettaisi olla ihmisten mielen mukaan, eihän silloin koskaan saisi olla oikein itseään, oikein vapaa.

— Yksin ja salassa saa.

— Mutta tyydyttääkö se? Ei, ei. Ei sitä uimaan opi, ellei veteen lähde, sanotaan. Eikö meidän henkisestikin ole uskallettava jotain, jotta oppisimme vapaasti ja itsenäisesti liikkumaan. Ja se taito on meidän saavutettava, jos tahdomme tulla onnellisiksi ja olla sellaisia, millaisiksi Jumala on meidät aikonut. Minä muistan vieläkin erään saarnan, jonka luimme yhdessä äidin kanssa. Siinä sanottiin, että Jeesus Kristus oli lämmin virta, joka koskemattomana ja voimakkaana kulki läpi elämän jäämeren. Hän oli tosi-ihmlapsi, joka vaelsi omia teitään, toisin sanoen Jumalan teitä. Eikö se ollut kauniisti sanottu? Ja niin oikein! Se sisin minä, se salatuin olemuksemme ydin, se juuri on Jumalasta. Jos olemme sille uskollisia, kuljemme Jumalan teitä, ja silloin olemme myös onnellisia ja vapaita. — Minä olen niin usein tämän yhteydessä muistanut vanhojen viikinkien sanoja »stark ström med egna vågor går genom hafvet», ja minusta on niin onnellista ajatella, että me kaikki olemme kutsutut näin »omin aaloin» kulkemaan läpi elämän ja että myöskin voimme tehdä niin sentähden, että se meissä, mikä on Jumalasta, on voimakasta.

Hän oli puhuessaan lämminnyt. Innostuksen puna oli kohonnut poskille ja silmät säteilivät syvinä ja kirkkaina. Eerosta hän ei enään ollut »tyttö», ei nuori neiti, hän oli enkeli, joka tarttui häntä käteen ja viittasi eteenpäin kuljettavaa tietä, huulillaan enkelien tavallinen ihmislapsille lausuma tervehdys: älä pelkää.

— Kas, me olemme jo perillä! Miten pian matka on kulunut.

— Niin, sopersi Eero. Hänestä tuntui tuskalliselta kuin nukkuvasta, joka armottomasti pakoitetaan heräämään kesken ihanaa unta.

— Täti odottaa minua tuolla portailla. Hyvästi ja kiitoksia saattamisesta!

— Kiitos teille.

— Jumala teitä siunatkoon! — Se sanottiin lämpimästi ja luonnollisesti. Sitte sulki neiti avaamansa portin ja kiiruhti läpi puutarhan rakennusta kohti.

Eero kulki sen päivää kuin unessa. Huolellisesti hän salasi toisilta mitä tunsu ja ajatteli, mutta sen voimakkaampina elivät hänen sisimmässään kaikki ne vaikutelmat, mitkä puhetoverinsa oli hänessä herättänyt. Hän oli nyt saanut elämälleen uutta sisältöä. Hän oli tavannut tytön tiellään, ei ketään niistä, joita pelkäsi, vaan sen yhden ja ainoan, josta tunsu tietämättään jo unelmoineensa.

Hän tunsu, että jos tuo tyttö hänelle tietä viittaa ja häntä rohkaisee, silloin hän jaksaa ehkä voittaa raukkamaisuutensa, jaksaa uskoa ja pyrkiä.

Rohkeus tuntui heräävän hänen rinnassaan. Mutta rohkeuden ohella kasvoi kaiho, kasvoi entistä voimakkaammaksi, sillä se oli nyt löytänyt määrätyn esineensä.

Eero istui ikkunan ääressä kirja kädessään. Hän oli lukevinaan, mutta silmä harhaili sivuja pitkin, ilman että ajatus kykeni sanaakaan omistamaan. Päätä särki, särki kiusallisen hermostuttavasti nyt juuri kun olisi tahtonut lukea oikein vimmatusti, lukea sekä unohtaakseen että korvatakseen.

Yöllisellä, vielä korjaamattomalla vuoteella makasi Oskar täysissä pukimissa. Hän oli vasta herännyt

ja oikoili haukotellen jäseniään. Aikansa venyteltyään, nousi hän vihdoin vihellellä pystyyn, korjaili pukuaan, huuhtoi erityisen huolellisesti silmänsä ja pisti pieneksi lauluksi, ottaessaan takkinsa harjattavaksi.

— Mitä sinä aijot? — Eero vilkasi veljeensä nopeasti ja arastellen.

— Mennä hengittämään raitista ilmaa. Se virkistää niin helkkarin hyvin.

Hän veti takin päälleen ja rupesi sitte hakemaan lakkiaan.

— Taidat jäädä tänne jurottamaan? — Se sanottiin kuin kohteliaisuudesta ilman pienintäkään ajatusta, että muu olisi mahdollista.

— Tietysti.

Ovi painui kiinni. Eero viskasi kirjan kädestään ja nousi kiivaasti astumaan.

Hän oli laihtunut ja näytti kalpealta. Selkä oli entistä kumarampi. Hintelä, ryhditön vartalo teki omituisen toivottoman vaikutuksen.

Hän näytti sairaalta ja sairas hän olikin. Hän tunsi sen. Tämä Helsingin elämä oli niin kuluttavaa monessa suhteessa. Ja kaikkein enin kulutti tämä toivoton, kalvava tunnontuska ja tämä tulokseton taistelu, jota hän ei käynyt edes täydellisen tappion välttämiseksi, vaan ainoastaan sen viivyttämiseksi.

Kaikki se, mitä hän ennen pelkäsi, se oli nyt toteutunut. Tai oikeammin — nyt hän kokemuksesta tiesi, mitä ja miksi silloin pelkäsi. Silloin häntä vain vaivasi omituinen, epämääräinen tunne tulevasta tuhosta ja samalla tietoisuus siitä, että hänen oli mahdoton sitä tuhoa välttää. Nyt hän tiesi, missä muodossa se tuli ja miten peloittavan täydellisenä.

Hän potkasi vihaisesti syrjään saappaan, joka oli kulkeutunut keskelle lattiaa.

Elämä oli kurjaa, kurjaa sentähden että se oli niin pettävää. Houkutteli, kietoi, oli tarjoavinaan onnea, mutta olikin onnen vaippaan verhonnut haavoittavan asean.

Ajatteliko hän silloin, kun ensi kertaa palasi tavallista iloisempana toverillisesta illanvietosta, että tässä se nyt oli tulossa se tuhon tuoja, jota hän oli odottanut? Päinvastoin. Hän melkein siunasi sitä ihmisneron voittoa, joka saavutettiin silloin, kun keksittiin juoma, joka kykeni vaikuttamaan näin vapauttavan kohottavasti koko ihmisolemukseen.

Hän oli nyt saanut kokea, miten ihmeellisesti elämä sen vaikutuksesta muuttui, miten helpoksi ja iloiseksi kaikki kävi, miten vaikeudet väistyivät kuin itsestään ja miten tuo kylmä, mieltä kahlehtiva tulevaisuuden pelko laukesi.

Se oli ihana kokemus ja se oli pian uudistettava.

Hänen mieleensä ei pälkähtänytkään pelätä mitään, ei edes silloin, kun hän toverien yksimielisen todistuksen mukaan oli ollut »sikahumalassa»..

Paljoa vaikeampaa oli, kun hän kerran samanlaisesta illanvietosta toisten toverien kanssa lähti iloisesti lähentelevän tytön matkaan. Sitä sairasti hän kauan.

Muisto inhotti. Mutta siinä oli muutakin.

Tuntui aivan siltä, kuin olisi hän jalkojensa alle polkenut uskonsa kaikkeen hyvään ja puhtaaseen, kuin olisi hän ihanteensa myynyt nautinnon hinnasta ja ainaiseksi särkenyt sen eteenpäin kehoittavan ja kauniin kuvan »tytöstä», joka epämääräisyydestään oli selväpiirteisenä hänen tielleen astunut tuona kirkkaana, unohtumattomana kesäpäivänä, jolloin hän kulki kappaleen matkaa sen nuoren, melkein tuntemattoman tytön rinnalla, joka siitä asti oli ollut hänen ihanteensa ja hänen unelmiensa keskus.

Palatessaan ensimmäiseltä joululomaltaan päätti Eero todenteolla ruveta lukujaan harrastamaan. Mutta päätös tuli huonosti toteutetuksi. Sentähden hän kevätlukukauden loppuessa vannoi pyhät valat toisena lukuvuotena korvatakseen, minkä ensimmäisenä oli menettänyt.

Ja kuitenkin — — — Kevätlukukausi oli jo puolitiessä, ja hän oli yhä huimaavaa vauhtia luisumassa alaspäin entisiä latuja.

Eero puri hammasta.

Oliko tuo hänen syynsä. Eikö hän rehellisesti tahtonut viettää parempaa elämää. Mutta hän ei sille mitään mahtanut. Hän oli niin onnettoman heikko, ettei itsekään tietänyt, missä raja oli. Ja kieltäytyä

kokonaan ottamasta, kun kerran tarjottiin, sehän olisi ollut aivan kuin oman huonoutensa julkitunnustamista. Siihen oli hänellä kaikkein vähimmän rohkeutta.

Eero asettui ikkunaan tuijottamaan ahtaalle, likaiselle pihamaalle.

Minkätähden juuri hänen täytyi kärsiä näin. Oskar vietti oikeastaan vielä iloisempaa elämää, mutta hän ei ollut siitä milläänkään. Hän sietä enemmän, nauroi ja vihelteli ja haihdutti sillä ikävät muistonsa.

Muut mahtoivat tehdä samoin. Ei heistä ainakaan kukaan näyttänyt surevan liika iloista elämäänsä. Eivätkä he myöskään aavistaneet, miten Eero kärsi. Sisintään salaamaan, siihen hän ainakin pystyi.

Hän viskautui takaisin vuoteelleen. Täällä kotona, hiljaisuudessa hän aina tunsi, miten peloittavan yksin hän oli täällä Helsingissä, samoin kuin ennen kotona.

Hän olisi tahtonut itkeä, vaan sitäkään hän ei voinut. Hän oli sellainen. Kaikki jähmettyi, kivettyi hänessä. Vapauttavaa sanaa ei syntynyt. Sulattava kyynel kuivui lähteeseensä. Rintaa ahdistava tunne vain kasvoi kasvamistaan kuin vuoreksi, joka painollaan oli tukahduttaa.

Elina! Se ajatus heräsi viimein kuin välähdys.

Hän nousi, siisti huolellisesti pukuaan, haki päällysvaatteensa ja lähti. Mutta kadulle päästyään hän alkoi epäröidä.

Ei ollut niinkään hauskaa lähteä vieraisiin tapaamaan talon palvelijaa. Tosin siellä kaikki tiesivät, että Elina kauan oli palvellut Eeron kodissa — oli melkein kuin perheeseen kuuluva kotikasvatti, — ja olihan Eero monesti käynyt siellä äidin asioitakin toimittamassa, mutta sittekin — —

Elinalla oli sitä paitsi nykyään niin paljon ajattelemista omissa asioissaan, että tokkopa häneltä liikenisi aikaa ja ajatuksia Eerolle. Hän oli menossa erälle leskimiehelle. Kuuliaisesti taisivat jo olla tulossa.

Eero oli ajatellessaan astunut katua pitkin yhä lähemmäksi Elinan asuntoa. Tämä päivä oli pimeä epätoivon päivä. Apu oli totisesti tarpeen.

— Koetan sittekin, päätti hän mielessään, harppasi portaita ylös ja soitti ovikelloa.

Elina tuli avaamaan.

— Terveisiä äidiltä, sanoi hän alkuun päästäkseen.

— Joko sieltä taas tuli kirje?

— Tulihan sieltä joku aika sitte — Oskarille.

— Käykäähän tänne omaan huoneeseeni, hyvä maisteri!

— En minä mikään maisteri ole! Moneenko kertaan se on sanottava. —
Eero viskautui vihaisesti Elinan amerikkalaiseen keinutuoliin.

— Mutta saahan sitä etukäteen karah-tierata.

— Etukäteen annettu hupenee tavallisesti niin, ettei ole mitään sitte tarpeen tullessa.

— No, no, ei riidellä. Minulla onkin niukasti aikaa. Pitäisi tästä lähteä vähän ulos, kun sattuu olemaan vapaa ilta.

Eero arvasi minne. Hän sai sen vaikutuksen, että oli tullut sopimattomaan aikaan ja rupesi katumaan, että oli yrittänytään.

Mitäpä Elina joutaisikaan muistamaan hänen laistaan. Nyt oli sulhaset ja muut mielessä.

Elina kertoi leskimiehestään. Sitte koetteli hän ostamaansa uutta hattua. Hyvä oli hattu ja mies samoin.

— Jos sitte hyvinä pysyvät ja minä heitä jaksan hyvinä pysyttää, arveli hän järjestellen hattunsa nauhakkeita. — Hyväähän kaikki on uutena ja ottaissa. Mutta niin tahtoo olla, että käyttäissä kuluu hyväkin huonoksi.

— Samanlainen sinä olet kuin ennenkin! — Eero naurahti hiukan, vaikka siinä oli jotain väkinäistä. — Ehkä jo lähdenkin, sanoi hän hetken kuluttua.

— Lähdetään, lähdetään. Minäkin tulen. Kun sitä omaa aikaa on niin vähän, täytyy sitä pitää tarkalla.

Mutta jahka maisteri tulee meitä nuorikoita katsomaan, silloin ei kiireestä puhetta. Puhua poristaan niinkuin ennen vanhaan siellä tohtorintalon keittiössä.

Eero kiitti kutsusta, heitti kiireiset hyvästit ja selitti punastuen, että hänen tiensä vei toiseen suuntaan kuin Elinan. Sitte lähti hän kiireesti katuja alaspäin kuin tuho olisi ollut kintereillä.

Se ilta oli viheliäisistä viheliäisin. Kehno oli kapakka, kehnoa seura ja kehnon kehnout jalkilaskut.

Eero makasi seuraavana päivänä iltapuoleen asti. Silloin hän nousi Oskarin mentyä kaupungille.

Hänen olisi tehnyt mieli ulos raittiiseen ilmaan, mutta hän ei uskaltanut lähteä. Kävisi ehkä samoin kuin eilenkin, eikä sitä kestänyt kukkaro eikä terveys, ei sielu eikä ruumis.

Parasta oli pysyä telkien takana. Mutta päätä särki ja rintaa raateli sitä enemmän.

— Tyttöni, tyttöni, missä sinä olet? Miksi et tule auttamaan?

Eero heittäytyi takaisin vuoteelleen ja koko ruumis vapisi kuin nyhkytyksistä, mutta silmä pysyi kuivana.

— Elina, sinäkin jätit, puheli hän itsekseen. — Ennen sinun kätesi iloisen rohkeasti työnsi kuormaa ylöspäin. Nyt et sitä muista. Kätesi kiinnittää vain kihloja kaulaasi.

Hän nauroi katkerasti. Hullu hän oli ollut, kuu muuta oli odottanutkaan. Ihmiset jakelivat toisilleen ajastaan ja osanotostaan samoin kuin rahoistaan — sen mikä sattui tähteksi jäämään, kun omat tarpeet olivat tulleet tyydytetyiksi. Kuka mieletön olisi enempää antanut. Oma suu lähimpänä kontin suuta.

— Mutta sinä olit toisenlainen, puheli Eero taas itsekseen lepertelevästi kuin lapselle. — Miksi, miksi sinä jätit minut? Ja miksi et tule, vaikka olen sinua hakenut niin paljon kuin olen voinut huomiota herättämättä. Mutta minä en löydä sinua. Etkä sinä itsestäsi tule, — et muuta kuin unessa.

Viimekin yönä oli Eero taas nähnyt »tyttönsä». Hän tiesi jo melkein edeltäpäin milloin niin oli tapahtuva, sillä aina kun hän oli kokenut jotain erikoista tai kun hänen epätoivonsa ja raskasmielisyytensä oli korkeimmilleen kohonnut, näyttäytyi tyttö hänelle.

Tavallisesti oli uni lohdullista ja rohkaisevaa, mutta usein se myöskin herätti hillitöntä kaipuuta ja ikävää.

Unessa Eeron huomio kiintyi melkein aina erikoisesti tytön pieneen, valkoiseen käteen. Välistä se ojentautui hänelle. Toisinaan se taas koetti keventää hänen kuormaansa. Usein se kutsuvasti viittasi eteenpäin ja ylöspäin, ja silloin Eero aina tunsikin jonkinmoista hetkellistä voimaa ja rohkeutta.

Viime yönä oli tuo käsi ollut veressä. Eero oli kulkevinaan pimeässä kummallisen mutkikasta tietä. Hänen oli niin raskas astua, sillä tie oli kostea ja liukas. Hän luiskahti pahasti, ja silloin huomasi hän, että tie oli veressä, veressä minne hän kääntyikin. Hän rupesi tutkimaan syytä, ja silloin huomasi hän päänsä yläpuolella tuon pienen, valkoisen käden. Suuret polttavan punaiset pisarat putoilivat siitä niin tiheään, että muodostivat kuin pitkän viirun ylhäältä alas tielle asti.

Eero olisi tahtonut huutaa, mutta ei saanut ääntä. Silloin hän viskautui maahan ja itki, itki, niin että koko ruumis vapisi.

Joku tarttui häntä hartioihin ja pudisti lujasti. Unentoreissa hän kysyi itseltään, oliko mahdollista, että tuo pieni käsi kykeni puristamaan niin armottoman kovasti. Silloin hän kuuli Oskarin äänen. — Hulluko sinä olet. Uliset unissasi kuin mikähän.

— Anna olla! — Eero kiskaisi irti. — Mikä lie ollut painajainen. — Hän kääntyi toiselle kyljelleen ja koetti saada unta. Mutta kauan hän sai kuunnella Oskarin voimakasta kuorsailua ennenkuin itse nukkui.

Eero kimmahti vuoteeltaan. Viime-öisen unen muisto herätti hänessä hetkeksi tunteen, ettei tässä sopinut ainoastaan voihkia ja valittaa. Hänen tähtensä ei veri saanut vuotaa kuiville tuosta pienestä kädestä. Olihan hän mies, eikä mies noin vain saanut antautua virran vietäväksi.

Oli tehtävä jotain. Mutta mitä?

Entä jos menisi kirkkoon? Sinne kai se valkea käsi kutsuikin. Jos löytyisi sieltä se kaivattu, ja apu samassa.

Eero mietti hetken.

Mutta eihän nyt jumalan palvelusta ollut, arki-iltana, kellon käydessä kahdeksatta. Ja vaikka olisi ollutkin, tokkopa sittekään olisi tullut mitään menosta? Kun oikein rupesi ajattelemaan, ei tehnyt mieli tungeskella tavallisen kirkkokansan joukossa kuin mikäkin siihen kuuluva.

Toista olisi, jos saisi mennä sinne yksin, tulla ja mennä kenenkään tietämättä, huomaamatta.

Hänen tuli yhtäkkiä ihan ikävä kirkkoon, ikävä päästä sinne korkealle kaartuvan katon alle, missä melu vaikenä ja hiljaisuus herätti hartautta.

Kun olisikin saanut mennä sinne hiljaisuuteen siellä ajatellakseen, tyynenä, rauhoittuneena, sieltä etsiäkseen itseään, sitä sisintä minää, joka oli hyvä ja voimakas, sentähden että se oli jumalasta, — niinkuin hän, »tyttö», silloin oli sanonut.

Minkähän tähden kirkot meillä pidettiin kiinni? Miksihän ne eivät aina olleet avoinna, niinkuin ulkomailla mahtavat doomit ja muut pienemmätkin katoliset kirkot? Olisi silloin väsynyt saanut mennä sinne levähtämään, rauhaa etsimään rauhaton rinta.

Hän rupesi mielessään kuvittelemaan, minkälaista olisi, jos hän nyt olisi ulkomailla, esimerkiksi »Köllenin kaupungissa», josta laulussa puhuttiin. Hän menisi sinne sen suureen pyhäkköön, hakemaan sieltä lääkitystä sairaalle sydämelleen. Sinne hän polvistuisi niinkuin muutkin avun etsijät ja tuntisi kiitollisuutta siitä, että vihdoinkin oli löytänyt tällaisen turvapaikan.

Ja valo virtailisi läpi ikkunamaalausten, hillittynä, rauhoittavana kuin ne sulavat säveleet, jotka hymisivät läpi huoneen. Kaaret kurottautuisivat kuin rukouksessa korkeutta kohti voimakkaina kohottamaan väsyneen mielenkin sinne. Kynttilät palaisivat. Väsyneet, työtätekevät ja taakkoja kantavat tulisivat toinen toisensa jälkeen, tulisivat sinne kuormineen, hautaamaan ne suureen hiljaisuuteen, ja lähtisivät sitte uusin voimin eteenpäin taivaltaamaan.

Sinne tahtoi hänkin viedä taakkansa, sieltä uutta uskallusta ja uutta toivoa hakea.

Mutta keneltä? Hänen tyttänsä ei ollut siellä, sen hän tiesi.

Mutta olihan siellä hän, paljo kärsinyt ja siksi kaikkien kärsivien ystävä, pyhä äiti, jolla oli annettavana juuri sitä, mikä niin siunatusti auttoi ihmislapsia, mutta jota vaille hän, Eero, oli jäänyt: äidinrakkautta.

— Äiti, äiti — pääsi Keron huulilta. Mutta samassa oli kuin kaikki lämmin ja herkkä hänessä olisi jähmettynyt.

Se sana, joka sulatti toisten sydämiä, se kovetti hänen mieltään. Äidillä ja hänellä ei ollut mitään yhteistä. Hänen syntyessään oli äiti varmaan tuntenut olevansa ainoastaan luonnonlakien ja olojen orja, mutta äiti hän ei ollut. Ei hän muuten olisi voinut jättää lastaan niin orvoksi.

Sitä, mitä metsän pedotkin pennuilleen soivat, sitä ei äidillä ollut lapselleen antaa. Se oli luonnotonta; sitä luonnottomampaa kun äiti muuten oli herkkä ja helläsydäminen ja jaksoi rakastaa toisia lapsiaan.

Siihen täytyi olla joku erikoinen syy, mutta mikä?

Oliko siinä selitystä tarpeeksi, että Eero oli umpimielinen erakko niinkuin isänsä, vai oliko muita ja ehkä painavampia syitä?

Eero rupesi tutkimaan äidin elämää niin pitkältä kuin hän sitä muisti ja vielä etäämmältäkin, sen mukaan, mitä oli sattunut muilta kuulemaan.

Nuorena oli äiti ollut hyvin iloinen. Siitä tuntui jälkiä vieläkin. Ensi aikoina sen jälkeen kun vanhemmat muuttivat maalle, oli äiti innokkaasti ottanut osaa kaikenmoisiin pitäjän harrastuksiin. Hän oli monessa yrityksessä ollut »sieluna» ja »innostuttavana kipinä» ja niin oli sanottu. Mutta ei ollut sitä tainnut kauan kestää.

Minkälaista oli siihen aikaan, kun hän, Eero syntyi, sitä hän ei tietänyt. Mutta sitte hän muisti ajan, jolloin äidin harrastus kääntyi hengellisiin asioihin. Siellä oli siihen aikaan nuori, innokas pastori hoitamassa viransijaisuutta. Hän kierteli pitäjätä selityksiä pitäen ja äiti kierteli mukana. Kero oli siihen aikaan ainoa kotona olevista lapsista, jolla oli ikää sen verran, että saattoi ymmärtää jotain selityksistä. Sentähden äiti aina kuljetti häntä muassaan.

Siihen aikaan oppi Eero pelkäämään kaikkia papin puheita, eikä se pelko koskaan ollut ottanut oikein haihtuakseen.

Pastori joutui sitte toiseen pitäjään ja kokousten pito harveni harvenemistaan. Äitikin lakkasi vähitellen niissä käymästä. Hänelle tuli pitkät väsymyksen vuodet, jolloin hän ei harrastanut mitään.

Hänen väsymyksensä oli ollut ylimmillään sinä talvena, jolloin Eero keuhkokuumeensa johdosta oli kotona. Keväällä syntyi sitte Elvi. Hän jäi joukon viimeiseksi.

Parin vuoden kuluttua alkoi äiti silmännähtävästi elpyä. Nuorten riennot ja uuden ajan aatteet tempaisivat hänet mukaansa sitä myöten ja siinä muodossa kuin Oskar ja Astrid niitä hänelle välittivät.

Eero huokasi raskaasti.

Tällainen oli äidin kehitys ollut, — ainakin mikäli hän oli voinut sitä seurata. Se oli ollut kuin kartalta katseltavissa, niin selvää. Mutta isä, mitä hän tiesi isästä? Ei muuta kuin sitä yhtä ja samaa vain, sitä eristynyttä huoneessa istumista, sanomalehti ja totilasi toverina tai hitaat, laahaavat askeleet säästämässä yksinäisiä ajatuksia.

— Isä, isä, nousi tuskanhuuto Eeron sisimmästä.

Hän ymmärsi tällä hetkellä noiden yksinäisten iltojen taistelut, ymmärsi ne illat, jolloin oli taisteltu ja nekin, jolloin ei taistelu enää johtunut mieleenkään, jolloin kaiken päämääränä vain oli unhotus.

Yht'äkkiä sukelsi esiin muisto tuosta päivästä, jolloin hän omaa tekoaan häveten hiipi isän ja äidin makuuhuoneen ovelle saadakseen heidän keskustelustaan jotain selvitystä siihen, miksi elämä kodissa oli niin raskasta ja ilotonta.

— Pitäähän sitä lapsia sillailailla — oli äiti arvellut. — Pitäähän sitä. — Luuletko? — oli isä vastannut.

Sanan vihlova sävy kaikui vieläkin Eeron korvissa aivan kuin nyyhkytys isän ahdistetusta povesta, kuin tuskan esiinpusertama anteeksipyyntö.

Eero alkoi kiivaasti astua edestakaisin huoneessa.

Mitä jos hän kirjoittaisi isälle? Hänestä on aina tuntunut siltä, että isä sittekin rakastaa lapsiaan. Ja välistä on hänestä tuntunut siltä, että isä aivan erityisesti rakastaa häntä, isän luontoista, umpimielistä ja raukkamaisen heikkoa poikaa, jota ei äiti ymmärrä.

Jospa tekisi isälle hyvää nähdä, että poikakin puolestaan häntä ymmärtää, tietää, että erakkona elänyt isä sittenkin tuntee isän tunteita, ja että poika, kun tulee suuren tuskan hetki, pakenee hänen luokseen.

Eero sieppasi kynän käteensä, haki laatikosta paperia ja rupesi kirjoittamaan. Käsi vapisi ja kirjaimet tanssivat sinne tänne paperilla, mutta joka sanalta, joka paperille syntyi, oli kuin mielen kuorma olisi keventynyt.

Kolme arkkia oli Eero kirjoittanut täyteen, kun hän viimein laski kynän kädestään ja rupesi lukemaan, mitä oli kirjoittanut. Mutta luettuaan puoliväliin repäisi hän kirjeen kappaleiksi, viskasi uuniin ja alkoi uuden.

Hän kirjoitti lyhyesti ja keskitetysti, mutta kun kirje oli valmis, sai se osakseen saman kohtalon kuin edellinenkin.

Eero työnsi hermostuneesti tuolin syrjään ja katsoi kelloaan. Ehkä oli paras mennä ulos. Eihän tästä kuitenkaan ollut apua.

Mutta silloin heräsi kaameana muisto eilisillasta ja samoin sen edellisestä.

Jos hän nyt lähtee ulos, käy niinkuin silloinkin. Hänen täytyy hakea unhotusta, ja unhotus vaatii joka kerralta yhä voimakkaampaa huumausta. Ja entä sitte, sitte?

Hän oli jo portailla. Sieltä kääntyi hän juoksujalkaa sisään.

Pöydällä oli valmis kirjeenkuori osoitteineen ja postimerkkeineen.

Vielä kerran hän tarttui kynään. — Isä, minä hukun. — Minä en jaksa ponnistella enää. — Auta isä.

Vapisevin käsin hän sulki kirjeen. Hetken kuluttua hän seisoi lähimmässä kadun kulmauksessa postilaatikon luona.

Hän vavahti, kun kuuli kumahduksen, kirjeen pudotessa laatikkoon. Sitte hän kääntyi hitaasti astumaan kotiinpäin.

Sillä aikaa kun Eero odotti vastausta isältä, ei häntä haluttanut hakea toverien seuraa. Hän pysytteli

kotona ja luki. Lepohetkinä hän ajatteli isää.

Hän näki pojan tuovan postilaukun isän virkahuoneeseen. Isä ottaa sen vastaan niinkuin ainakin, sanomatta sanaakaan, aukaisee, ottaa sanomalehdet ja laskee pöydälle, sitte katsoo hän kirjeitä. Hän säpsähtää. Eeron käsialaa! Mitä se tietää? Eerolla ei ole tapana kirjoittaa. Oskar välittää tietoja, tavallisesti äidin kautta.

Sitte isä avaa kirjeen. Se on pian luettu ja isä ymmärtää kaikki.

Painuuko hän sitte ehkä kirjoitustuoliinsa ja ajattelee raskaita ajatuksia, joiden ydinkohtana kuitenkin on: miten voisin auttaa poikaa? Vai nouseeko hän, menee ikkunan luo ja jää siihen eteensä tuijottamaan, joka tunteen kivettyessä lyijynraskaana painamaan rintaa?

Jos niin käy, silloin ei isä jaksa ajatellakaan.

Kaikki ajatuksentapaiset ikäänkuin kiteytyvät tuohon yhteen ainoaan tunteeseen: miksi et säästänyt vanhaa miestä?

* * * * *

Odotus piti Eeroa jännityksessä, ja jännitys pakoitti hänet luvuilla lyhentämään aikaa. Työ sujui, mutta jännitys kulutti. Odottaa hän kyllä olisi voinut, mutta tuo kauhea epätietoisuus kävi päivä päivältä yhä sietämättömämmäksi. — Onko isä ymmärtänyt vai suuttunut, olenko tehnyt hyvän vai pahan työn hänelle, — ne kysymykset kalvoivat.

Kun kuukausi oli umpeen kulunut ei Eero enää odottanut. Hän etsi tovereita ja unhotusta.

Sellaiselta retkeltä kotiin palanneena hän nukkui pitkään ja raskaasti, kun Oskar häntä herätti kaksin käsin pudistaen olkapäistä. Äidiltä oli tullut kirje. Isä oli huonona.

Hän selvisi silmänräpäyksessä. Isä huonona! — Siinä siis syy.

— Mitä sinä aijot? — Hän nousi istumaan.

— Tietysti lähteä.

Aamupäivä kului matkavalmistuksissa, mutta tunnit tuntuivat sittekin loppumattoman pitkiltä. Vihdoin kuitenkin juna lähti.

Matkustavia oli paljo. Toinen toisiinsa sullottuina oli istuttava. Oskar ja Eero saivat kahden istuvan penkin oven ja seinän väliltä. Siinä viettivät koko yön.

Aamupuolella, kun muutamia matkustavia lähti junasta, tuli eräältä syrjäasemalta vaunuun pari nuorta miestä, jotka asettuivat penkille vastapäätä veljeksiä.

Molemmat olivat aikalailta päihdyksissä, toinen meluava, toinen surumielinen ja tunteellinen. Meluava tahtoi keskustella. Hän alkoi äänekkäästi, mutta ei saanut puhetoveria. Surullinen ei vastannut. Hän tahtoi laulaa:

Leskiäidillä kaks oli tytärtä, ol' tumma ja vaalia,
toisti hän toistamistaan surumielisen kaihokkaasti.

Tytär tumma hän koko kunnaalla tuli kuuluksi kaunisna,
jatkoivat toinen, koettaen äänen vahvuudella viedä voiton toiselta.

Surumielisen tunteellinen lauloi pitkältä sen »vaalian» ja sen »tumman» kohtalosta, mutta Eero ei voinut saada selkoa sisällyksestä. Toinen rähisi niin.

Viimein äityivät molemmat kerta toisensa jälkeen toistamaan:

— Kellot soivat nuorten kantaissa sitä tyttöä hautahan.

Eero ei kuullut, kumpaako he sinne kantoivat, vaan hän ajatteli laulua sellaisena kuin se hänen kohtaansa sopi. — »Yksi vaalia ja tumma!» — Hän tunsikin ne molemmat sisimmästään. Se »vaalia», ajatteli hän, on toivojeni tyttö, joka viittaa eteenpäin ja ylöspäin mutta hänet minä hautaan. Se »tumma» minut omakseen ottaa ja orjana pitää — se syvyyksien musta hengetär.

Kävi kuin vilun väristys läpi ruumiin. Yökylmä tuntui täälläkin vaunun ummehtuneessa, hiottavassa

ilmassa.

— Kellot soivat nuorten kantaissa — alkoi taas surumielinen.

Eero koetti olla kuuntelematta.

Hetkittäin luistivat ajatukset laulun johdosta häneen itseensä, mutta ensin hän ajatteli isää.

Mikä oli oikeastaan syynä isän sairauteen, oliko ehkä Eeron kirje? Vai oliko isä jo sairaana sen saapuessa ja sai tautivuoteelleen sellaisen sanoman?

Jota lähemmäksi kotia he pääsivät, sitä suuremmaksi kävi Eeron tuska. Viimeiset penikulmat olivat kerrassaan sietämättömiä.

Kotona kulki sillävälin äiti ja odotti. Hän tunsi oman kuormansa painon.

Kun tohtori sairastui ei hänen vaimonsa ensin ollut siitä milläänkään. Hän piti sitä vain epäsäännöllisen elämän seurauksena. Mutta kun sairautta kesti viikko toisensa jälkeen, rupesi häntä arveluttamaan. Eräänä yönä välähti hänen mieleensä ensi kertaa ajatus, että tauti voi olla kuolemaksi. Siitä alkoi hänen levottomuutensa.

Hän ei uskonut sitä, mitä pelkäsi, mutta pelkäsi kuitenkin. Joka kerta, kun tuo ajatus: entä jos hän ei sittekään parane, salaa hiipi mieleen, koetti hän rauhoittaa itseään sillä, että se ei voinut olla mahdollista. Se olisi liian kovaa. Vastahan hän oli päässyt raskaimman päivätyönsä päähän. Pikkulapsia ei enää ollut. Vanhemmista oli seuraa ja iloa. Kuorma oli paraiksi ennättänyt keventyä. Eihän perhe nyt yhtäkkiä voisi jäädä turvattomaksi ja hän yksin pitämään huolta vielä kasvavien elättämisestä ja kouluttamisesta.

Tohtorinna muisti monesti valittaneensa sitä, että mies ei muusta välittänyt, kunhan hankki elatukseen tarvittavat rahat. Nyt hän tuli ajatelleeksi, miltä tuntuisi, jos jäisi sekin apu tulematta.

Hänelle tuli hätä, samassa kun tuo ajatus syntyi. Toinen on ehkä kuolemaisillaan, eikä oma vaimo muuta ajattele kuin mistä rahoja tulee, sitte kun ei mies enää niitä hanki.

Tohtorinna pyysi vuoroin mielessään tätä mieheltään anteeksi, vuoroin hän ajatteli, että tuo ajatus sittekin oli luonnollinen ja oikeutettu. Hänelle jäisi liian raskas kuorma kannettavaksi, jos mies nyt kuolisi.

Tohtori itse oli sairaana samantapainen kuin terveenä. Hän ei puhunut, eikä voinut puhua. Hän eli tautivuoteellaan jos mahdollista vielä enemmän eristettynä kuin ennen.

Yksinäisyydessään hän vain silloin tällöin otti esiin rypistetyn paperiarkin, johon oli kirjoitettu muutamia sanoja. Niitä hän luki hitaasti kuin tavailemalla, kääri sitte paperin kokoon ja pisti takaisin piilopaikkaansa. Se oli Eeron kirje.

— Oletko sinä kirjoittanut Helsinkiin, kysyi hän kerran odottamatta, tohtorinnan tuodessa hänelle ruokaa.

— Eilen minä kirjoitin, kun sinä olit vähän heikompi.

Tohtori nyökäytti päätään. Hän rupesi sen jälkeen laskemaan päiviä, sitten tunteja.

Sinä päivänä, jolloin hänen mielestään poikien olisi pitänyt keritä kotiin, otti hän kellonsa ja laski valtimon lyönnit. Pannessaan kellon takaisin pöydälle, pudisti hän päätään. Jalat tuntuivat niin kankeilta, ja outo kylmyys hiipi yhä ylemmä.

Hän aikoi nousta, mennäkseen nurkkakaapilleen. Yksi ainoa tilkka olisi ehkä taas saanut koko koneiston käyntiin. Mutta ne askeleet voisivat jäädä hänen viimeisikseen. Ponnistus voisi jouduttaa. Ja sellaista muistoa ei hän tahtonut viimeiseksi, — Eeron tähden.

Hän haki vaivoin esille paperinsa. Siinä oli osa puhdasta ja käyttämätöntä. Hän repäsi sen irti ja kirjoitti siihen yhden ainoan sanan. Sitte hän käänsi paperin kokoon ja kirjoitti päälle: Eero.

Kun tohtorinna puolenpäivän aikana raotti ovea, makasi sairas hiljaa ja liikkumatta. Hän painoi siitä syystä oven kiinni eikä sitä avannut ennenkuin saattaakseen vastasaapuneet, Oskarin ja Eeron, sisään.

Kun he lähenivät vuodetta, näkivät he, että kuolema oli ennättänyt ennen heitä. Kuolleen kiinni puristetussa kädessä oli kaksi paperia.

— Ne ovat minun, sanoi Eero, otti ne kangistuneesta kädestä ja poistui.

Paperi kädessään hän kulki edestakaisin ullakkohuoneessa. Hän ei voinut lukea, ei ajatella, hän kulki vain.

Parin tunnin kuluttua tuli äiti sinne. Kaikki oli valmista. Isä oli laudalla omassa huoneessaan. Äiti oli kantanut sinne kauneimmat kasvinsa ja pari kukkivaa ruusua.

Äiti lankesi Eeron kaulaan ja itki. Eero ei itkenyt. Hän vain puristi kirjettä kädessään.

— Etkö sinä tahdo mennä katsomaan, kysyi äiti.

— Onko siellä muita?

— Ei ole. Me muut jo kävimme. Odotimme sinua, mutta ei kuulunut.

Eero lähti. Siellä isän luona avasi hän kirjeensä. Hän luki sanan, tuon yhden ainoan: anteeksi.

* * * * *

Kun ei Eeroa kuulunut toisten joukkoon, kävi äiti levottomaksi ja meni hakemaan. Hän löysi hänet polvilleen painuneena kuolleen viereen, otsa vasten isän kylmetynttä kättä.

JOKAPÄIVÄISYYDEN POLUILTA

KIRJE TUNTEMATTOMALLE YSTÄVÄLLENI.

On sakean sumuinen talvipäivä. Ahdistavan alhaalle tuntuu taivaan katto painuneen. Sen tasaisen harmaa laki näyttää läpitunkemattoman paksulta ja kuitenkin siitä lakkaamatta tihkuu pienen pieniä pisaroita, jotka huolimatta pienuudestaan kykenevät kastamaan kulkijan läpimäräksi.

Samanlaista kuin on kaduilla ja teillä, samanlaista on metsässä. Sekin itkee. Jokaisesta männynneulasesta, jokaisen paljaana värjöttävän varvun varrelta tipahtaa pisara toisensa jälkeen, tipahtaa tiheään, hiljaa ja huomaamatta.

Itkee taivas, itkee maa, mutta niin hillityn hiljaa kuin itkuaan salaava ihminen, niin lohduttoman tasaisesti kuin se, joka ei enää jaksa rajusti nyhkyttää.

Liekö ollut raskaan ilman vaikutusta, vai houkutteliko luonnon tunnelma ainoastaan esille sen, mikä piilee jokaisen sydämen pohjalla, mutta kun tänään tarkastelin ihmisten kasvojen ilmettä, näin niissä yhtä vähän vaihtelua kuin ulkona luonnossa. Väsymys oli leimannut kaikkien kasvot, elinvoimaa jäytävä, lohduton väsymys. Katselin heitä, kulkiessani kaupungin katuja, katselin junassa ja vielä kun astuin asemalta kotiin. Kaikkien kasvoilla oli sama ilme — lapsia lukuunottamatta. Ilosta eivät kenenkään silmät säteileet. Ne eivät edes ilmaisseet suuttumusta tai jotain muuta voimakasta tunnetta. Kaikki olivat liiaksi väsyneitä, ajatellakseen enempää kuin miten päästä kuormineen päivän päähän.

En ole voinut olla ajattelematta tätä. Olen koettanut tutkia toisten tunne-elämää, toisten mielialojen perussäveliä, päästäkseni siten selville itsestäni.

Onko väsymys todella pohjasäveleenä useimpien ihmisten elämässä?

Toiset kulkevat kauan pää pystyssä, ponnistelevat vastaan, riehuvat, kapinoivat, mutta väsyvät lopulta. Toiset alkavat toisesta päästä. He alistuvat, taipuvat, tahtovat tyytyä, olipa heidän osansa elämässä minkäläinen tahansa. Mutta hekin väsyvät. Toisia väsyttää työ, toisia työttömyys. Toiset väsyvät siksi, että he mielin määrin ovat saaneet keinutella purttaan milloin aukealla ulapalla, milloin risti-aallokoissa. Toisten pursi on ollut kytkettynä kotilahdelman poukamaan. Väljemmille vesille on mieli palannut. Kaiho on köyttä temponut vuosi vuodelta turhaan. Tuo kaiho se kylvi ensimmäiset

väsämyksen siemenet, ja kun siemenestä kasvoi suuri puu, kävi kaiho viimein sen juurelle nukkumaan.

Onko elämä tällaista?

Minä vain kysyn. Mutta kysyessäni tartun kynään.

Miksi? Aijonko kirjoittaa päiväkirjaa?

Minä kauhistun. Olen aina vihannut päiväkirjoja. Nuorempana tosin minäkin joskus halusin panna ajatuksiani ja tunteitani paperille, mutta päiväkirja-ajatus teki aina kirjoittamisen mahdottomaksi.

Mitä päiväkirjat oikeastaan kertovat? Ulkonaisten tapahtumien luistoon liittyvät ajatukset ja tunteet lihaksi ja vereksi. Mutta keskeneräistä ei kannata katsella. Niinkauan kuin tuo kaikki on muodostumassa sisimmässämme, emme voi sitä tarkastaa. Se on meitä liian lähellä. Ja jos tarkastamme, ovat tulokset tavallisesti erehdyttäviä. Vasta silloin, kun tarkastamme sitä, mikä menneisyyteen siirtyneenä on joutunut ulkopuolelle itseämme, selviävät oikeat suhteet ja tarkastettavan tosi olemus meille.

Miksi siis paperille uskoisin hetken haihtuvia tunteita, miksi pysyväistä muotoa antaisin muotoaan alati muutteleville tunnelmille?

Jos sen tekisin, tapaisin päiväkirjastani omat erehtyvät ja erehdyttävät tunteeni ja ajatukseni. Mutta erehdystensä seuraa ei ihminen etsi. Sitä karttaa yhtä huolellisesti kuin ihmisiä, joihin kerran on luottanut ja joiden suhteen sitte on huomannut pettyneensä.

Mutta se, joka ei luota ihmisiin, ei myöskään pety.

En ole tahtonut luottaa tunteisiini ja tunnelmiini, en niille muotoa antaa, — jotten kerran pettyisi. Sentähden en ole tahtonut kirjoittaa päiväkirjaa.

Mutta muistakin syistä se on jäänyt kirjoittamatta. Ulkonaiset olosuhteet ovat auttaneet minua olemaan uskollinen itselleni. Minulla ei nimittäin koskaan ole ollut aikaa.

Ei aikaa? Mitä sanonkaan? Minullahan sitä vasta onkin ollut. Huomaan sen alituisesti, verratessani omaa, hiljaista, eristettyä elämääni nykyajan levottomaan hyörinään ja pyörinään. En anna tunteja. Minulla ei ole mitään virkaa hoidettavana. En ole opistoissa käynyt, en tutkintoja suorittanut. Nykyajan lapsena olen oppimaton ja viraton niinkuin entisajan naiset, kuluttaen päiväni kuten hekin hiljaisessa, — minun mielestäni usein sangen hyödyttömässä ahertelussa kodin piirissä.

Aikaa on minulla yllin kyllin, mutta ei muruistakaan »omaa aikaa», tuota jota palvelijakin tahtoo ja joka on elinehto luullakseni melkein joka ihmiselle —, ainakin, jos elämisellä tarkoitetaan muuta kuin syömistä, juomista ja hengissä pysymistä.

Sanoin »ei muruistakaan», mutta siinä hän taas liioittelen. Onhan minulla vuosien kuluessa ollut hiljaiset, ihanat iltahetkeni, jolloin nälkäisenä olen koettanut koota tiedon muruja itselleni. Noiden hetkien suhteen olen aina ollut saita. Niitä olen päivän kuluessa odottanut, niitä ajatellut jo aamulla noustessani. Niistä en ole hennonut käyttää hetkeäkään muuhun. Siitäkin syystä olen päiväkirjan suhteen pysynyt uskollisena itselleni.

Miksi sitte nyt, tänä hiljaisena iltahetkenä, jolloin kaikki muut jo nukkuvat ja luonto ulkona itkee hillittyä, lohdutonta itkuaan, miksi istun kynä kädessä ja uskon paperille ajatuksiani? Miksi uhraa saituri aarrettaan aikaa?

Pakosta. Ei ulkonaisesta, vaan sisäisestä.

Se väsymys, jota kaikkien kasvot tänään heijastivat ja jota luontokin huokui, se on minutkin valtoihinsa saanut.

En jaksa lukea enkä vastaanottaa.

Liekö ulkonainen väsymys viimeisenä liikapisarana saanut sisimpäni tulvimaan yli äyräittänsä, vai mikä ollee syy, mutta sen tiedän, että sulkuja en nyt voi asettaa tulvehtiville tunteilleni.

Ruumiillinen väsymys saattaa joskus herättää tunteen, joka ikäänkuin vaatii kaiken hajaantumista, valloilleen laskemista, ja vasta kun tuo hajaantumistunne niin sanoakseni on päässyt oikeuksiinsa, palaa voima ja tasapaino. Tätä tunnen nyt henkisesti. Kaikki se, mikä vuosien kuluessa on tullut hillityksi, tukahutetuksi, sullotuksi syvimpiin sydänkomeroihin, se pyrkii nyt esille ja valloilleen, tavalla, jota en uskalla vastustaa.

Ja miksi en?

Siksi, etten tahtoisikaan tehdä henkistä itsemurhaa. Olen ulkonaisesti jo vuosien kuluessa kaikessa taipunut, mukautunut, asettunut toisten kannalle, mutta sisäisesti olen itsepuolustavasti pysynyt sinä, mitä olen. Joskin ulkonainen mukautuminen täten on tullut minulle toiseksi luonnokseni niinkuin sanotaan, en sisäisesti ole voinut valaa itseäni toisten valmistamiin muotteihin. Sisimmässäni olen ollut vapaa. Sitä vapautta en ole voinut itseltäni riistää. Olen päinvastoin katsonut velvollisuudekseni vaalia sitä. Mutta viime aikoina olen itsekseni arvellut, että siinä ei ole kyllin. Salattu elämä kuolee pian. Jos elämällä on oikeus jatkaa, on sille myöskin suotava oikeus puhjeta esiin.

Sentähden minä en tänä iltana uskalla vastustaa sitä, mikä minussa pyrkii valloilleen.

Mutta en voi tyytyä siihen, että työnnän salvat ja sulut syrjään. Minun täytyy myöskin päästä ymmärtämään tuota valloilleen pyrkivää, sen luonnetta, sen päämäärää ja syytä, koska kerran jatkuvan elämän toivossa sen valloilleen lasken. Siksi kirjoitan — vapautuakseni ja päästäkseni selville itsestäni.

Mutta miksi en kirjeessä usko itseäni jollekin hyvälle, tunnetulle ystävälle? Ystävät, nehen ovat olleet eristetyn elämäni rikkaus. Heidän kauttaan olen saavuttanut ihmis- ja elämäntuntemusta, heidän kauttaan olen minäkin elänyt sitä levotonta, rikkaudessaan niin repivää elämää, joka ympärilläni kuohuu, mutta jonka kanssa tuskin nimeksikään itse olen kosketuksiin joutunut? Minä olen heidän välityksellään saanut silmäillä niin monen sydämen syvyyteen. Miksi en minä nyt vuorostani avaa sisintäni heille niin kokonaan, että heidän avullaan voisin päästä selville itsestäni.

Mainitsen itsekseni ystävieni nimet, toisen toisensa jälkeen. Joka nimeltä herää kiitollisuus mielessä, elpyvät muistot sisältörikkaista ja rikastuttavista yhdessäolon hetkistä. Mutta joka nimi selvittää minulle samalla, ettei ainoakaan heistä ole se, jonka puoleen nyt voisin kääntyä. En kenellekään heistä ole antanut itseäni kokonaan. Osia he ovat saaneet, sirpaleita olemuksestani, mikä enemmän, mikä vähemmän, riippuen oloista, joiden vallitessa olemme tavanneet toisemme ja siitä suuremmasta tai vähemmästä ymmärtämyksen määrästä, jonka olemassaolon vaistomaisesti olen tuntenut. Itseäni kokonaan en vielä ole antanut ainoallekaan, sillä en ole tavannut sitä ihmistä, en miestä enkä naista, jolta kokonaista ja ehjää ymmärtämystä olisin voinut odottaa.

Ehkä on eristetty, kotiolojen ahtaudessa kulunut elämäni siihen osaltaan vaikuttanut. Siinä tapauksessa saan kiittää sitä siitakin, että olen säästynyt joutumasta suhteisiin, joihin hetken olisin luottanut sitte sitä katkerammin pettyäkseni.

Voi sitä tuskaa, jota sellainen kokemus mahtaa muassaan tuoda. Välistä, kun sitä rupean ajattelemaan, kärsin sekä sielun että ruumiin puolesta — pelkästä ajatuksesta. Luulen, että jos kokemaan joutuisin, en voisi koskaan siitä toipua. Mutta eihän sitä tiedä. On niin paljo niitä, jotka sellaista ovat kokeneet joko lievästi tai kaikkein katkerimmassa muodossa. Ja he elävät kuitenkin, kun täytyy elää.

Ovatko tällaiset kokemukset tarpeen ihmisille sentähden, että ne ovat niin kuluttavia, ja siitä syystä omiaan puhdistamaan? Ja sentähdenkö niin moni niitä osakseen saa? Vai onko se ihmisten oma syy, kun he eivät omista sen parempia ihanteita tai eivät jaksa pysyä niissä? He eivät malta odottaa, eivätkä osaa tai tahdo olla rehellisiä. He tinkivät, sovittelevat ja — saavat niittää erehdyksensä sadon.

On kuitenkin toinenkin seikka — ei vain eristetty elämäni — joka selittää sen, että olen säästynyt erehdyksiltä tässä suhteessa. Se on se, että niin nuorena opin uskomaan sinun olemassaoloosi, tuntematon ystäväni.

Miten kaunis se muisto on —, elämäni kaikkein kauneimpia! Olin juuri lopettanut koulun ja olin matkalla koulukaupungista kotiin. Tien varrella poikkesin tervehtimään erästä äitini ystävää ja siellä tapasin hänet, joka opetti minua uskomaan sielujen sukulaisuuteen, niiden yhteenkuuluvaisuuteen siinä merkityksessä, että jokaisella ihmisellä on oman olemuksensa täydennys — samaa tai toista sukupuolta, se on yhdentekevää — ja että nämä yhteen kuuluvat sielut varemmin tai myöhemmin myöskin löytävät toisensa. Epäsoinnut, erehdykset ja ristiriidat, mitkä syntyvät ihmisten suhteissa toisiinsa, johtuvat ainoastaan siitä, että tämä tosiasia ei heille ole selvinnyt, ja etteivät malta odottaa, siksi kun ovat löytäneet sen ystävän tai puolison, jota voivat ei ainoastaan rakastaa, vaan jossa tuntevat oman olemuksensa ehjäsitekijän ja täydentäjän.

Miten hartaana minä, viisitoista vuotias tyttönen, kuuntelin tätä puhetta!

Koko ilta oli minulle ihana unohtumaton juhlahetki, jonka sopuointua ei mikään häirinyt.

Ulkona oli luonto hempeimmässä kevätkukoistuksessaan. Koti, jossa olin vieraana, oli hyvin kaunis. Varsinkin rehevät, nähtävästi erikoisen huolellisesti hoidetut kasvit herättivät huomiotani. Kukkasia, kevättuoksua ja päivänpaistetta oli kaikkialla.

Istuin jakkaralla hänen vieressään, hänen puhuessaan. Avonaisen ikkunan läpi näin ilta-auringon

valossa kimaltelevan lahden poukaman ja kaistaleen valkovuokkojen reunustamaa metsänrinnettä. Katselin sitä ja kuuntelin, mitä hän puhui, tuo pieni, vaatimaton nainen, joka vaikka olikin rohkea ja uskollinen uranaukaisija, oli niin nöyrän nöyrä, sentähden että hänen ihanteensa olivat suuret ja korkeat.

Hän puhui ensin tästä sielujen yhteenkuuluvaisuudesta, — minkä johdosta, sitä en muista. Sitte hän tuli kertoneeksi läheisistä ystävistään Wikneristä ja Rydberg'istä. Hän kuvasi heidän elämästään pikku tapahtumia, pikku piirteitä, jotka suuria todistivat, hän puhui syvistä, kirkkaista ja kantavista totuuksista.

Hän puhui, minä kuuntelin, kuuntelin, kunnes kaikki se, mitä hän kertoi, kävi minulle niin valtavan suureksi, että puhkesin kyyneliin.

Olinhan silloin kuin elämän kynnyksellä. Olin lapsuuteni läksyjen äärestä juoksemaisillani elämän suuriin, avaroihin oppisaleihin. Hän oli ottanut minua kädestä ja raottanut ovea sen verran, että aavistin, miten vaikeata ja vastuunalaista, mutta miten rikasta ja ihanaa elämä samalla oli. Tämä aavistus niin voimakkaana minut valtasi.

Nyt tiedät, milloin opin uskomaan sinun olemassaoloosi sinä tuntematon ystäväni. Tämä uskoni on vuosien varrella säilynyt ja vahvistunut.

Ja samalla se on myöskin säilyttänyt. Sillä olen tahtonut itseäni ja rakkauttani pysyttää ehjänä, jotta kun kerran tapaamme, iloiten saisin ojentaa sinulle oman osasi.

Olen tavoitellut tätä ehjyyttä, ja se on ollut iloni. Rakkaus ei muuta voi. Se antaa parhaimpansa. Mutta tiedän, että jos köyhtyneenä tapaisin sinut, eikä minulla olisi muuta kuin sirpaleita, niin sinä rakastaisit niitä sirpaleitakin.

Nyt tiedät, minkätähden minä tänä iltana kirjoitan sinulle.

En voi kirjoittaa päiväkirjaa, en kirjettä jollekulle niistä, jotka kuuluvat ystäväpiiriini. Sellainen kirjoittelu ei minua auttaisi. Ja nyt minä tarvitsen apua. Sentähden kirjoitan minä sinulle. Sinä ymmärrät minua, ja juuri ymmärtämystä minä tarvitsen, sellaista syvää, ehjää ymmärtämystä, joka ei eksytä, ei vie harhaan, vaan selvittää, niin että näkee itsensä ja ympäristönsä, entisyytensä ja nykyisyytensä kirkkaassa, totuuteen perustuvassa valossa.

Tätä minä sinulta pyydän.

Mutta ajatukseni ovat niin väsyneet ja samalla niin levottomat. En jaksa niitä hallita, en keskittää sanottavaani. Minä puhelen sinulle ajatuksistani ja kokemuksistani ihan niinkuin ne mieleen johtuvat.

Ymmärräthän sinä kuitenkin, sano, ymmärräthän?

Eikö ymmärtämys olekin suurin lahja, minkä ihminen voi toiselle antaa? Siitä lähtee enemmän iloa ja elinvoimaa kuin kaikkien ylistämästä rakkaudesta.

Rakkautta, sitä, Jumala paratkoon, on paljo maailmassa, on laimeata ja kiihkeätä, kestäväitä ja muotoansa muuttelevaa. Ei rakkaudesta puutetta — ei ainakaan, mikäli sitä pidetään yksinomaan tunneasiana. Mutta mitä tunteitten roihuavasta valkeasta, ellei ole ymmärtämystä, syvää, ehjää ja kasvavaa! Eikö rakkaus silloin muodostu hävittäväksi kulovalkeaksi, rasittavaksi taakaksi tai ainaista ristiriitaa pulppuavaksi lähteeksi. Ymmärtämys, eikö se samalla ole rakkauden alkulähde ja koko olentoa käsittävän ja koko olemuksen läpituokean rakkauden kaunein hedelmä.

Ymmärtämystä janoaa sieluni. Rakkautta olen mielestäni saanut tarpeeksi.

Mutta ymmärtämys on elämässä harvoin löydetty helmi.

Aloin elämäni siinä iloisessa uskossa, että ymmärtämystä oli olemassa yhtä runsaasti kuin rakkauttakin, mutta jota kauemmin olen elänyt, sen harvinaisemmaksi ja samalla sen suuriarvoisemmaksi olen huomannut tosi ymmärtämyksen. Uskotaan että ymmärretään, mutta minkälaista on se ymmärtämys, jota ihmiset toisilleen tarjoavat? Samoissa oloissa eläneet ja samaa kokeneet liittyvät yhteen ja uskovat ymmärtävänsä toisiaan, mutta kun kokemukset käyvät eri suuntaan, kun toiselle sattuu surua toisen iloitessa, missä on silloin se ymmärtämys, joka pakottaa meitä riippumatta omista kokemuksistamme elämään, toisen elämää, suremaan, todella suremaan surevan kanssa ja iloitsevan kanssa iloitsemaan? Eikö päinvastoin sureva silloin soimaa iloitsevaa itsekkäisyydestä ja eikö iloitseva tarjoa surevalle hetken pintapuolista liikutusta tai säälin armopaloja?

Ja samoin on laita, jos siirrymme aatteiden ja näkökohtien alalle. Mistä löydämme sitä ymmärtämystä, joka opettaa meitä omasta kannasta huolimatta näkemään, että toisenkin kannassa on jotain

oikeutettua.

Ymmärtämys on laajanäköisyyttä. Ymmärtämyksen kirkastama katse kantaa kauaksi menneisyyteen ja tulevaisuuteen. Mutta tosi ymmärtämys on harvinaisuus.

Ovatkohan meidän aikamme ihmiset liiaksi heikkoja ja ennen kaikkea — liiaksi pieniä, omatakseen tuollaista laajanäköisyyttä, koska niin tyynesti sanovat toisilleen: tule sinä tänne minun kokemusteni kohdalle, minun kannalleni, silloin saat ymmärtämystä runsaasti, ennen ei liikene, ei murustakaan.

He uskovat todella ymmärtävänsä, eivätkä näe, että tarjoavat kiveä leivän asemesta.

Erehdinkö uskoessani, että tosi ymmärtämys aina vie meidät oman itsemme ja omien kokemustemme yläpuolelle?

Minun täytyy kysyä, sillä olen kuin pimeässä umpisokkelossa. En jaksa ajatuksiani selvittää, en ymmärtää, mikä niissä on totta ja oikeutettua, mikä sairaalloista. Siitä vain olen selvillä, että janoan ymmärtämystä enkä löydä sitä ympäristöstäni. Sentähden täytyy minun turvautua sinuun, tuntematon ystäväni.

Usko olemassaoloosi on minulle sydämen lepo, on voimanlähde. Sillä ymmärtämys on elinvoimaa yhtä varmasti kuin toisiinsa sopivat ja toisiaan täydentävät soinnut synnyttävät eheämmän ja voimakkaamman vaikutelman kuin yksi ainoa sävel.

Minulle on aivan yhdentekevää, oletko sinä, tuntematon ystäväni, mies vaiko nainen. En tiedä, kummeksitko tätä, mutta se on sanottava, sillä se on totuus.

On naisia, jotka kaipaavat kotia, toisia, jotka kaipaavat miestä. He menevät naimisiin ja saavuttavat päämääränsä. On toisia, jotka kaipaavat rakkautta ja ymmärtämystä. He jäävät tavallisesti osattomiksi, sillä henkistä hyvää ei ole yhtä runsaasti kuin aineellista.

Sitä paitsi on helpompi erehtyä valinnassaan henkisellä kuin aineellisella alalla. Ja väärennettyä tavaraa tarjotaan paljo.

Ne, jotka ovat erehtyneet, kärsivät kai enemmän kuin ne, jotka eivät ole omistaneet mitään. Sentähden minulle ei ole pääasia pian löytää mitä etsin, vaan löytää se väärentämättömänä.

Siitäkin syystä on minuun nähden yhdentekevää, oletko sinä ystäväni mies vai nainen. Pääasia on, että olet oman olemukseni oikea täydennys.

Naisen on yleensä helpompi ymmärtää naista. Mies voi ani harvoin tehdä niin — ainakin sen polven miehet, joka nykyään maanpiiriä polkee. Useimmat heistä polkevat samalla — tavalla tai toisella — naistoverinsa sielun sisintä.

Sentähden kuvittelen useimmiten mielessäni, että kun kerran tapaamme toisemme, huomaan sinut, ystäväni, naiseksi. Ja minä iloitsen siitä.

Onko se luonnotonta? Sanoneeko tähän toisin ajatteleva ja toisin tunteva, että me emme ole ainoastaan ihmisiä vaan myöskin sukupuoliolentoja. Ja sukupuoli-olentona nainen etsii täydennyksensä mieheltä.

Saattaa niin olla. Mutta emmehän me ole ainoastaan sukupuoli-olentoja. Olemmehan myöskin ihmisiä. Eikö ole suuriarvoisempaa olla ihminen kuin sukupuoli-olento? Eikö ihmisten onnea edistettäisi, jos tässäkin suhteessa hengen herruus voittojaan saavuttaisi?

Minä vain kysyn.

Eikö avioliitossa samoin kuin ystävyysuhteissa samaan sukupuoleen kuuluvien välillä suuriarvoisin onnen tekijä ja antimista suurin ole koko olentoa käsittävä ja koko olennon täyttävä ymmärtämys. Yhdentekevään silloin on, oletko mies vai nainen.

Mutta silloin, kun ystävyys voi johtaa avioliittoon, on siihen yhdistettynä tuo ihmeellinen, pyhä elämänluomisen lahja.

Kuinka suurta mahtaa olla herättää elämää, joka imee elinvoimaa itselleen täydellisen keskinäisen ymmärtämyksen ja rakkauden maaperästä! Ei vanhemmilla pitäisi ollakaan oikeutta lähettää muunlaisia lapsia maailmaan.

Mutta eiköhän ihmiskunta silloin pian kuolisi sukupuuttoon?

Liekö siis kaikkien yhteiseksi onneksi se, että ihmiset siksi suuressa määrin ovat sukupuoli-olentoja ja

siksi vähän ihmisiä, että kansoittavat maan lapsilla, joiden syntysanat lausuttiin silloin, kun sukupuoli-olento voitti ihmisen?

Minä vain kysyn, kysyn, sentähden että en ymmärrä.

Olen kasvanut eristettynä muista, aina vain katsellen elämää syrjästä. Sentähden en ymmärrä.

Mutta se, joka seisoo rannalla, jota ei pyörre mukansa tempaa eikä kuohuissaan kuljeta, hänellä on aikaa ajatella. Sentähden minä kysyn.

Sinä ystäväni, sinä ymmärrät, muut eivät.

Se on hyvä. Niin sen olla pitää. Ei sitä alastomana joukkoon lähde.

(Seuraavana iltana.)

Taaskin on sumuinen, köyhyyttään itkevä talvi-ilta.

En jaksa lukea enkä kirjoittaa, sentähden pakenen sinun luoksesi ystäväni.

Eilen puhelin vain ajatuksistani ja tunteistani. Tänään tahdon antaa sinulle osaa elämäni ulkonaisista puitteista.

Niistä on kuitenkin yhtä vähän kerrottavaa kuin on paljo siitä, mitä sisäisesti olen kokenut.

Lapsuuteni ajasta en nyt voi puhua, en siitä suuresta, siunatusta perinnöstä, jonka isä ja äiti antoivat minulle sen kautta, mitä itse olivat ja sen kautta, mitä olivat sekä toinen toisilleen että lapselleen. En myöskään voi kertoa kaikesta, mitä äiti minulle antoi. Se on liian hyvää paperille pantavaksi. Siitä tahdon kertoa vasta sitte, kun olemme tavanneet toisemme.

Kun äiti jätti minut, olin nuoruuteni kynnyksellä. Elämä alkoi, mutta sydänjuureni eivät painuneet minua ympäröivän ajallisuuden maaperään, vaan siihen näkymättömään ja kuitenkin niin todelliseen maailmaan, jonne tiesin äitirakkaani siirtyneen. Se maailma oli minulle todellisin. Siinä elin, siinä hengitin.

Se, mitä me todellisuudeksi sanomme, oli minulle vierasta. Ainoastaan ulkonaisesti tunsin sen olemassaolon, mutta se tunteminen, vaikka olikin ulkonaista, oli mieleen painuvaa, sillä sen piikit pistivät jalkaani melkein joka askeleelta.

Isäni kuoltua oli äiti muuttanut asumaan maalle erään tätini läheisyyteen. Itse puolestaan hän olisi mieluummin asettunut kaupunkiin voidakseen siellä ansaita paremmin ja myöskin saadakseen pitää minut koulu-aikanakin luonaan, mutta täti vastusti sitä. Täti oli hyvin onnettomissa naimisissa, sentähden äiti tahtoi noudattaa hänen mieltään. Varakas kun oli, saattoi täti myöskin järjestää niin, että se kävi äidille mahdolliseksi.

Äidin kuoltua tädin koti tuli minun kodikseni. »Ole tytär hänelle», oli äidin viimeisiä pyyntöjä.

Tuntui kuin niissä sanoissa olisin saanut elämän tehtävän, saanut pyhän, velvoittavan perinnön. Ja tämä perintö oli kauan ainoa, mikä antoi elämälleni sisältöä.

Muuta ei olekaan sanottavaa ensi nuoruudestani. Onnettoman kotielämän okaiset olot ympäröivät minua ulkonaisesti. Ajatukseni ja rakkauteni kohdistuivat ijäisyysmaailmaan.

Näin kuluivat vuodet huomaamatta ja toistensa kaltaisina.

Silloin tapahtui käänne — ulkonaisesti äkkiä, — sisäisesti vähitellen.

Tätini mies kuoli. Se oli ensimmäinen suuri muutos.

Miten ihmeellinen onkaan ihmissydän! Alinomaan ihminen erehtyy sekä itsensä että toisten suhteen, — sellaisissakin asioissa, joista luulee, ettei erehtyminen ole mahdollistakaan.

Luulee esimerkiksi vanhentuneensa sekä ulkonaisesti että mieleltään — mutta annahan, kun ulkonaiset olot muuttuvat suotuisammiksi, silloin kimmahda mieli painon alta. Se elinvoima, joka oli niin lamassa, että sen olemassaolosta ei enää ollut tietoa, se pulpahtaa esiin niin tuoreena, niin voimakkaana kuin olisi se kätkössään vain kasvanut.

Näin kävi tädin. Hän oli jo kappaleen yli kuudenkymmenen, kun eno kuoli, mutta se voima, se pirteys, se toimintahalu, joka hänessä enon kuoltua vähitellen yhä enemmän esiintyi, oli kuin parhaassa iässä

olevan naisen.

Enon omistama talo myytiin, tati osti tämän paikan, ja me muutimme tänne.

Tuntui siltä kuin pelkkä olemassaolo nyt olisi tuntunut tädistä nautinnolta. Hänen päättävä toimeliaisuutensa ei enon tahdon lamauttamana sittekään ollut hävinnyt. Nuorteana nousi se pakollisesta levostaan.

Täti puuhaili, järjesteli ja nautti. Hän elpyi, minä etenin hänestä.

Hän ei enää kaivannut minua, ei ainakaan niin kipeästi. Tunsin liukuvani syrjään ja sain aikaa ajatella itseäni.

Siihen, että tati ja minä etenimme toisistamme, oli olemassa toinenkin syy.

En jaksanut iloita ja innostua, en — unohtaa niinkuin hän. Ensi kertaa tulin ajatelleeksi, että hän oli *kylmä*.

Eikö kuolema ole suuri sovittaja, joka sulattaa roudat rinnasta? Eikö sen kosketuksesta unohdu, mitä ihmislapsi on toista vastaan rikkonut?

Vai onko niin, että paljo voi tulla anteeksi annetuksi, mutta jos ihminen on ollut toisen elämän hallana, silloin ei rinnan jäät sulakaan, sillä halla vei itse elämän, vei anteeksi antamisen ja rakastamisen kyvyn?

Täti ja minä olimme ennen ymmärtäneet toisiamme niin hyvin, — siihen aikaan, jolloin hän kantoi surunsa suurta taakkaa ja minä en muuta ajatellut kuin miten saisin sitä edes hiukan kevennetyksi.

Hän oli minulle äidin sijainen ja äitini pyhä perintö. Sentähden täytti suuri suru sydämeni, kun tunsin liukuvani yhä kauemmaksi hänestä.

Nyt, kun hän ei enää minua suuresti tarvinnut, kun se minkä hänen hyväkseen tein, supistui ulkonaisiin pikku tehtäviin: ääneenlukemiseen, seurusteluun, kirjanpitoon ja taloustoimiin, nyt aloin tuntea, että minulla ei ollut tyydyttävää, elämäni täyttävää tehtävää, että olin uhrautunut, kieltäynyt, syrjäyttäessäni kaikki omaan elämäni ja tulevaisuuteeni kohdistuvat ajatukset.

— Eikö minulla sitte olekaan mitään omaa, erityistä elämäntehtävää ja eikö minulla ole oikeutta ajatella sitä — näin kysyin itseltäni.

Silloin tuli Kristiina tati taloon.

Hän oli tädin vanhempi sisarpuoli. Hän oli aina ollut jäykkäluontoinen, kylmä ja vaativa, oli tati kertonut. Siihen aikaan, kun hän, tati ja äitini olivat pieniä, oli tati Kristiina pysynyt vieraampana heille molemmille osaksi sentähden, että oli sisarpuoli, osaksi siitä syystä, ettei luonteensa puolesta sopinut yhteen toisten kanssa.

Äiti taas oli sellainen lämminsydäminen, rakastettava pieni olento, joka itse rakasti kaikkia. Jos hän näki jonkun itkevän, kavahti hän kohta kaulaan, pyyhkiäkseen pois kyneleet. Jos hän näki jonkun avun tarpeessa, oli hän aina valmis tekemään, minkä vain taisi auttaakseen. Kaikki rakastivat häntä, — ne, jotka tunsivat hänet, siksi että tiesivät, minkälainen hän oli ja ne, jotka eivät tunteneet, siksi että hän suloisena lapsena voitti kaikkien sydämet.

Ennen tati kertoi minulle usein äidistä. Hän oli myöskin kertonut monta liikuttavaa pikku tapausta äidin suhteesta tati Kristiinaan. Se suhde oli erityisen arka senkin johdosta, että tati Kristiinan oman äidin sukulaiset aina toittivat hänelle korvaan, että sisarpuolet olivat tuuppautuneet tänne maailmaan aivan ominlupinsa ja vastoin koko heidän sukunsa tahtoa.

Nyt, kun tati Kristiina vanhoilla päivillään tuli kotimme jäseneksi, olivat kaikki tuollaiset muistot tädiltäni unohtuneet. Hän oli sisar eikä sisarpuoli. Ja lisäksi hän oli vanhus, joka, kuten tati itsekin, lyhyeltä iltahetkeltä pyysi päivän pettymyksien korvausta.

Sekin yhdisti.

Kristiina tädin tultua tapahtui meidän perheessämme sama seikka, mikä muinoin Baabelin tornia rakennettaessa. Syntyi kielten sekoitus. Toinen ei ymmärtänyt toisen puhetta. Mutta kielten sekoittajana ei ollut mikään taivaan enkeli, vaan ankara ja arvokas Kristiina tati.

Täti ja minä emme ainoastaan pysyneet etäällä toisistamme. Me vieraannuimme nyt kokonaan. Tädin puolelta olivat yhdyssiteenä ainoastaan ne vaatimukset, joita hän oli oikeutettu asettamaan tyttären sijaiselle, jota hän elätti. Minua sitoivat velvollisuudet.

Mutta tunsin toisenkin yhdysiteen. Se side oli äiti. Ja juuri siksi, että se oli niin rakas side, oli se samalla kärsimysteni katkerimpana okaana.

Ystäväni, ymmärrätkö millainen asemani oli?

Varallisuutta minulla ei ollut. Itsenäisen ja tuottavan toimen hankkimisesta olin luopunut tätini hyväksi ja nyt olin — armoilla eläjä.

Paras oppimisen aika on ohi, sanoin itselleni. Elämä, ehkä pitkäkin, on edessäni, työn halu syvällä sydämessä, mutta mahdollisuuksia ja valmistusta elämäntehtävään — minkä verran?

Näin kyselin itseltäni, ja kysellessäni kului aika.

Silloin tapahtui taas käänne. Täti Kristiina kuoli.

Hän, joka oli kielet sekoittanut kodissamme ja joka oli minulta riistänyt sen, mikä oli minulle läheisintä maailmassa: tätini rakkauden, hän makasi nyt kylmänä ja kankeana laudoilla.

Hänen suunsa ympärillä oli terävä ilme, ja hänen ohuet huulensa olivat tarmokkaasti yhteen puristuneet, mutta hänen jäykistyneissä piirteissään näin, mitä en ennen ollut nähnyt — kärsimyksen jälkiä.

Se, mitä hän minulle oli tehnyt, unohtui samassa. Kaikki oli kuin pois pyyhitty.

Oliko ihme, jos hän kuluttavan päivätyön ja katkerien kokemusten jälkeen itsekkäästi piti huolta iltahetkensä häiritsemättömydestä?

Oliko hänen syynsä, että hänellä ei ollut ymmärtämyksen lahjaa minua varten?

Täti suri sisartaan. Minä tiedän sen. Mutta samalla surin minä sitä, että hän taaskin tuntui niin kylmältä surussaan. Oli aivan kuin hän ei olisi tahtonut antaa minkään häiritä rauhallisia vanhuudenpäiviään. Siltä ainakin tuntui.

Mutta ehkä se, mikä minusta tuntui kylmyydeltä, olikin vain elämän varrella saavutettua taitoa tyynesti alistua ja taipua, kohtasipa mikä tahansa? Ehkä se oli taitoa, joka saavutetaan, kun päivä painuu iltaan päin, mutta jota nuorempana on vaikea käsittää.

Iloitsen ajatellessani, että saattaa olla niin, sillä tahtoisin mielelläni nähdä niin vähän varjopuolia ja niin paljon hyvää kuin mahdollista hänessä, jonka kaulaan äiti pikku tyttönä kiersi kätensä ja jonka korvaan pieni rusosu supatti: rakas, rakas sisko.

Toivoin, että Kristiina tädin kuoltua jälleen olisin tullut lähemmä tätiäni, mutta se toivo petti. Suhde pysyi sellaisena, miksi se kerran oli muuttunut. Tulin vain tädille entistä tarpeellisemmaksi, kun hänellä ei enää ollut muuta seuraa.

Vähän toista vuotta on täten kulunut.

Ulkonaisesti on kaikki entisellään.

Entä sisäisesti?

Yhä tuskallisemmaksi käy taisteluni, yhä terävämmiksi kärjistyvät ne kysymykset, jotka sisimpääni sattuvat.

Toisinaan moitin itseäni siitä, että kärsin näin. Olenko siis palvellut palkkaa toivoen, kysyn itseltäni, koska en enää tunne iloa siitä tehtävästä, minkä äiti minulle uskoi. Kun ihminen rakastaa, ei kieltämys kieltämykseltä tunnu. Se on iloa. Mutta sitä eivät velvollisuuteni enää ole minulle. Enkö siis rakastakaan? Niin kehoaa, niin heikkohenkistäkö rakkauteni oli, että se sammui siksi, etten enää saa ymmärtämystä ja vastarakkautta osakseni?

Näin moitin ja halveksin itseäni välistä. Toiste taas uskon, että tunteeni on oikeutettu ja että sillä on erikoinen tehtävänsä.

Olenko ehkä tehnyt väärin, kun en tähän asti ole tämän enempää ajatellut itseäni vai sanoisinko tulevaisuuttani? Saako ihminen elää toisen hyväksi siinä määrin, että käy kykenemättömäksi sen erikoisen tehtävän täyttämiseen, johon tuntee kutsumusta? Eikö ole olemassa oikeutettua itsekkäisyyttä, sellaista, jota voi sanoa henkiseksi itsensä säilytys-vietiksi?

Näin kyselen, en kuluttaakseni itseäni turhalla surulla entisyyteen nähden, vaan päästäkseni selvytyteen siitä, ovatko nämä kysymykset heränneet ja kasvaneet yhä voimakkaammiksi sentähden että

velvollisuuteni vastaisuudessa on oleva toinen kuin tähän asti.

Olen oppinut tekemään sitä, mitä nuorempana en ymmärtänyt. En enää elä etäällä ympärilläni olevasta ajallisesta elämästä. Olen oppinut sitä ymmärtämään ja rakastamaan, olenpa vielä tullut siihen vakaumukseen, että tällainen ymmärtämys ja rakkaus ei ole pahasta, vaan päinvastoin. Kiitän Jumalaa siitä.

Se, että olen muuttunut, ei tiedä, että elämänvakaumukseni on toinen kuin ennen. Päinvastoin. Se, mikä minulle silloin esiintyi suurena, kantavana totuutena on vuosien kuluessa mielestäni vain käynyt yhä suuremmaksi ja kirkkaammaksi. En pidä raamatun totuuksia kantavana elämän perustuksena sentähden, että äitini tässä uskossa kuoli, en myöskään siksi, että nuorempana uskoin niihin, vaan sentähden etten ole löytänyt toista maailmankatsomusta, joka niin tyydyttävästi ja ylevästi selittäisi olemassaolon ja sen tarkoituksen.

Liekö vaateliaisuutta vai mitä, mutta en minä oltuani ihminen, tahtoisin muuttua elottomaksi, kaikkeuteen häviäväksi osaksi. Ja unhotuksen Nirvana on minusta köyhä korvaus elämän kärsimyksiä kokeneelle.

Mutta usko jokaisen ihmisen povessa olevaan ijäisyysolentoon ja sen lopulliseen kirkastumiseen, se sovittaa ja selvittää, nostaa ja kirkastaa.

Jos tyydyttävämpää, ehjempää elämän totuutta olisin löytänyt muualta, olisi minun tietysti ollut sinne käännytävä, mutta nyt iloitsen siitä, että nuoruuteni usko yhä on omanani. Elämässä on niin paljon särkynyttä, pirstoutunutta. Sentähden ihminen iloitsee kaikesta, mikä on ehjää ja saa ehjänä säilyä.

Mutta joskin elämäkatsomukseni perustuksiltaan on sama kuin ennen, on se monessa suhteessa muuttunutkin. Sanoinkin jo, että elämä on tullut minua entistä lähemmäksi. Nuoruuteni usko erotti minut ihmisistä. Nyt vie uskoni minua yhä lähemmäksi heitä kaikkia, lähemmäksi elämää, tuota levotonta, kuohuvaa, eksyvää, ja etsivää.

Seuraus sisäisestä kehityksestäni on kuitenkin ollut se, että nyt en ulkonaisessa elämässä sovi mihinkään erityiseen joukkoon.

Puhe siitä, että ihminen löytää suurimman ajallisenkin onnensa yhä uudistuvassa elämänyhteydessä alkulähteensä Jumalan kanssa, on useimman mielestä onntoa puhetta. Sen alkulähteen olemassaolo on heiltä häipynyt näkymättömiin, ja sen onnea luovaan voimaan he eivät usko.

Useimmat uskovaiset taas pelkäävät sellaista uskoa, joka ei sisäisesti eroita meitä tästä ajallisesta ulkonaisesta elämästä. He tahtovat paeta »maailmaa» ja maailman ihmisiä. Minä en enää näe maailmaa muualla kuin niissä henkivoimissa, jotka vastustavat Jumalan tahdon toteuttamista.

Tästä syystä olen sekä toisen että toisen joukon ulkopuolella. Ihmettelen sitä itse, mutta niin se sittenkin on.

Olen tässä kuten monessa muussakin suhteessa itselleni arvoitus.

Ulkonaisesti on, kuten jo sanoin, mukautuminen käynyt minulle tarpeeksi, välttämättömyydeksi. Mutta koska en sisäisesti ole suostunut pakkopaitaan, eikä tuossa ulkonaisessa alistumisessa silloin ole jotain ristiriitaista, jotain joka ei ole totuuden kanssa yhtäpitävää.

Mutta sekä toinen että toinen on sittekin luonteeni mukaista.

Muissakin suhteissa tunnen samanlaista omituista sisäistä ristiriitaisuutta.

Ajattelen toisinaan, että olen sisäänpäin elävä, umpimielinen ihminen, ja kuitenkin tunnen voimakasta vetoa kuohuvaa, alati muotoansa muuttelevaa elämää kohtaan. Tunnen yhteenkuuluvaisuuteni sen kanssa.

Monesti arvelen, että surumielisyys on olemukseni perussäveliä, mutta kun elämän ilon värähdykset koskettavat sisintä, helkähtää sieltä sellainen vastakaiku, jota iloa tuntematon rinta ei voisi kokea.

Välistä kysyn itseltäni, olenko siihen määrin koettanut itsessäni kehittää elämän ja toisten, eri ajatussuuntien, mieli-alojen ja tunteitten ymmärtämistä, että koko sisimpäni onkin siihen huvennut? Ja senkö tähden en pääse selville siitä, mitä itse olen?

Vai olisiko tämä olentoni ristiriitaisuus juuri se, mikä minut muista erottaa ja tekee itsenäiseksi yksilöksi?

Vähään se erikoisuus ja yksilöllisyys sitte supistuu, sillä sisäiset vastakohtat ja ainakin näennäiset ristiriidat kai ovat sitä kaikkein tavallisinta ihmislapsille.

Olen nyt sinulle, tuntematon ystäväni, kertonut sekä ulkonaisista oloistani että sisäisestä kehityksestäni, nykyisyydestäni ja entisyydestäni, ja sinä olet minua ymmärtänyt, sen tiedän, paremmin kuin itsekään itseäni ymmärrän.

Nyt en tahdo kirjoittaa enää. Olen niin väsynyt. Päätäni särkee ja vilunväreet karkaavat läpi ruumiin.

Olenkohan vilustunut? Olenko tulemaisillani sairaaksi ja senkö tähden olen niin heikko, etten enää jaksanut sisimmässäni säilyttää kaikkea sitä, mikä vuosikausien kuluessa on pysynyt sinne suljettuna?

Senkö tähden tuo kaikki nyt purkautuu sinulle? En tiedä. Se vain on minulle selvää, että nykyinen elämäni minua näännyttää, sentähden etten ymmärrä, mihin suuntaan nyt olisi lähdettävä astumaan.

Se, että tämä ajallinen elämä on tullut minua lähemmäksi, on minussa myöskin herättänyt vaatimuksia. *Täällä* on meillä tehtävämme ja velvollisuutemme, täällä myöskin oikeuksia. Me, ijäisyyden ja ajan lapset, tarvitsemme muutakin kuin ijäisyysravintoa sielullemme ja leipää ruumiillemme. Ajallisuuteen kohdistuva henkinen osamme, sielumme, tarvitsee myöskin ravintoa. Mutta tällaista ravintoa en nykyoloissa saa.

En ymmärrä, voinko paeta toisiini oloihin, loukkaamatta tätäni oikeuksia.

Missä on toisia polkevan itsekkäisyyden ja henkisen itsekurituksen raja? Missä? Tähän kysymykseen kärjistyä kaikki, mikä minua nykyään näännyttää.

Pienen, vanhanaikaiseen, yksinkertaiseen tyyliin rakennetun talon parvekkella istui kalpea, nuori nainen. Se oli Toini Auer. Väsyneesti nojasi hän päätään lepotuolin laitaan, katseen harhaillessa kaukana.

Hän oli istunut näin kauan, kun viimein havahtui, loi silmäyksensä polvellaan lepäävään kirjesalkkuun ja tarttui sitte arvelleen kynään.

Miksi hän ei kirjoittaisi, kun kerrankin oli aikaa, aikaa niin runsaasti, ettei tietänyt mihin sitä käyttää, ammottavan tyhjää aikaa, jolle turhaan täytettä etsi.

Voisihan kirjoitteluun kelvata edes jonkinmoiseksi täytteeksi.

— Se on ihmeellistä aikaa se —, alkoi hän, jolloin ihminen on parantumaisillaan vaikeasta taudista. Ainoastaan se, joka itse on sellaista kokenut, saattaa sitä ymmärtää.

Kun tauti käy kovin kourin käsiksi, silloin ei ensin jaksaa muuta ajatella, kuin sen kovuutta. Mutta kun sitte salamana välähtää esiin tietoisuus: minä olen kuoleman kynnyksellä, silloin unohtuu kaikki ulkonainen ja sielu alkaa tehdä lopputiliään joko mielen myrskytyessä tai suuren rauhan ja tyyneyden täyttämänä.

Sellaisia hetkiä ei sanoin selitetä. Ne ulottuvat ajallisuuden ulkopuolelle, sentähden eivät ajatusten ajalliset ilmaisukeinot sovi niille.

Mutta kun tauti sitte peräytyy ja kuolema viereltä väistyy, ei ihminen silloin niinkään vain lähde astumaan eteenpäin tavallisuuden arkitietä. Arkisuus on silloin kaukana. Elämä on kuin pyhää. Silmät ovat auenneet näkemään, mitä eivät ennen nähneet. Pelkkä elämisen lahja, se ihmeellinen onnen tunne, jonka palaavat voimat tullessaan tuovat, jokainen iloinen auringon säde, jokainen hyväilevä tuulen henkäys, kaikki on niin ihmeellisen suuriarvoista.

Tällainen ihana sunnuntainen lepoaika muistuu mieleeni, kun ajattelen, millaista oli, kun kouluajanani äidin hoitamana paranin tulirokosta.

Nyt olen saanut kokea, että taudin jälkeinen aika voi olla toisenkinlaista.

Se kynnyks, jonka yli on tautivuoteelta astuttava takaisin elämään, voi olla korkea, ja kun on hyvin väsynyt, ei ole niinkään helppoa astua sen yli.

Kun ihminen on käynyt kuoleman ovella, on hän kuin kukkanen, jota halla on koskettanut. Jälkivaikutukset tuntuvat kauan. Vasta vähitellen selviää hänelle: portilta onkin palattava, elämä on aljettava uudelleen.

Tuo ajatus voi olla tuskaa täynnä, jos elämä tuntuu tarkoituksettomalta ja tie liian raskaalta käydä. Ihminen on silloin kuin jyrkänteitä ylös kiipeävä, joka on joutunut, kallion kielekkeelle, mistä hän ei pääse eteen- eikä taaksepäin. Paluu on mahdottomuus, edessäpäin on kallion jyrkkä seinä. Käsi ei tapaa

tukea. Katse ei näe muuta kuin sen tietä sulkevan seinän. Täytyy vain painautua kallion kupeelle siihen, missä on levähdyssijansa saanut ja — odottaa apua.

Tällaista olen nykyään kokenut.

Kun paranin taudistani, olin kauan niin heikkona, että tuskin käsitin, miten oli laitani. Vasta vähitellen selveni minulle, että oli palattava elämään.

Katsoin taaksepäin. Se katse huimasi.

Mitä varten olin tähän asti elänyt? Olin lukenut ääneen tädilleni, auttanut talousaskareissa, valmistanut pieniä käsitöitä. Sellaiseen olivat vuodet murentuneet, ne vuodet, joiden kynnykselle äiti saattoi ja joiden rikkauteen hän opetti minua uskomaan.

Sellaista on kohtaloni ollut kuin pienen puron elämä. Se uneksii vastaisista vaiheistansa, tahtoo rientää eteenpäin, koota lisävesiä, voimistua, varttua, nostattaa kukkia rannoilleen, virkistää vainioita, ehkäpä kiidättää kulkijaa hänen määräänsä kohden, kunnes viimein juoksunsa päättäneenä, tehtävänsä täyttäneenä saa painua lepoon meren suureen syliin.

Mutta ennenkuin puro pääsee alkumatkaa pitemmälle, tulee ihmislapsi, johtaa sen vedet kaivamiinsa uomiin, asettaa sulkuja tielle, hajoittaa, heikontaa voimaa ja kuivattaa sen viimein kokonaan.

Tällaistaako elämää minun on aljettava uudelleen elämään? Ja mitä varten?

Minä en uskalla katsoa eteenpäin enkä taaksepäin. Suljen vain silmäni ja koetan unohtaa, koetan kyselemättä ja ajattelematta painautua siihen kallion halkeamaan, jossa olen leposijani saanut.

Istun parvekkeella lepotuolissani. Ympärilläni orastaa mitä kaunein kevätelämä. Mättäillä mäntymetsän pimennosta paistavat valkovuokot suurina ja puhtaina. Päivänpuoleisilla rinteillä nousee jo nurmi. Kukkivat koivut huojuttelevat kiharoitaan tuulessa, täyttäen tuoksulla ilman.

Elämän ihanaa, aina uutta ja yhä uudistuvaa laulua kaikuu koko luonto. Kuulen sen, mutta vastakaikua ei se herätä sisimmässäni. Voin iloita auringon säteestä, joka lämmittäen hyväilee kättäni. Voin pitkiksi ajoiksi unohtua katselemaan puitten hiljaista huojuntaa ja antaa sen tuudittaa väsynyttä mieltäni horrostilan tapaiseen lepoon. Tällaisina hetkinä voin tuntea jonkinmoista iloa, joka kohdistuu ympärilläni orastavaan ja kehittyvään elämään. Iloitsen ulkopuolella itseäni olevasta elämästä, mutta elinvoiman lähteet sisimmässäni ovat ehtyneet.

Miksi sitte elämää on jatkettava? Mikä on Jumalan tarkoitus? Miksikä puro, joka ei saa eteenpäin rientää, ei voimiaan koetella, ei tehtävänsä täyttää, ei edes saa painua meren suureen hiljaiseen hautaan?

Koetan olla kyselemättä, ajattelematta, mutta se ei ole helppoa, kun ei ole voimia työhön eikä tauti enää ahdistaa, niin että ajatukset siihen kohdistuisivat.

Kunpa ulkonaiset olot edes ojentaisivat minulle auttavan oksan, johon tarttuisin päästäkseni tästä kappaleen eteenpäin. Mutta siitä ei ole suurta toivoa, sillä kaikki meillä on toivottoman yksitoikkoista.

Täti herää aina aamulla seitsemän ajoissa, makaa sitte valveilla »järjestellen ajatuksiaan», kuten hänellä on tapana sanoa, siksi kunnes nousee kello kahdeksalta. Pukeuduttuaan hän asettuu vierashuoneemme keinuoliin, lukee kappaleen hartauskirjasta, johon hän on tottunut, ja tiedustelee senjälkeen päivän postia.

Kello 9 tuo Kaisa kahvit ja poistuu kohta, ellei täti osoita haluavansa keskustelua. Siinä tapauksessa asettuu Kaisa kaapin ja oven väliselle tuolille. Se on hänen paikkansa. Ja Kaisa kunnioittaa vanhoja tapoja yhtä ankarasti kuin täti.

Tällaista on elämämme, säännöllistä kuin koneisto. Olen jo vuosikautia tutkinut sen tasaista käyntiä. Mistä nyt löytäisin sen ulkonaisten olojen auttavan oksan, johon tarttua?

Niin, eräessä suhteessa ovat olot sittekin muuttuneet nyt sairauteni jälkeen, — mutta ei parempaan päin. Täti oli ennen hyvin tarkka siitä, ettei pieninkään velvollisuuteni päivän ohjelmassa siirtyisi sijaltaan tai jäisi täyttämättä. Nyt on aivan toisin. Hän pysyttää minut tarkasti erossa entisistä velvollisuuksistani. Hän on tautini aikana oppinut tulemaan toimeen ilman minua, nyt tahtoo hän taitoaan näyttää. Niinkö? Vai tahtooko hän ainoastaan säästää minua?

Selvyyteen en pääse, sillä täti pysyttelee kylmänä ja luoksepääsemättömänä. Tuntuu melkein siltä kuin hän olisi loukkaantunut siitä, että sairauteni tähden otin itselleni luvattoman loma-ajan. Hänestä tauti oli niin turhanpäiväistä. Kerran sattui hän olemaan huoneessa, kun lääkäri sanoi minulle, että

voimani olivat kovin loppuun kuluneet. Täti hymähti harmistuneesti. — Kuluneet, kun ei niitä mikään kuluta, sanoi hän ja meni omaan huoneeseensa.

Ymmärrän häntä varsin hyvin. Se, joka on viettänyt sellaista avioelämää kuin täti, saattaa kyllä ihmetellä, että se, joka on semmoiselta surulta säästynyt, voi surra mitään muuta maailmassa.

Jos minä sanoisin hänelle: täti, anna minun oppia, edistyä ja joutua oikealle paikalleni elämässä, katsoisi hän minuun pitkään, ja katkerana nousisi hänen huulilleen kysymys: olinko minä sitte oikealla paikallani, ajatteliko kukaan minun kehitystäni, minun elämäni mahdollisuuksia?

Täti on ollut ja on yhä rikashenkinen ja tarmokas nainen. Mutta eno Hagert oli hänen elämänsä halla. Ja harva se, jolle hallan jälkeen jää muuta kuin kituva elämä jäljelle.

Minä ymmärrän senkin, että on harmillista, kun vanhassa, sääntillisessä talossa tauti yhtäkkiä kääntää kaikki nurin, kun lääkärit, sairaanhoitajat ja sen semmoiset tulevat, jotka eivät tunne talon tapoja eivätkä osaa niitä kunnioittaa ja niiden mukaan asettua.

Yhteen aikaan oli täti kuitenkin niin hellä, että näytti siltä kuin hän noita harmejaa ei olisi muistanutkaan. Se oli siihen aikaan, kun olin huonoimmillani. Silloin hän oli minulle »äiti-täti», niinkuin nimitin häntä ennen. Mutta vaaran väistyttyä kaikki luisui takaisin viime vuosien uomaan. Täti uskalsi jälleen tuntea ja näyttää »hermostumistaan», ja minä vaikka ymmärsin, kärsin kuitenkin.

(Pari päivää myöhemmin.)

Se auttava oksa on löytynyt! Se löytyi jo samana päivänä, jolloin viimeksi kirjoitin.

Istuin iltapäivällä ruokasalissa odotellen kahvia, kun Kaisa touhuissaan tulee huoneeseen, rämistellen tarjotinta.

Näin kohta hänen kasvoistaan, että jotain erikoista oli tapahtunut. Eikä minun tarvinnut tiedustella. Se puhkesi esille kuin tulva. Tien toisella puolella olevaan huvilaan tuli uusia asukkaita sellaisia, jotka aikoivat asua siellä kesät talvet. Ei siis saanut enää olla rauhassa, ei omissa nurkissaankaan.

Ja ties, mitä väkeä ne sitte olivat! Kaluja ja kapistuksia heillä kyllä oli monta kuormallista, mutta mitä lie ollut vanhaa romua.

Minä lohduttelin häntä sillä, että omat maat ja metsät ympäröivät taloamme kolmelta puolen ja neljännellä sivulla on tie, eikä tiellepäin olevalla päätypuolella ole muuta kuin minun huoneeni ikkuna. Näköalat jäisivät siis entiselleen, eikä toivottavasti tulisi muutakaan harmia vaikka tuo talvisin tyhjänä ollut huvila saikin pysyväisiä asukkaita.

Kaisa ei kuitenkaan suuresti rauhoittunut selityksistäni. Hän päivitteli vielä pitkältä tätä asiaa. Minä kuuntelin, — surren ja ihmetellen omaa väsynyttä välinpitämättömyyttäni.

Ei näyttänyt ilo eikä huoli minuun pystyvän. Ei kyennyt Kaisan kertomus edes herättämään mielenkiintoani, niin arvelin.

Mutta illalla huomasin erehtyneeni. Seisoin ikkunassa, suorien hiuksiani, kun katseeni sattui naapuritalon pihalla oleviin kuormiin, joista Kaisa oli kertonut. Keski-ikäinen nainen, nuori tyttö ja pari poikaa oli vielä kuormia purkamassa. Nainen saattaa olla keski-ijän loppupuolella, mutta ei näyttänyt siltä kuin vuodet häntä painaisivat. Voimaa, ripeyttä oli joka liikkeessä, pää oli itsetietoisesti kenossa, ja selkä oli suora kuin sotilaan silloinkin, kun hän nosti raskaalta näyttäviä taakkoja.

Katselin ihailen ja kateellisena. Siinäpä taitoa kysytään, kun voi kantaa raskaitakin taakkoja, niin ettei sitä kukaan huomaa.

Olen tässäkin suhteessa toisinaan tutkinut elämää ja ihmisiä — kaduilla esimerkiksi. »Hienot» kannattavat tavallisesti taakkojaan toisilla ja kulkevat suorina. — Tietysti. Useimmat muut ovat nääntyä taakkansa alle. Ani harva kantaen raskasta kuormaa kulkee suorana ja pää pystyssä.

— Sillä lailla, — kuulin samassa naapurin pihalta. Vaimo auttoi tyttöä nostamaan pöytää rattailta. Sitte hän itse tarttui raskaalta näyttävään laatikkoon. Sitä kantaessaan hän nyökkäsi päätään tytölle kuin sanoakseen: ponnista, ponnista, niin voimat varttuvat.

— Ovatko he todella äiti ja tytär, — kysyin itseltäni. He ovat kovin erilaisia sekä piirteiltään että ilmeeltään. Kaikki, mikä toisessa on itsetietoista, voimakasta ja hiomatonta, on toisessa tiedotonta, uinuvaa, herkkää ja hienostunutta. Joka piirre, joka vivahdus ja ilme on kotoisin kuin eri maailmasta, ja kuitenkin he kulkevat työssään kuin vanha ja nuori hevonen, jotka ovat oppineet astumaan pellolla rinnan.

Pikku pojille täytyi minun oikein nauraa. Kiidättyessään tavaroita rattailta taloon, hyppelivät he korkealle kuin kesälaitumelle lasketut vallattomat varsat. Toinen varsinkin hyppeli, toinen oli hiljaisempi.

Olin jo poistumaisillani ikkunasta, kun eräs pieni tapahtuma herätti huomiotani. Kuormat olivat jo puretut, ja pojat olivat lähteneet pois. Äiti seisoj vielä pihamaalla, tytär nousi talon portaita. Minä en saanut katsettani irroitetuksi äidistä. Kuinka hänen silmänsä seurasivat tytärtä, niin hellän ihailevina ja lämpiminä kuin olisi kaikki hänen olennossaan väistynyt tuon yhden ainoan tunteen tieltä. — Sinä kukkaseni, sinä kaunoiseni, — sanoi katse, ja samalla se kietoi tytön kuin suuren, äidillisen hellyyden suojaan.

En ole voinut unohtaa tätä pikku tapahtumaa. Siinä oli jotain niin sanomattoman kaunista.

Mitä kaikkea sisältyneekään tämänkin perheen elämän puitteisiin, kysyn itseltäni, ja tartun kiitollisena siihen auttavaan oksaan, jonka olot ovat minulle ojentaneet.

Olen nyt jo parin päivän kuluessa tehnyt havaintojani, ja Kaisa on välittänyt lisätietoja. Paitsi äitiä ja tuota hienohipiäistä, vaaleakutrista tyttöä kuuluu perheeseen isä ja kolme nuorempaa lasta: reipas, roteva vanhempi veli, — äitinsä ilmeinen kuva, häntä kai ijässä lähinnä oleva tytön tylykkä ja sitte nuorin lapsista, ruma, kivulloselta näyttävä pieni poika, ainoa, joka on isäänsä. Isä on vaivainen, ja käyttää kainalosauvoja. Mutta työtä hän tekee. Sen olen jo huomannut.

Samalla kun olen tarkastellut uusia naapureitamme, olen myöskin jatkanut tutkimuksiani tädin suhteen. Tahtoisin päästä selville siitä, onko hänen nykyiseen mielentilaansa jotain erikoista syytä, vai onko se ainoastaan ilmauksena siitä kylmästä, täytyneekö minun sanoa, itsekkästä mielenlaadusta, joka viime vuosina vasten tahtoanikin on silmäni pistänyt.

Täti on muuten näinä päivinä ollut vähän epätasainen. Sairastaessani hän pani sukanneuleen alulle — jommoista työtä en hänen käsissään muista nähneeni ties milloin. Nyt hän jatkaa neulomista, istuu paljo itseksensä, keinuu keinutuolissaan ja — ajattelee — kaiketi.

Kaisalta kuulin, että hän minun sairaustaessani paljo puhui äidistä.

Hän ajattelee siis entisiä aikoja!

Sitä todistaa sekin, mitä hän eilen yhtäkkiä sanoi.

Hän istui sukkaansa neuloen ja minä lepäilin viereisellä sohvalla. Silloin hän pysäytti tuolinsa, korjasi silmälasejaan ja sanoi vähän kuin harmistuneena: — Niin, niin nykyajan tytöt tietävät jo koulunpenkiltä päästessään, mitä vaatimuksia sopii asettaa sille miespuolelle, jota ottavat ajatellakseen aviomiehenään. Toista oli ennen. Silloin oli naimisiin meno kuin pitkän mäen pimeässä laskemista. Ei tietänyt, minne meni ja mikä odotti, mutta uskaltaa piti, kun halu oli hyvä ja ymmärtämättömyys antoi rohkeutta.

Hän potkaisi kiikkutuolin taas liikkeelle ja oli ison aikaa ääneti. Sitte hän sanoi. — Sinun äidiltäsi se mäenlasku onnistui harvinaisen hyvin. En ole nähnyt toista sellaista miestä.

Kuinka ne sanat hivelivät sydäntäni! — Mutta sinä tunsit häntä niin vähän, sanoin houkutellakseni tättä kertomaan enemmän.

— Tarpeeksi, tietääkseni, sanoi hän vain lyhyesti.

Täti oli isän eläessä ollut meillä vain erään kerran. Sen oli äiti kertonut. Mutta äiti ei kertonut sitä, mitä Kaisa kerran. Hän oli puhunut äidistä ja siitä, miten rakkaita sisaruksia äiti ja täti olivat pieninä. — Mutta kylmentyipäs sekin väli kerran, jatkoi hän filosofisen tyyneesti kuin selvitellen sielutieteellistä ilmiötä. — Ei taitanut meidän rouva jaksaa sulattaa sitä, että naimakaupat onnistuivat häneltä niin huonosti ja sisarelta niin hyvin, koska käytyään kerran heillä ei enää lähtenyt, ei vaikka kuinka käskettiin.

— Mutta sitte hän kävi, sanoin minä, sillä en jaksanut jättää asiaa siihen.

— Niin sitte, kun tuli tieto, että isänne oli hukunut, silloin hän heti matkusti, ja sitte oli kaikki taas niin hyvää, ettei parempaa koskaan ennen.

Sen johdosta, mitä täti oli sanonut, olivat ajatukseni nyt luistaneet tähän, mutta en vielääkään heittänyt toivoani, että saisin tädiltä kuulla enemmän isästä tai äidistä. Koetin pyytää, mutta se ei onnistunut. Täti vain nousi ja meni toiseen huoneeseen.

Hän ei tiedä, miten kipeästi minä tänä raskaana toipumisaikana kaipaun kodin lämpöä, kaipaun saada

edes sitä lämpöä, jota muisto voi antaa.

Myöhemmällä täti tuli takaisin huoneeseen, asettui keinutuoliinsa ja alkoi aivan itsestään kertoa isästä ja äidistä. Hän kertoi siitäkin, millaista oli, kun hän isän hukuttua tuli äidin luo. Suurin osa oli vanhaa, usein kuultua ja usein kerrottua, mutta muutamia uusia piirteitä sain myöskin.

Se teki kaikki sanomattoman hyvää, ei ainoastaan minulle, vaan kuten luulen myöskin tädille. Hänen äänensä värähti monta kertaa vasten hänen tahtoaan.

— Se oli suuri suru, mutta minulle se antoi paljon. — Täti antoi sukkaneuleen painua helmaansa. — Onni eroittaa usein ihmisiä, tekee toisia itsekkäiksi, toisia katkeriksi ja kateellisiksi. Mutta suru on siunattu side. Se yhdistää ja se sulattaa.

Täti otti lasit nenältään ja pyyhki niitä. Hän oli sen iltaa kuin toinen ihminen, niin lämmin ja pehmeä.

Tänään hän tahtoo korjata eiliset erehdyksensä. Hän on tyyliempi kuin ehkä koskaan ennen.

Mikä hänen lienee. En ymmärrä.

Kunpa tulisi niistä uusista naapureista virkistystä mielelle, ei ainoastaan minulle, vaan tädillekin.

(Seuraavana iltana.)

Eilen rouva Hägg tuli meille. Kaisa oli puutarhassa. Täti nukkui kamarissaan. Istuin yksin parvekkeella. Silloin kuulin askeleita viereisestä huoneesta. Ajoin juuri nousta katsomaan, kuka siellä liuskeli, kun tulija ilmestyi ovelle.

— Suokaa anteeksi. — Oli vähän asiata, ja kun en tavannut ketään — —

— Tervetuloa! Tehkää hyvin! — Tarjosin istuinpaikkaa ja sanoin jo usein nähneeni hänet ikkunasta.

— Niin, taidatte olla se sairas neiti.

— Niin, olen sairastanut, en minä muuten —

— Vai niin, vai niin. Luulin, että oli jotain pitkälisempää, ehkä ainaista.

— Ei, ei toki, vaikka parantuminen on käynyt hitaasti.

— Se riippuu paljon siitä, jättäytyykö sairaaksi vai paneeko vastaan.

Tällaista oli meidän ensimmäinen sananvaihtomme.

En voinut olla hymyilemättä. Sitte myönsin, että taitaahan niin olla. Kai se vain on huonoutta, ettei henki kykene herruuttaan osoittamaan, vaan saa ruumisrukkaa totella.

Huomautus teki häneen nähtävästi kummallisen vaikutuksen. Hän keikautti päätään ja silmissä välähti omituisesti.

— Se on taas toinen asia. Ei sovi sanoa toista huonommaksi kuin toistakaan, sentähden että henki joutuu herrasta käskyläiseksi. Toisilla on jo veressä sellainen laki, että niin täytyy käydä.

— Ei, ei. Ei sitä niin saa ajatella, vastustin minä.

— Ei sitä ajatella tarvitsekaan, se on niin, sen näkee. Ja parasta olla ajattelematta.

Sanoin jotain ajattelemisen puolustukseksi. Tarvittiinhan sitäkin elämässä.

— Niinkuin asia sitte ajattelemisella paranisi! Ei, neiti hyvä, tee työtä ja ole niinkuin pidetään, mutta älä ajattele, älä aprikoi. Sitä minä aina miehelleni saarnaan.

— Mutta hyvä rouva Hägg — — —

Hän keskeytti minut. — Ei kiistellä, ei kiistellä. Ehkä ei neiti ota oppiakseen enemmän kuin miehenikään. Kyllä hän osaa työtä tehdä ja tekee käskemättäkin, mutta ne ajatukset, ne ajatukset ne hänet vielä hautaan vievät.

Tiedustelin hänen miehensä terveyttä, mutta vastaus oli väistävä. Aloin siitä syystä toiselta suunnalta.

— Nuorin poikanne on hyvin isäänsä, aivan kuin isosta pienennetty, niinkuin sanotaan.

— Vai niin, vai niin. — Hän hymyili niin omituisesti, että jouduin aivan ymmälle. Mikä lie sitte vetänyt

katsettani hänen käteensä, joten huomasin vasemman käden nimettömässä neljä paksua kultasormusta. Ymmärsin, että hän oli toisen kerran naimisissa ja lausuin arveluni, että nuorin oli tämän isän ainoa lapsi.

Taaskin tuli sellainen vastaus, että en tietänyt, mitä ajatella.

— Ei — ei. — Hänen oma isänsä oli jo haudassa, kun menin tälle miehelle, ja tähän näköön hän tuli kuitenkin. Mutta ne ovat niitä asioita, joita eivät ymmärrä muut kuin se, joka itse on kantanut lasta rintansa alla.

En tietänyt enää, mistä puhua. Kohta kun yritin, näkyi umpi tulevan eteen.

Rouva Hägg ei näyttänyt aavistavan ajatuksiani. Hän rupesi vain innokkaasti kutsumaan heille.

— Eihän minusta seuraksi, minä olen tavallinen työ-ihminen, mutta mieheni kaipaa parempaa ja hienompaa seuraa kuin saa meikäläisissä oloissa.

Kysyin, pitikö mies seurustelusta. Hän näytti niin umpimieliseltä.

Voi, kuinka rouva Hägg silloin nauraa heläytti. — Vai on se tänne asti näkynyt, ihan tien toiselle puolelle — ha-ha-haa? Vai onko neiti niitä valittuja, joilla on oikein näkevät silmät? Eihän sitä sitte tiedä, uskaltaako käskeäkään!

Samassa tuli Kaisa puutarhasta, rouva muisti asiansa, ja puhe katkesi.

Tämä tapahtui eilen. Olen senjälkeen yhtenäin ajatellut uusia naapureitamme. He ovat todella herättäneet mielenkiintoni.

Tänään aamupäivällä tarkastelin heitä, kun mies istui pihamaalla jotain käsityötä näperrellen — astiain korjausta tai jotain sellaista.

Melkein koko ajan oli siellä joku hänen luonaan. Vanhempi poika ja tytöntyllerö kävivät siellä pikipäin, kai jollain asialla. Se kaunis tyttö oli siellä hyvän aikaa ja auttoi herttaisella, melkein äidillisellä tavalla, mutta kaikkein kauemmin viipyi siellä tuo ruma, pieni poika, isäpuolensa kuva.

Rouva Hägg itse kävi pari kertaa miehensä luona pihalla. Hän tuli kuin tuuliainen ja meni samaa kyytiä, mutta hänen reipas ryhtinsä ja hyväntahtoisuutta paistavat kasvonsa ennättivät luullakseni sittekin tehdä tehtävänsä. Tuntuikin siltä kuin hän olisi kesken kiireensä pistäytynyt sinne vain saadakseen iloisella olennollaan sanoa miehelleen: katsos, näin on elämä otettava.

Kun hän poistui, seurasi miehen katse häntä. — Sinä hyvä, sanoi se. Mutta siinä oli samalla jotain synkkää, ahdistettua ja umpimielistä.

Kohta kun vain jaksan ja saan tilaisuuden, menen heitä tervehtimään. Siinä määrin huvitettu olen heistä. Luulen, että voisin rakastaa heitä kaikkia, tuota synkkää, umpimielistä miestä ja hänen rohkeata vaimoaan, tuota kaunista hienohipiäistä tyttöä, joka tuntuu niin kummasti joukkoon kuulumattomalta, ja rumaa, pientä Viljoa, isänsä uskollista seuralaista.

En kuitenkaan tiedä, milloin voin mennä sinne. Voimat tuntuvat palaavan kovin vitkalleen, ja kun jaksan tehdä jotain, koetan ajatella entisiä velvollisuuksiani ja tättä.

En toivo mitään niin hartaasti, kuin että pääsisin selville hänestä ja välimme, jos mahdollista, muuttuisi entiselleen.

(Pari viikkoa myöhemmin.)

En tiedä oikein mistä alkaa, niin paljo olisi kerrottavaa.

Sen jälkeen kun viimeksi kirjoitin, en hyvään aikaan jaksanut ajatella uusia naapureitamme. Tädin omituinen, milloin vähän lauhkeampi, milloin tyly ja luotaantyöntävä käytöstapa antoi minulle siksi paljo sekä ajatuksen että surun aihetta.

Mistä tämä kaikki johtuu? Olenko minä vai sairauteni syynä siihen? Vai onko tädissä jonkinmoinen valtava murros tapahtumaisillaan, ja sekö tähän syynä? Vai onko yhdyselämämme nykyinen tila vain tuon sananparren surullista todentamista: ne jotka tahdot eroamaan, ne pane yhteen asumaan?

Näin kysyin itseltäni.

Silloin tätti valmisti minulle uuden yllätyksen. Hän lähti eräänä päivänä kaupunkiin ja yksin — vastoin kaikkia vanhoja tapojaan.

Olin jo aivan huolissani. Aloin epäillä hänen terveytensä tilaa.

Viimein sain selityksen meidän istuessamme kahden tädin huoneessa.

— Minä olen suunnitellut matkaa sinulle, — sanoi täti äkkiä.

Minä en ymmärtänyt. — Aijotko sinä täti, — aloin tiedustella.

— En minä, mutta sinä.

— Sinä olet vihoissasi. Tahdotko minut pois kotoa?

— Mitä joutavia. Olen vain ehtinyt ajatella yhtä ja toista sinun sairastaessasi. Kun entisyys puhuu, käy ihminen vaiteliaaksi. — Ääni kävi matalammaksi ja värähti. — Sinussa on paljo äitiäsi. Ei kukaan tiedä niin hyvin kuin minä, minkälainen hän oli. — Sellainen siunattu ihminen. — Mutta nyt sinä olet kuin näivettynyt. Puhuin lääkärin kanssa. Ehkä lähtisit Sveitsiin.

Minä en ollut ymmärtää enkä uskoa, mutta niin asia kuitenkin oli.

Nyt on kaikki jo selvillä ja valmista. Lähtö on ovella. Olen viimeistä päivää kotona.

Jo pelkkä tämän matkan tietoisuus on tehnyt minulle hyvää. Voimat alkavat palata. Se minua vain surettaa, että täti taaskin on ollut niin omituinen. Tämä tuntuu sitäkin raskaammalta, kun haluaisin osoittaa kiitollisuuttani tästä hänen suurensuuresta lahjastaan.

Toivoin, että tänä viimeisenä iltana olisin päässyt häntä lähemmäksi, mutta toivo petti.

Ei auta muu kuin odottaa selkeämpiä ja parempia päiviä. Ne tulevat ehkä sitte eron jälkeen, kun palaan.

Kaisan kanssa oli meillä pitkä jäähyväiskeskustelu. Sitte tein kierroksen puutarhassa. Tulin viiptyneeksi kauan sillä tiellä, sillä siellä ollessani tuli rouva Hägg sinne.

Minä tunsin punastuvani nähdessäni hänet. Olin tyyten unohtanut, miten hartaasti hän joku aika takaperin oli pyytänyt minua heille. Matkavalmistuksissa oli aika mennyt hyvin pian, ja siihen olivat myöskin huvenneet voimat.

Hän tuli kuin tulikin minua taas pyytämään heille.

Selitin syyn, miksi en ollut käynyt.

— Sitähän minä vähän kuulin. Ja niin käy, että kun on omat asiat mielessä, niin mitä sitä muista.

Häveten itseäni selitin, etten minä tahtoisi olla sellainen, vaikka nyt todella olin ollut.

— Niin, niin. Ihmisiä me olemme kaikki. Mutta usein sitä sitte saa katua jälestäpäin, sillä »minkäs teet, sen edestäsi löydät», ja mitä et tee, sen löydät myöskin. Eteen ne kaikki kiertyy.

— Ettepä te anna kovin hyviä eväitä, sanoin hymyillen.

Rouva rupesi selittämään, että eihän hän nyt tarkoittanut erityisesti minua ja tätä matkaa, oli vain itse sellaista kokenut.

— Minä olin tuollainen iloluontoinen heps'keikka. Siihenkin aikaan, kun miehelle menin — toiselle järjestyksessä — niin, ei nykyiselle miehelleni, — en ajatellut muuta kuin omia asioitani. Katsokaa, minä olin käynyt Amerikassa ja olin siellä oppinut tuntemaan elämää oikein pitkin ja poikin. Sen jälkeen juurtui minuun sellainen ylenkatse koko miessukua kohtaan, etten heistä tahtonut tietää en niin mitään. — Mutta sitte kun olin päässyt vähän ohi viidestäkolmatta, rupesin ajattelemaan, että ihmisen ei sittekään ole hyvä olla yksin. — Korjatkoon toinen, mitä toinen rikkoi, ajattelin. Nyt minä otan miehen ja otan hyvän.

Minä en voinut olla hymyilemättä, vaikka pelkäsin loukkaavani häntä. Mutta vielä mitä.

— Naurakaa vain, naurakaa vain, hyvä neiti, vakuutteli hän. — Suora puhe on niin harvinaista, sentähden se naurattaa. Mutta minä en osaa mitään mielessäni hautoa. Sanoa poksautan, kun sana kielelle pyrkii.

— En minä kuitenkaan kaikille, selitti hän sitte kohteliaasti. — Jo sen naamasta näkee, kenelle saattaa sanoa, kenelle ei.

— Te asuitte Helsingissä, ennenkuin menitte naimisiin, kysäisin, itsekseni arvellen, mitä kaikkea vielä saisain kuulla tältä avomieliseltä, uudelta naapuriltani.

— Niin Helsingissä, Helsingissä. Ja jos senkin sanon suoraan, niin on minulla siksi tarkka silmä miesväkeen nähden, että pian minä olen selvillä siitä, mitä on minkin mielessä. Hyvin kouluutettu ja puhdasrotuinen metsäkoira ei erehdy. Sentähden uskalsin ottaa. Mutta siinä hommassa unohdin sen poikapoloisen, joka minua silloin olisi tarvinnut.

— Ketä te tarkoitatte?

— Nykyistä miestäni. Tunsin hänet jo silloin. Ja ehkäpä poika raukka olisi voinut tulla onnellisemmaksi, jos en silloin olisi niin hartaasti ajanut vain omia asioitani.

En sittekään ymmärtänyt, mitä hän tarkoitti, ja sanoin sen hänelle suoraan.

— Ei tietävästi, kun ette tunne meitä ettekä olojamme. — Rouva Hägg nyökäytti varmentavasti päätään. — Mutta sitte kun tulette takaisin kotiin ja meillekin, sitte kerron.

Hän rupesi taas puhumaan pitkältä siitä heille tulosta. Hän tahtoi seurata miehelleen. Aika kävi hänelle pitkäksi, kun hän ei paljo voinut liikkuaakaan. Hänen tähtensä juuri olivatkin muuttaneet tänne. Hän oli sitä niin toivonut. Täällä piti oleman terveellistä. Hän oli monta kertaa ihmetellyt, miksi minä olin niin heikko.

Minä vuorostani ihmettelin sitä, mitä hän tiesi terveydestäni tai sairaudestani.

Oli nähnyt ikkunassa, selitti rouva. — Hän ei puhu paljo, mutta teitä hän on kysynyt monta kertaa. Senkin tähden niin soisin, että tulisitte.

Tuntui niin omituisen pahalta, aivan kuin joku olisi kädestä ottanut ja tahtonut minua pidättää. Minä tunsin tänä hetkenä ehkä voimakkaammin kuin koskaan, mitä tämä matkan toivo ja sen toteuttaminen minulle oikeastaan merkitsee. Se on samaa kuin vangille vapaaksi pääseminen, kuin hengittämisen mahdollisuus tukehtumaisillaan olevalle.

Kuulin tuskin, mitä kaikkia voimasanoja rouva Hägg käytti vielä pitkältä puhuessaan sinne tulostani. Kiitin kuitenkin.

— Ei kiittämistä, ei kiittämistä. — Itseäni ja omaa parastanihan minä vain. — Kas, kun ajattelee paljo, käy elämä niin raskaaksi, mutta kun toinen tulee ja puhuu omastaan tai muusta ja ajaa ajatukset hajalle, silloin on kuin hän veisi kappaleen kuormasta mennessään. Sen minä soisin tapahtuvan miehelleni. Hän poloinen tarvitsisi enemmän iloa.

Ainainen tyytyväisyyden paiste oli kadonnut rouva Häggin kasvoilta ja sen sijalle oli siirtynyt äidillisen hellä, sydäntä liikuttava hohde, samanlainen kuin se, jota ihailin muuttoiltana hänen katsellessaan vanhinta tytärtään.

— Se ei ole sääliittävä, jolla on sellainen vaimo kuin te, sanoin liikutettuna. Ja sydäimestä ne sanat lähtivät, sillä hän on todellakin ihmeteltävä ja ihailtava, tämä omituinen, iloinen ja naurava ihminen.

— Paremman olisi ansainnut. — Rouva Hägg pyyhkäisi kädellään kiireisesti silmiään ja heitti sitte hyvästi.

Mutta vielä portilta hän kääntyi takaisin, tuli luokseni ja alkoi puhua kuiskaamalla.

— Neiti, luuletteko, että joku ihmeellinen voima vetää ihmistä takaisin sille paikalle, missä hän on kärsinyt paljo? Eikö hänen luulisi pikemmin vierovan sitä?

Sanoin, että ihmiset ovat niin erilaisia. Toiset vierovat, toiset etsivät. On sellaisiakin, jotka nauttivat kärsimyksistään.

— Ei, mutta kun sitä kärsii, — kärsii, —. Ei silloin nauti. Ja etsii kuitenkin.

Hän alensi äänensä melkein kuulumattomaksi. — Juuri täällä mieheni menetti sääreensä. Se tapahtui siihen aikaan, kun rautatietä rakennettiin. Hän aikoi tänne — ehkä työnhakuun. En tiedä. Mutta matkalla hän joutui junan alle. Ja nyt hän kuitenkin pyrki juuri tänne. Hänen tähtensä me muutimme. Mutta nyt hän on käynyt niin kovin synkäksi ja alakuloiseksi.

Vakuutin, että täällä oli terveellistä ja hyvä olla ja toivotin sydämeistäni, että herra Häggkin pian saisi kokea sitä. Sitte erosimme.

Ja nyt minä yksinäisyydessä ihmetellen muistelen tätä viimeistä, lähtöni edellistä iltaa ja kaikkea mitä

sen kuluessa olen kuullut, ajatellut ja kokenut.

(Varhain seuraavana aamuna.)

Muut nukkuvat vielä. Minä en saa unta, sentähden nousen kirjoittamaan.

Mitä? Olenko minä päiväkirjojen vihaaja sittekin kirjoittanut päiväkirjan?

Kenties. Mutta minulle se ei ole ollut päiväkirja. Minä olen koko ajan puhunut ja kertoillut vain sinulle, tuntematon ystäväni. Siten on kirjoittaminen käynyt minulle mahdolliseksi, helpoksi ja ollut minulle avuksi.

Huoneeni on tänä aamuna oudon autio ja tyhjä. Kaikki, mikä on antanut sille eloisuutta, on poissa. Kukkaseni olen vienyt Kaisan huoneeseen, jotta hän paremmin muistaisi niitä kastella. Tauluni, kirjani, kaikki sellaiset, mitkä luovat henkeä ja elämää ympärilleen, ovat lukkojen takana. Mutta sen sijaan on huoneessani suuri matkakori, ja se on tällä kertaa kaikkea muuta parempi. Vanhat ystäväni olen ilolla sulkenut lukkojen taakse vain tuon yhden ja ainoan tähden. Sillä kun sitä katselen, unohdan aivan, että näen vain yksinkertaisen matkakorin, jonka ensi kertaa ulkomaille aikova on itselleen hankkinut.

Se unohtuu ja sen sijaan on kuin katsoisin kohti toivojeni maata, kohti tulevaisuutta ja — elämää.

Kuitenkin sekoittuu ilooni tällä hetkellä vähän pahantuntemustakin.

Nukuin levottomasti ja heräsin näin varhain. Matka oli mielessä, ja sitte näin myöskin omituista unta.

Olin alpeilla, kiipeämässä ylös jyrkkää kallionrinnettä. Jouduin paikalle, josta en päässyt eteenpäin enkä taaksepäin. Aloin jo hätääntyä, kun samassa huomasin, että yläältäpäin ojentautui voimakas käsi minulle avuksi. Tartuin siihen ja lämmin, turvallinen tunne täytti sydämeni.

Mutta ennenkuin pääsin nousemaan, näin toisenkin käden. Se kurottautui alhaalta päin sinne, missä seisoin. Se oli heikko, kuivettunut ja vapiseva. Avuttomuudessaan näytti se rukoilevan: älä mene, älä jätä.

Suuri tuska valtasi minut ja heräsin hikihelmet otsallani.

Tämä muisto vaivaa ja häiritsee minua, en ymmärrä itsekään miksi.

Ymmärrätkö sinä, ystäväni? — — —

Nyt kuulen jo tädin liikuskelevan huoneessaan. Sentähden lopetan.

ALPPIEN MAASSA

Eteenpäin, ylöspäin suikerteli tie, toisella puolellaan jyrkästi alasviettävä kallionrinne, toisella penkereittäin kohoava, juhlallinen kuusimetsä. Siellä täällä vilahti puitten latvojen lomasta esiin vihertävä järven pinta, ja etäisyydessä metsärajan yläpuolella häämöivät aavemaisina alppien mahtavat huiput.

Toini nojautui mukavammin vaunun selustaan ja sulki silmänsä. Hetken kuluttua hän avasi ne uudelleen ja sulki ne sitte taas. Aina kun hän istui näin silmät ummessa, uskoi hän näkemänsä maiseman kauniiksi kangastukseksi, joka pian oli pakeneva, ja joka kerralta, kun hän silmänsä avasi hämmästyi hän, nähdessään ettei tuo lumoava luonto ollutkaan paennut, vaan oli tuossa hänen edessään niin satumaisen kauniina ja kuitenkin todellisena.

Hevonen nousi hitaasti ylöspäin kiemurtelevaa tietä, ajaja istui äänettömänä paikallaan ehkä vaipuneena ihailuun hänkin tai kenties niin tottuneena tähän kauneuteen, ettei sitä huomannut, enemmän kuin koskenpartaalla asuva ainaista kohinaa.

Kevyet kesäpilvet vaeltelivat illan taivaalla.

Välistä peittivät ne kuun kokonaan, välistä vetäisivät äkkiä verhonsa syrjään. Silloin valahti välkkyvä valovirta sinivihreille laineille, kastehelmet kimaltelivat tiepuolella kirkkaina, hopeanhohtavina, ja kuutamoinen kutoi kultalankojaan metsän salaperäisiin pimentoihin.

Matka edistyi hitaasti. Aikaa oli tarpeeksi sekä nauttimiseen että ajattelemiseen. Ja ajattelemista oli myöskin. Olihan nyt matkan ensimmäinen taival päättynyt, ja Toini oli kuin tien polvekkeessa, josta oli lähdeittä kulkemaan toiseen suuntaan.

Mutta oliko mahdollista koota ja järjestää ajatuksiaan tällaisen luonnon ympäröimänä. Kaikki oli niin satumaista, ja hurmaavaa. Toini oli ollut ja oli kuin unessa-eläjä siitä aamusta alkaen, jolloin hän Bodenjärven rannalla heräsi auringon lämpimään huomensuuteluun ja lintujen iloliverrykseen.

Ja kuitenkin oli hän jo ollut hyvän aikaa täällä. Hän oli jo saanut kokeakin yhtä ja toista, enemmän kuin olisi suonutkaan.

Toini huokasi. Hän olisi mielellään jäänyt vielä pitemmäksikin aikaa siihen kotiin, josta hän vasta oli lähtenyt, mutta olojen muodostuttua sellaisiksi kuin ne nyt olivat, oli se mahdotonta.

Äiti! Hänen kuvansa kohosi yhtäkkiä ilmielävänä Toinin eteen. Näin äitikin olisi nauttinut, näin hurmaantunut, näin antanut luonnon viihdyttää itseään ihanaan lepoon. Äidiltä hän oli varmaan perinyt rakkautensa luontoon, äidiltä myöskin matkustamishalunsa.

Vaikkei äiti koskaan itse ollut joutunut oman maan rajojen ulkopuolelle, tiesi hän tässä suhteessa enemmän kuin moni matkustellut, sillä hän oli lukenut paljo ja oli niin elävästi omistanut itselleen kaiken sen, mitä luki. Hänellä oli omat lempimaansa ja hän herätti Toinissakin erityistä harrastusta näihin maihin. Vuorimaita Sveitsiä ja Skotlantia hän rakasti erityisesti, samoin Espanjaa, Italiaa ja Kreikkaa. Sitäpaitsi hän koetti erinomaisen innokkaasti hankkia itselleen tietoja Uudesta Seelannista. »Sinne me yhdessä matkustamme, kunhan kasvat suureksi», sanoi äiti välistä ollessaan vallattomalla tuulella.

Uusi Seelanti! Eihän kukaan siihen aikaan siitä puhunut. Miten äiti oli muista edellä kaikessa! Niin, siinä toisessakin asiassa, jota Toini näinä päivinä erityisesti oli ajatellut.

Kuinka hän muisti sen kerran, jolloin äiti hänelle oli selittänyt, että naisen suurimpia siveellisiä hairahduksia oli hänen halunsa hallita ja miellyttää miestä, hallita, miellyttää ja nauttia vallastaan silloinkin, kun ei voi vastarakkauden lahjaa antaa. Äiti oli oikein kiivastunut selittäessään, miten halpamaista oli, kun tytöt, vieläpä äiditkin iloitsivat kosijain paljoudesta. Eivät ne vanhat suomalaiset suotta sanoneet: morsian monen kosittu on kuin olut väljähtynyt. Kosija, joka sai rukkaset, oli oikeastaan häpeäksi tytölle, sillä useimmissa tapauksissa tyttö saattoi jo ennen kosintaa nähdä, mitä toisen mielessä liikkui, ja jos hän tunsu arvonsa ihmisenä ja naisena, selvitti hän ajoissa toiselle omien tunteittensa laadun.

Tuo keskustelu painui silloin Toinin mieleen oikeastaan vain sentähden, että hän oli ylpeä aina kun äiti puheli hänen kanssaan ihan kuin yhden ikäiselle toverille. Mutta myöhemmin hän oli elämää katsellessaan usein kysynyt itseltään, eikö äiti tässäkin suhteessa ollut rehellisempi, selvänäköisempi ja korkeammalle tähtäävä kuin muut.

Miten suuriarvoista oli saada muistella sellaista äitiä! Mutta se muisto se herätti samalla yhä vieläkin suurta kaipuuta ja sydäntä kalvavaa tietoisuutta siitä, ettei kukaan enää noin rakastanut, noin ymmärtänyt ja noin rakkaudellaan omaksi ottanut.

— Me olemme kohta perillä. — Ajomies kääntyi Toiniin päin. — Tästä käännyimme kirkon ohi, sitte näkyy jo rakennus.

Kun hevonen pysähtyi portaitten eteen, oli Toini vielä ihailemassa pientä goottilaiseen tyyliin rakennettua kirkkoa, jonka valkoisen hohtaville seinille puut loivat pitkiä varjojaan.

Kohta kun Toinin matkatavarat oli kannettu hänen huoneeseensa, rupesi hän laittautumaan levolle.

Seurusteluhuoneesta kuului soittoa. Joku soitti viulua, toinen säesti. He soittivat hyvin kumpikin.

Händelin »Largo» kaikui hartaana, voimakkaana. Sitä seurasi vilkas, leikkisä kappale — kaiketi unkarilainen — täynnä sekä tulta että kaihomielistä tunnetta.

Toinista tuntui kuin viulunsoittaja ei olisi voinut riistäytyä irti »Largon» vakavasta hartaudesta. Hän tuntui olevan etäällä noista iloisen vallattomista sävelistä. Säestys joutui yhtenäen etualalle.

Vasta kun vieno, viihdyttävä »Berceuse» alkoi, oli viulun soittaja taas mukana. Säveleet syntyivät syvinä ja lämpöisinä, kuin kertoen äidin hymyilystä, äidin hyväilystä, äidin suuresta sydämenrakkaudesta. Siihen Toini nukkui.

Kun hän seuraavana aamuna heräsi, hypähti hän kohta ikkunaan, työnsi molemmat puoliskot auki ja vetäisi tuolin ikkunan ääreen. Sitte hän nojautui pää käsien varaan painuneena ikkunalautaan. Hän ei ajatellut, ei tuntenut, hän vain eli niin rikasta, niin täyteläistä elämää kuin joka solu hänen olennossaan olisi olemassaolon ihmeellistä salaisuutta ylistänyt.

Viihdyttävää lauluun humisivat korkeat kuuset. Alppipurot, jotka pitkinä, valkeina rihmoina riippuivat rinteitä pitkin, säestivät äskeisen sateen paisuttamina tavallista voimakkaammin metsän huminaa ja taivaan rannalla kylpivät hohtavat lumihuiput aamuauringon valossa.

Pieni kaistale vain suuresta, avarasta maailmasta, mutta miten valtava se kauneus, joka siihen mahtui.

Ja tuo pieni alppijärvi, joka kuusimetsän keskeltä pilkisti esiin, miten väririkas ja vaihteleva se oli! Se oli kuin sielun syvyyttä kuvastava katse, niin tutkimaton, syvä ja samalla niin kirkas.

Toinin pää painui hartaana. Miten pieneksi tunsii itsensä tämän suuren luonnon ympäröimänä, mutta miten vapauttavaa tuo tunto samalla oli. Se ei masentanut, se nosti. Se vapautti kaikesta arkisesta ja pienestä, joka oli tukahduttavaa kuin pöly valtateitten varsilla. Se nosti katsomaan elämää oman minän ahtaitten rajojen yläpuolelta, se ijäisyysajatuksia herättäen nosti ajallisuuden ijäisyyden ilmapiiriin.

— Sinä suuri, siunattu luonto, miten paljo sinä annat! — Toini painoi poskensa ikkunapieleen, katseen kuin imiessä itseensä maiseman kauneutta.

»Paa Solen jeg ser» — kuuluivat etäisyydestä viulun säveleet hartaina kuin aamurukous.

Toini oli istunut ikkunassa tietämättä miten kauan, kun viimein havahtui. Hän katsoi kelloaan. Vasta puoli kahdeksan, ja seinällä riippuva taulu ilmoitti hänelle, että aamiaista tarjottiin vasta puoli kymmeneltä.

Hän pukeutui vitkalleen, kirjoitti pari kirjekorttia kotimaahan ja katsoi uudelleen kelloa.

Hänellä oli aikaa ihan ihmeesti.

Hetken kuluttua hän istui kynä kädessään avonaisen ikkunan ääressä:

(Alppien maassa 5.7.)

Taas minun täytyy kirjoittaa sinulle, tuntematon ystäväni. Mutta minä pelkään kynään tarttuessani, sillä se mitä täällä olen nähnyt, on niin ylevän kaunista, ettei sitä sanoin selitetä. Se on nähtävä. Täällä täytyy elää, silloin vasta tietää, mitä tämä luonto voi antaa.

Olen täällä saanut terveyteni, tahtoisin sanoa elämäni takaisin. Niinkuin kuivuuden näännyttämä maa sadetta särpii, niin on koko olemukseni täällä itseensä imenyt uutta elinvoimaa. Luonnon tuhannet säveleet ovat minut viihdyttäneet voimia uudistavaan lepoon. Lumoava kauneus, joka minua täällä ympäröi, on äänetön kehtolaulu, ei typerä, aivoja tylsistyttävä, vaan laulu, joka väsynyttä lasta houkuttelee kehitystä, elämää edistävään lepoon, samalla kun se antaa niin paljo heräämisen hetkiä varten.

Tuskin voin sanoa, miten kauan olen ollut täällä alppien maassa. Elämä on täällä kuin satua.

Monessa paikassa olen jo ehtinyt käydä.

Olen etsinyt rauhaa, hiljaisuutta ja yksinkertaisia oloja siinä määrin kuin se on mahdollista täällä, matkailijain maassa. Valtateitten varsilta olen polkenut omille poluille. Jonkun aikaa oleskelin pienessä kodissa kauniin alppijärven rannalla. Rakennus, kaksikerroksinen, valkeaksi maalattu talo, jota parveke kiersi kahden puolen, oli järvestä jyrkästi kohoavalla kalliolla. Siinä se puutarhan ja metsien ympäröimänä kimalteli kuin kastehelmi heinikossa, milloin kuun, milloin auringon valossa.

Minun siellä ollessani oli ihanat ilmat ja kuutamööitä. Tekisi mieleni sanoa, että sieluni siellä hekumoitsi, niin hurmaavan kaunista oli kaikki.

Kodissa, jossa asuin, ei sillä kertaa ollut muita vieraita kuin eräs sveitsiläinen herra ja minä. Me soutelimme, kävelimme ja keskustelimme yhdessä. Illoin, kun kuu kumotti suuren pähkinäpuun lomasta, kun alppikosken kohina soi kuin sordinon hiljentämänä ja viiniköynnöksien verhoama talo näytti nukkuvan, istuimme yhdessä parvekkeella, milloin äänettöminä, milloin puhellen, mutta mieli

aina samanlaisessa vireessä kuin meitä ympäröivä luonto.

Olin niin lapsellinen. Olenhan kasvanut kotiaitausten suojassa. Päähäni ei pälkähtänytkään ajatus, että voisin toverilleni olla muuta kuin keskustelukumppani, jonka läsnäolo oli mieluinen silloin, kun sanoin täytyi etsiä vapautusta liian voimakkailla vaikutuksille. Mutta olikin toisin. Sentähden matkustin pois.

Tämä muisto on pieni sorasävel, mutta eräässä suhteessa olen siitä kiitollinen. Tiedät, että aloin kirjoittaa sinulle pääasiallisesti päästäkseni selvyteen itsestäni. Olin silloin toivottoman väsynyt ja alakuloinen. Se ei ollut mitään satunnaista, ei sairauden aiheuttamaa. Alakuloinen väsymys oli muuttunut pysyväiseksi mielentilakseni. Miksi? Siitä tahdoin päästä selville.

Olen nyt mielestäni tässä suhteessa saanut ainakin jonkun verran kielteistä selvitystä.

— Sinä olet noin alakuloinen sentähden, että ihmisen ei ole hyvä olla yksin, sanoi minulle joku aika takaperin eräs naimisissa oleva tuttavani. — Oletko sinä vähemmän yksin, ajoin kysyä, mutta en hennonnut, sillä tiesin sen kohdan kipeäksi. Annoin hänen vain moittia minua siitä, etten ollut hankkinut itselleni kokemusta siitä, miltä tuntuu rakastettuna oleminen tai rakastaminen. En ollut edes hankkinut itselleni läheistä naisystävää, »sydän ystävää», niinkuin niin monet muut.

Minä olin vaiti, kuuntelin ja nauroin, mutta myöhemmin ajattelin asiaa paljo. Sanoohan Saarnaajakin: »Parempi on kaksi kuin yksi, sillä heillä on hyvä palkka työstänsä. Sillä jos he lankeavat, auttaa toinen glös ystävänsä, mutta voi yksinäistä, joka lankeaa, kun ei ole toista häntä nostamassa.»

Sitä yksinäisyyttäni siis sairastan, kysyin itseltäni, kysyin moneen kertaan, sillä sen, joka tahtoo selvyteen päästä, täytyy olla perinpohjainen ja rehellinen.

Tiedän nyt, miltä tuntuu toisen rakkauden voittaminen. Mutta onko se minua rikastuttanut, onko suonut tyydytystä? Ei vähääkään.

Jouduin tänne tullessani kulkeneeksi huimaavien jyrkänteitten vieritse. Katsoessani alas syvyysiin, muistin naisten usein mainittua turvantarvetta, ja kysyin itseltäni, olisiko tuntunut hyvältä, jos voimakas käsivarsi suojaten olisi ympärilleni kiertynyt. Sain vastauksen voimakkaasta riemun tunteesta, minkä herätti se, että olin vapaa, vapaa, kuljinpa kuilujen ja jyrkänteitten partaalla tai tavallisuuden tasaisella tiellä.

Yksinäisyyttäni en siis sairasta. En muuten tunnekaan olevani yksin, kun tiedän, että sinä olet olemassa, sinä, joka olet ystäväni sanan kaikkein ihanimmassa merkityksessä. Minusta tuntuu yhdentekevältä milloin, missä ja miten pian tapaamme. Pääasiahan on, että olet olemassa.

Mutta elämäntehtävänsä ei ihminen voi odottaa miten kauan tahansa. Sillä odotuksella on rajansa. Sen tunnen yhä selvemmin. Äiti, joka katselee lapsiaan, ajatellen: he jatkavat työtäni, tiedemies, joka työnsä tulokset jättää jälkimaailmalle, pellon perkaaja, joka kivilouhikon on viljavainioksi muuttanut, he ovat onnellisia, sillä he voivat sanoa: se elinvoima, mikä minulle suotiin, se työ, jonka suorittaakseni sain, ei rauennut tyhjiin. Se edisti elämää, ja elämä edistyy, jatkuu, kun kuluneet tekijät vaihtuvat uusiin. Mutta ajatus: elämä on kulunut hukkaan, hukkaan se ainoa elämä, jonka sain, se on elinvoimia jäytävä suru, ja sen esimakua olen saanut maistaa.

Ruokasalista kuului gongongin ääni. Toini kääri paperit kokoon, järjesti hiukan pukuaan ja kiirehti sitte aamiaiselle.

Ruokasalissa oli jo useita koolla. Emännän vieressä istui vanha wieniläinen rouva, joka tuntui kiertäneen kaikki maailman parantolat ja kylpylaitokset ja joka oli ottanut tehtäväkseen rikastuttaa tänne saapuneita oman elämänsä kokemuksilla sekä niitä valaisevilla matkakertomuksilla. Wieniläisen toisella puolella istui kuivahko, kapeakasvoinen englantilainen, joka tuon tuostakin tutki sanomalehteä. Pienikasvuinen, tarmokkaalta näyttävä sveitsiläinen istui rouvineen pöydän toisella puolella. Sveitsiläinen tuntui olevan puhelias. Alpeilla kiipeäminen oli hänen suuri intohimonsa, ja siitä hän puhui. Vallisin alpit, Jura ja Berner Oberlantin mahtavat huiput olivat hänelle tuttuja kuin alppimetsästäjälle. Minne vain ihmisjalka pääsi nousemaan, sinne pyrki hän. Ja minne ei omin neuvoin päässyt, sinne hän nostatti itsensä köysien varassa.

Rouva Hutz istui aina äänettömänä miehensä kertoellessa, mutta kun kuvaukset koskivat uhkarohkeita yrityksiä tai vastaisten retkien suunnitelmia, saivat hänen suuret, ruskeat silmänsä pelokkaan ilmeen, ja käsi painui rukoilevasti miehen olalle.

Rouva Hutzin toisella puolella istui kookas, ruskeatukkainen, sinisilmäinen herra. Hän tuli myöhemmin kuin toiset pöytään, sentähden hän jäi esittelemättä. Aterian aikana hän ei sanonut sanaakaan, mutta hänen henkevät kasvonsa ja kaunis, korkea otsansa herättivät Toinin huomiota.

Aterian päättyessä Toini oli selvillä siitä, ettei hänen tarvinnut katua tänne joutumistaan. Seura tuntui tyydyttävän vaihtelevalta. Ja kuunneltuaan keskusteluja päivällispöydässä varmistui hän tässä uskossaan. Erilaiset mielipiteet, luonteet ja katsantokannat vilahtivat esiin itsessään jokapäiväisen keskustelun takaa niin vilkkaasti ja vaihtelevasti, että Toinista tuntui kuin hän olisi pöydässäänkin saanut osakseen jotain elämän rikkaudesta, saanut siitä kappaleen, jonka sai viedä muassaan suuren luonnon hiljaisuuteen, missä kaikki vaikutukset syventyivät, selvenivät ja kirkastuivat.

Koko ensimmäinen päivä oli Toinille pelkkää tarkastelemista ja tutkimista, aterian ajat samaten kuin muu osa päivästä, jolloin tiet ja polut, laaksot ja rinteet kutsuivat tuttavuuden tekoon.

Aurinko oli laskemaisillaan, kun hän ripeästi astui metsäpolkua pitkin kotiin päin. Suorana, ryhdikkäänä seisoj juhmallinen kuusikko molemmin puolin tietä. Hiljainen hyminä vain kävi oksalta oksalle. Rinnettä pitkin kuljeksi komea karja laiskasti laidunta etsien. Karjan kellot kilahtelivat iloisesti ja soinnukkaasti.

Oliko täällä aina sunnuntai, tämän suuren, ihanan luonnon helmassa? Oliko astuntakin arkityötä, joka ei tänne sopinut? Siltä melkein tuntui.

Toini harvensi askeleitaan. Hän ei olisi hennonut ensinkään lähteä pois täältä, luonnon suuresta tempelistä, jossa säveleet soivat niin valtavina ja niin voimaa antavina.

Mutta samassa tempasivat raikkaat, elämän iloa uhkuvat säveleet hänet pois siitä hiljaisesta hartaudesta, johon hän oli vaipunut.

»Holi dei, holi duu» tulvehti häntä vastaan vakavan kuusikon helmasta. »Hili hei lei dei.» Joka sointu helähti kuin kellon kirkas ääni tai kuin lintujen iloliverrys, kun se putoili puitten oksilta.

Toini pysähtyi ja katsoi hämmästyneellä ympärilleen. Sitte selveni hänelle että se oli jokellusta, paimenkoikien iloista jokellusta, josta hän usein oli kuullut kerrottavan, mutta jota nyt itse ensi kertaa joutui kuulemaan.

Ja tuolla ne itse jokeltajatkin keinuivat toinen toisella, toinen toisella puolen tietä, vuoroin vastaten toisen lauluun.

Toinin mieleen tulivat Suomen kesäillat, karjan kotiin paluu, lehmisavut ja valoisan valoisa Pohjolan yö. Mieli kävi niin lämpimäksi sitä muistelllessa, mutta miten toisenlaista se oli kuin tämä voimakas, elämän iloa uhkuva iltatunnelma!

Täällä täytyi koota voimia, jotta jaksaisi siellä kantaa sitä kaihkasta, surunvoittoista.

Toinilla oli kädet täynnä kukkasia, kun hän kävelyltään palasi.

— Tepä tulette kuin kutsusta! huudahti vanha wieniläinen hänen astuessaan huoneeseen. Wieniläinen istui koruselustineen seurusteluhuoneessa.

Hän pyydysteli seuranpitäjää itselleen kuin hämähäkki saalista verkkoonsa.

— Suokaa anteeksi! Tulen kohta. — Toini aikoi kiiruhtaa huoneeseensa. Hän tahtoi saada kukkasensa veteen. Mutta kiireessä hän erehtyi ovesta, ja ovi, jonka ripaan hän tarttui, avautuikin samassa sisältäpäin.

— Om forladelse! — Se sinisilmäinen, ruskeatukkainen herra vetäytyi äkkiä taaksepäin.

Hetken he katselivat toisiaan silmästä silmään, sitte pääsi kummaltakin nauru.

— Niin sitä hämmästyksen hetkenä ilmaisee itsensä. Herra ojensi kätensä. — Olsen — tohtori.

Toinikin esitti itsensä.

— Te olette Suomesta, minä huomasin sen heti.

— Ja te Norjasta. Mutta sitä minä en arvannut. Te ette ole sanonut sanaakaan ei aamiais- eikä päivällispöydässä.

Tohtori Olsen hymyili. — Minulla on se paha tapa. Olen mielelläni vaiti, saadakseni rauhassa kuunnella.

— Onko se paha tapa?

— Saattaa ainakin olla — esimerkiksi itsekkäisyyttä.

— No, neitiseni, nythän teillä on aikaa ihan ihmeesti. — Wieniläisen huomautus oli happamen makuinen.

— Anteeksi, anteeksi! Tulen kohta. — Toini livahti huoneesta, kysyen itseltään, oliko hyvillään vaiko pahoillaan siitä että toinenkin pohjoismaalainen oli osunut tänne.

Pari päivää sen jälkeen, kun Toini ja tohtori Olsen olivat tehneet tuttavuutta, lähti Toini iltapuolella löytämälleen mielipaikalle metsään. Hän istui siellä kirjoineen, kun yhtäkkiä kuului askeleita läheisyydessä. Hän käänsi päätään ja näki tohtori Olsenin tulevan.

— Kas teitä, olettepa te osannut valita paikan itsellenne! — Tohtori istuutui läheisyyteen, nojautui kuusen runkoon ja jäi siihen sanaakaan sanomatta seutua silmäilemään.

Toinikaan ei alkanut keskustelua. Hän tiesi tohtori Olsenin harvasanaiseksi, eikä hän itsekään osannut puhua ainoastaan puhuakseen.

He olivat hyvän aikaa istuneet vaiti, kun tohtori Olsen äkkiä keskeytti äänettömyyden. — Te ymmärrätte yksinäisyyden arvon.

Toini nyökäytti päätään.

— Minä huomasin sen heti. Sentähden on minusta tuntunut siltä kuin olisimme sukulaisia.

— Te olette hämmästyttävän rohkea. Ensi vaikutelma voi erehdyttää.

Polttava puna kohosi tohtori Olsenin otsalle, ja hetkeksi vetäytyivät hänen tummat kulmakarvansa niin lähelle toisiaan, että syvä laskos muodostui niiden välille.

— Te olette ymmärtäväisempi, — tai sanoisinko, käytätte elämänviisauttanne paremmin kuin minä.

Toini säpsähti. Oliko hän loukannut? Ja mikä panikaan hänet vastaamaan noin? Oliko se sulaa ajattelelattomuutta? Vai olisiko hän ehkä tietämättään ajatellut tohtori Olsenista saamaansa ensi vaikutelmaa ja pelkäsikö hän luottaa liiaksi siihen?

— Minä vain ajattelin, kiiruhti hän selittämään, että ensi vaikutelma — niin varmoja viittauksia kuin se voikin antaa — erehdyttää monesti juuri sen tähden, että siihen liiaksi luotamme.

Tohtori Olsen ei kohta vastannut. Vasta hetken kuluttua hän sanoi vitkalleen: — On oikeastaan ihmeellistä, että me niin sitkeästi uskomme itseemme tai sanoisinko saamiimme vaikutelmiin. Ihminen erehtyy, — antaa vaistonsa viedä harhaan — ja kun on kulkenut kappaleen, uskoo uudelleen vaistoonsa, — niinkuin minäkin nyt uskoin ja vielä uskon, että me ymmärrämme toisiamme.

Toini hymyili. — Tarkoitukseni ei ensinkään ollut väittää vastaan. Ajattelin vain ensi vaikutelman luonnetta ylimalkaan.

— Jos se erehdyttää, jatkoi Olsen, on usein erehdyksen syynä se, että me nykyajan ihmiset emme ymmärrä yksinäisyyden ja hiljaisuuden arvoa. Emme osaa syventyä.

He olivat taas ääneti ison aikaa, sitte alkoivat puhella muusta.

Aurinko oli jo laskemaisillaan, kun he viimein nousivat, lähteäkseen kotiinpäin. He kulkivat metsäpolkua pitkin alas alppijärvelle ja seurasivat sitte tietä, joka kiersi järven rantaa.

Matkalla kääntyi puhe Sveitsin, Norjan ja Suomen luontoon. Sama ero, mikä jo ensi iltana oli Toinin silmään pistänyt näkyi johtuneen Olseninkin mieleen.

— Tämä luonto on suurenmoista kuin meidänkin, sanoi hän, mutta se on niin paljoa iloisempaa. Täällä on kuin luonto vain nostaisi, rikastuttaisi, meillä se saartaa ahdistaa. Varsinkin tekee se niin länsirannikollamme, mistä olen kotoisin. Siellä kohoavat kalliot pystysuoraan merestä mahtavina, melkein uhkaavina kuin sanoakseen merelle: koeta voimiasi, sinä vallaton ja vapaa, meitä et masenna.

— Mutta puhuuhan sellainen luonto voiman kieltä, arveli Toini.

— Niin puhuukin. Sentähden me siellä kasvamme karupintaisiksi, jyrkiksi toiminnan ihmisiksi, tai — jos luonnon vaikutus ei purkaudu toiminnassa ulospäin — ihmisiksi, joiden sisimpään se sitä voimakkaammin painaa raskaan leimansa. Kun minä katselen meren iloisia aaltoja ja ajattelen sitä syvää surumielisyyttä, jota kallion pimentoon painunut vuonon pohjukka kuvastaa, silloin on kuin näkisin kuvan ihmiselämästä, joka iloisen vapaana riemuitsi lyhyen aamuhetken, mutta joka sitte —

ehkä voimiaan koettaakseen tai lapsellisen uteliaana ja ymmärtämättömänä, — ehkä myöskin esteitä pelkäämättömänä rakkauden vaatimana pyrki lähemmäksi rannan mahtavia kallioita. Tie tuli pitkäksi ja työ raskaaksi eikä paluu ollut mahdollista. Meri ei karanneelle lapselleen antanut takaisin sen iloista vapautta. Kallio ei kerran sylinsä avattuaan syleilystään päästänyt. — — Vuono oli kaunis katsella, ja tarpeellinen on se meille. Me siunaamme sen olemassa oloa. Meren karanneella lapsella on tehtävänsä, ja se täyttää sen, mutta sen elämä ei ole iloista eikä vapaata. Surumielistä kaihoa heijastaa sen syvä silmä. Se kertoo kovan, järkkymättömän kohtalon saartavasta syleilystä.

Toinista tuntui kuin sanojen takaa olisi soinnahtanut ahdistetun sydämen suuri tuska. Hän loi pikaisen tutkivan katseen tohtori Olseniin, mutta tämän kasvot olivat tyynet ja kirkkaat.

— Olen ollut täällä ainoastaan pari päivää, jatkoi Toini, mutta minäkin olen ajatellut tai ehkä paremmin tuntenut jotain samantapaista, verratessani Sveitsin ja Suomen luontoa toisiinsa. Meilläkin on luonto niin surunvoittoista, ainakin tämän iloisen, voimaa antavan ja voimaa uhkuvan alppiluonnon rinnalla. Se on surunvoittoista, on köyhää, mutta samalla — henkevämpää. Siinä on jotain niin kuvaamatonta, jotain — tahtoisin sanoa enemmän yliaistillista kuin täällä. Se on kuin hengen riemua sen vapaudesta, sen riippumattomuudesta ulkonaisiin oloihin nähden, vapauden riemua huolimatta köyhyydestä, kylmyydestä ja pitkistä pimeistä. Siitä ei puhu ainoastaan kesäoittemme kirkkaus, sitä todistaa myöskin keväämme ihmeellinen tenhovoima, sitä kirkkaitten syyspäivien syvä rauha. Sitä huokuvat huurteiset metsät, sitä kevättalvinen tunnelma. Täällä voi luontoa ihailia paljoa objektiivisemmin, meillä se käy subjektiiviseksi. Se on niin omakseen ottavaa kuin ystävä, jota ei jokainen ymmärrä ja joka ei kaikille avaudu.

— Mutta sitä enemmän saa se, joka ymmärtää.

Toini nyökäytti päätään.

— Ja meidän länsirannikkomme jylhä, raskasmielisyyttä kasvattava kauneus ymmärtää Suomen surumielistä, henkeväää luontoa, on sopusoinnussa sen kanssa. Eikö totta?

— Te puhutte aivan kuin itse olisitte raskasmielinen länsirannan lapsi. Mutta puheenne ja olemuksenne eivät soinnu yhteen.

— Kuinka niin?

— Ette tunnu raskasmieliseltä, ette toisten seurassa ainakaan. Te olette aina iloinen, vaikka te olette sitä niin — niin — hiljaisella tavalla.

— Ystävä vaikuttaa ystävään. Minä olen hiljaisuuden ystävä ja ihailija.

— Mutta kun te keskustellette — näin kuin me nyt — silloin ei tunnu sanoissanne edes hiljaista iloa. Niistä soinnahtaa silloin niin syvää — hän oli sanoa surua, mutta jatkoikin — surun ymmärtämystä. — Mutta sitte kun — — — Toini epäröi.

— Jatkakaa.

— Kun katselen teitä, ovat kasvonne tyynen kirkkaat.

— Ettekö te ole nähnyt, että vuonon pohjukka ei kuvasta ainoastaan kalliorantojaan. Järkkymättömän kalliomuurin yläpuolella kaareutuu taivas, ja juuri sentähden, että se on kaiken yläpuolella, saa vuonon pohjukkakin sitä katsella.

— Ja kuvastaa, jatkoi Toini.

Eilert Olsen ei kuullut huomautusta — tai ei tahtonut kuulla. — Elämänkatsomus, joka tyydyttävästi ja sovittavasti selittää kaikki, jatkoi hän — sekä sen, mitä itse kokee että sen, minkä ympärillään näkee, sellainen elämänkatsomus tekee ehdottomasti optimistiksi.

He olivat puhellessaan nousseet järven rannasta huvilaan päin ja astuivat portista juuri gongongin soudessa.

— Ymmärrän teitä, sanoi Toini hiljaa. — Minä muistan äitini kasvojen kirkkauden.

— Kiitoksia. — Eilert Olsen puristi hänen kättään.

Se oli ensimmäinen käden ojennus, ja sen jälkeen tunsivat kumpikin löytäneensä ystävän.

Se oli ihmeellistä aikaa, se joka nyt alkoi. Päivät ja viikot tuntuivat hetkiltä. Ajan kulku oli kuin lakannut, samalla kun hetket olivat käyneet mittaamattoman rikkaiksi ja syväsisältöisiksi.

Suuren luonnon helmassa oli kaksi ihmislasta löytänyt toisensa, kaksi, jotka olivat avun tarpeessa ja jotka tunsivat toisiltaan saavansa juuri sen, mitä he kaipasivat.

Toini tunsu olevansa onnellinen kuin lapsi, joka pirtin pimeästä nurkasta joutuu suureen, ihanaan puutarhaan. Kaunis oli se luonto, joka häntä ympäröi, ja vielä kauniimpi se sisäinen maailma, jonka Eilert Olsen hänelle avasi. Se oli kirkkaitten ajatusten, syvän ja ehjän elämäkatsomuksen maailma, ja joka sanan, joka ajatuksen takaa värähti rikas tunne-elämä esiin herkkänä kuin soitin, jonka tuulen henkäys saa säveleitä väräjämään.

Kaikki se hilpeys, ilo ja elinvoima, joka Toinissa kauan oli ollut lamassa, puhkesi silloin esiin vastustamattoman voimakkaana. Ja ilo teki Eilert Olsenille hyvää. Vaikka hän itse oli saanut tuon ilon puhkeamaan, tuntui se, kun se Toinin silmistä häntä vastaan säteili, joltain uudelta, ulkoapäin tulevalta, joka häntä auttoi ja rikastutti. Hänen oma kuormansa tuntui kevenevän hänen nähdessään, miten hänen rinnallaan kulkevan astunta päivä päivältä kävi yhä joustavammaksi, yhä enemmän elinvoimaa ja iloa uhkuvaksi.

Jokainen päivä todensi sen, mitä he jo tutustuessaan olivat tunteneet. He olivat ystäviä. He ymmärsivät toisiaan, ymmärsivät niin hyvin, että tuskin tarvittiin viittausta enempää, ennenkuin toinen tiesi, mitä toisen mielessä liikkui.

Ainoastaan eräässä suhteessa he pysyivät vieraina toisilleen: siinä, mikä koski heidän ulkonaista elämäänsä.

Toini ei voinut puhua kotoisista oloistaan. Ne olivat ahtaita ja pieniä. Nyt oli elämä suurta ja rikasta. Hän tahtoi täällä alppien ylängöillä unohtaa laakson ahtaat olot.

Eilert Olsenkaan ei puhunut omista oloistaan. Toini tiesi vain sen, että hän oli opettaja, oli naimisissa, ja että hänellä oli lapsia. Kun ei tohtori Olsen itse puhunut mitään oloistaan, ei Toinikaan tahtonut niihin kajota. Heidän keskustelunsa suuntautuikin aina kuin itsestään toisille aloille. Kun he lähtivät yhteisille kävelyretkilleen, oli aina toisella tai toisella jotain luettavaa muassaan. He lukivat kappaleen ja unohtuivat sitte pitkiin puheluihin. Toiste he istuivat isot ajat äänettöminä, ajatuksiinsa painuneina kuunnellen suuren luonnon säveleitä tai elämän hiljaista haastelua sydämen salatuissa kammioissa.

Toini unohti tähän aikaan hänelle luontaisen ja viime vuosina huippuunsa kehittyneen halun käydä tilille omista kokemuksistaan ja tunteistaan, niitä paloitella, tutkia ja tarkastaa. Ainoastaan joskus yksinäisyyden hetkinä heräsivät oudot kysymykset: mitä tunnen minä, mitä hän, ja minkälaista on se elämä, jota nyt elän?

Mutta Toini hääti nämä kysymykset luotaan niinkuin nukkuva, joka vastustaa häntä häiritseviä vaikutuksia.

Käsin ei voinut tarttua siihen kirkkauteen, jota auringon valossa kylpevät lumihuiput heijastivat, käsin ei käynyt saavuttaminen alppien hehkua. Yhtä mahdotonta oli määritellä, mitä tunsu ihmishenki, joka korpitiellä tapasi heimolaisensa ja näki keitaansilmän puhkeavan siihen, missä he toisensa tapasivat.

Toveruus, ystävyys, rakkaus — nimityksiä, muotoja ne olivat. Elämä ei mahtunut muotoihin, yhtä vähän sielun syvimät tunteet sanoihin.

Mutta kerran jätti eräs pieni tapahtuma muiston, joka kauan vaivasi Toinia. Hän oli tapansa mukaan ollut kävelemässä Eilert Olsenin kanssa. Kotimatalla hän tuli ajatelleeksi, miten paljo hän tälläkin kerralla oli saanut, eikä hän silloin voinut olla muistamatta niitä, jotka kaukana kotona Norjassa varmaan kaipasivat tällaista puolisoa ja isää. Ja hän sanoi sen.

— He ovat vaimoni kodissa. Heillä on hyvä ja hauska olla. Eivät he ikävöi. — Se sanottiin tynesti ja iloisesti, melkein lämpimästi, mutta joka sana tuntui Toinista kuin pystytetyltä merkkipylväältä: tässä kulkee raja, tämän yli et saa astua.

Miksi?

Se kysymys toi tuskaa tullessaan. Mutta tuo tuskallinen tunne häädettiin pois.

Mitä siitä, jos olikin oloja, jotka olivat eristettyjä, jos oli sellaista, jota ei ystävä saanut ystävälleen antaa. Sitä, mitä sai antaa, sitä oli rikkauteen asti.

— Minä en ole omaa osaani ottaessani unohtanut toisen oikeuksia, sanoi Toini itselleen. Minä olen iloinnut niinkuin voisin iloita hänen vaimonsa kasvojen edessä. Miksi en sitte saisi omaa osuuttani omistaa? Miksi sulkisin sydämeni siltä onnelta, joka pulppuaa ehjän ymmärtämyksen syvästä lähteestä? Miksi en ottaisi vastaan ennen aavistamatonta, voimaa antavaa iloa?

Kysymykset vaikenivat. Elämän rikkaus puhui.

Mutta eräänä aamuna, kun Toini seisoi huvilan edustalla, odotellen tohtori Olsenia, asettui uudelleen hänen eteensä kysymys: millaista on oikeastaan yhdessä olomme?

»Hiljaista», vastasi hän mielessään.

Hänen täytyi hymyillä. Oliko hän siis aivan kadottanut itsensä, eläytynyt niin toisen sielunelämään ja mielialoihin, että ne olivat muuttuneet hänen omikseen, hänen sisimpänsä heijastukseksi? »Hiljaisuus» — Olsenin lempiajatus, sekö nyt oli hänenkin omakseen tullut? Ja nyt juuri, jolloin hän tunsii elämän voimakkaampana kuin koskaan sykkivän koko olennossaan?

Tohtori Olsen tuli puolijuoksua portaita alas. — Hyvää huomenta! Hän ojensi molemmat kätensä Toinille.

Kuinka ne säteilivät, nuo syvät, siunatut silmät!

— Hyvää huomenta! Minulla on jo kysymys teitä varten.

— Ja minkämoinen?

— Erikoisalalenne johtava. Onko pintapuolista, kun tuntee elävänsä niin rikkaasti, että kaikki sykkii, tykkii ja pulppuaa ja kuitenkin luulee elävänsä hiljaista elämää?

— Syvälläkin vedellä on pintansa ja pinta heijastaa ulkomaailman vaihtelevia vaikutuksia.

— Mutta syvällä voi olla hiljaista silti? Niinkö?

— Niin tietysti.

— Ja siellä syvällä on hiljaisuus suurta?

— Hiljaisuus on aina suurta. Se voi olla kuoleman kylmää, kouristavaa hiljaisuutta, se voi myöskin olla ihanaa, elämää kätkevää hiljaisuutta, mutta suurta se on aina. Mahtava on meri myrskytyessään, mutta tyynenä, hiljaisena on se vieläkin valtavampi. Hiljaisessa kätkössään siemen kuolee, orastaa ja nousee uuteen elämään. Hiljaisuudesta ovat kaikki suurtyöt, kaikki syvät ajatukset alkunsa saaneet. Hiljaisuudessa löytää ihminen paraiten itsensä, löytää Jumalansa!

Toini hymyili hieman. Hän oli jo tottunut tähän hiljaisuuden ylistykseen. Mutta se ei sittekään tympäissyt, sillä siinä oli aina vakaumuksen voimaa, ja joka sanassa väreili syvällisen, sisäänpäin kääntyneen luonteen perussäveleet.

— Mutta kuinka moni etsii Jumalaa hiljaisuudesta, jatkoi Toini. — Eikö häntä etsitä ihmisjoukosta, ihmispuheista ja sellaisesta mikä joltakin näyttää ja joltakin kuuluu?

— Niin, yhä vieläkin uudistuu tuo yksinkertainen kertomus profeetta Eliaasta. Muistatteko? Hän odotti kohtaavansa Jumalan maanjäristyksessä ja tulen liekissä, mutta sai turhaan odottaa. Vasta kun kuului hiljainen tuulen humina peitti hän kasvonsa, sillä silloin hän tunsii Jumalan läheisyyden.

He kulkivat kappaleen matkaa vaieten.

— Kuljitteko yksin, ennenkuin me tutustuimme, kysäsi Toini äkkiä.

— Kuljin.

— Ettekö te nyt kaipaa hiljaisuutta, yksinäisyyttä, ettekö ole tehnyt sitä kertaakaan?

— Te ette hiljaisuutta häiritse. Minä olen kuin yksin, — rikkaampana vain.

Yksin ja kuitenkin kaksin, välähti Toinin mielessä ajatus. Mitä se tiesi? Eikö sitä kaikkein suurinta, sitä että tunsii: minä olen löytänyt oman olemukseni täydennyksen, oman olentoni ehjäksi tekijän?

Mutta jos se sitä tiesi?

— Ennenkuin tulitte tänne, olin täällä löytänyt toisia ystäviä.

Toini katsoi kysyvästi Olseniin.

— Minulla oli mielipaikkani — yksi varsinkin, jonne usein kuljin.

— Ettekä ole kertonut mitään siitä?

— Tehän olette kertoneut omista mielipaikoistanne.

— Niin, sellainen minä olen — pinnalla eläjä, laverteleva lapsi. Te sitä vastoin säilytätte hiljaisuudessa ja uskollisesti sen, mitä hiljaisuudessa olette vastaanottaneet.

— Niin, te naisena olette herkempi vaikutelmille, — ja herkempi myöskin antamaan.

— Kevyt vesi liikkuu nopeammin.

— Ja ne iloisen nopeat aallot — miten raskas pohjavesi niitä tarvitsee. — Muuten panen vastalauseeni siihen, että olisitte pinnallaeläjä.

— Mutta se teidän lempipaikkanne, tiedusteli Toini, Olsenin avatessa hänelle porttia.

— Sinne lähdemme jonain oikein kauniina iltana.

Iltapäivän aurinko paistaa helotti meheville ruohikkorinteille, ja metsästä kajahtivat milloin jokeltajien iloiset äänet, milloin karjan kilahtelevat kellot, kun Toini ja Eilert Olsen lähtivät kävelylleen.

He kulkivat ensin kappaleen valtatieä, sitte kääntyivät syrjäiselle metsäpolulle. Se painui painumistaan kuusikon helmaan, ja mitä syvemmälle se sinne suikersi, sen viihdyttävämpänä soi metsän humina, sen suuremmaksi kävi hiljaisuus.

Ainoastaan silloin tällöin polkua katkaiseva alppikoski häiritsi sitä. Levottomana kohisten uomassaan oli koski täällä, hiljaisuuden eristetyssä pyhäkössä, kuin rientoisan elämän ainoa edustaja. Tulkaa mukaan, tulkaa mukaan, kutsui se kiiruhtaessaan eteenpäin. Mutta nuo kaksi kulkijaa eivät kutsua kuunnelleet. He kiiruhtivat vain eteenpäin kohden tuon kohisevan alkulähteitä.

Vasta kun he olivat saapuneet pienelle tasangolle, jonka jyrkkien vuoren seinämien lomasta alppijoki voimakkaana kuohui esiin, pysähtyi Eilert Olsen.

— Täällä on minun paikkani. Täällä on hiljaisuuden maa. — Ettekö käy istumaan?

Hän levitti päällystakkinsa maahan Toinille istumapaikaksi ja asettui itse viereen. Sitte hän kiersi kädet ristiin polven ympäri ja jäi siihen vaipuen ajatuksiinsa.

Hetken kuluttua hän sanoi kuin itsekseen puhuen: — Istun niin mielelläni täällä ajatellen, että istun mahtavan maailmanvirran alkulähteillä. Ja tämän lapsekkaan alppijoen viihdyttävä kohina säestää ja rikastuttaa ajatuksiani. Alku ja loppu, mistä ja minne, miten paljon siihen sisältyykään?

— Ja te ajattelette, että sama joki, joka täällä iloisena lapsena hyppelee yli esteitten, se matkansa lopussa väsyneenä vanhuksena vierittää mutaiset aaltonsa mereen. Eikö niin?

Eilert Olsen ei vastannut kysymykseen, hän vain jatkoi: Onko se ihme? Sillä on pitkä tie ja suuri työ takanaan.

Toinin ajatukset luistivat samassa siihen uomaan, joka häneltä viime aikoina oli jäänyt unhotukseen. Hän oli juuri tänään ensi kertaa tullut ajatelleeksi, ettei tällaista ihmeellistä elämää enää kauan voinut jatkaa, että oli palattava entisiin oloihin. Ja nyt ne olot okaisina ja ahtaina astuivat hänen eteensä.

— Kun on elämäntyö takanapäin, silloin on oikeus olla väsynyt, mutta jos väsy jo ennen, väsy toimettomuudesta?

— Ei mikään olekaan niin väsyttävää kuin toimettomuus.

— Mutta jos tuo väsymys voittaa?

— On se voitettava käymällä rohkeasti käsiksi elämän tehtävään.

— Jos tie on ummessa?

— Ajan pitkään se ei ole. Ihmiselämän lait ovat yhtä järkähtämättömät kuin luonnon. Ei mikään ole satunnaista, ei tarkoituksetonta. Elämäntehtävän täyttämiseen vievä tie avautuu kyllä, sillä elämäntehtävä on pyhintä, mitä ihmiselle on annettu.

— Mutta voihan kieltäytyminen tässäkin suhteessa käydä velvollisuudeksi. Voihan sekin olla »kuolemista itsestään».

— Kaikki kuoleminen ei ole hedelmällistä. Jyvä voi mädätä myöskin kalliolla. Mutta hedelmätön kuolema ei kuulu jumalalliseen maailmanjärjestykseen. Joka itsensä uhraa toisten hyväksi sellaisella tavalla, että tulee uskottomaksi varsinaiselle elämäntyölleen, hän kuolee — luulen — hedelmättömästi.

Hän tekee itsemurhan toisten hyväksi. Onko siinä järkeä, onko jumalallista oikeutta?

Toini ei vastannut. Kaksi vastakkaista vaatimusta taisteli hänen sisimmässään. Olisi tuntunut niin hyvältä avata koko sydämensä, uskoa sekä suuret että pienet huolet hänelle, joka ilolla olisi nostanut kuorman omille voimakkaille hartiolleen. Mutta ystävällekin oli vaikea uskoa sellaista, mikä koski myöskin muita, vieläpä läheisiä omaisia, sentähden sanoi Toini ainoastaan: — Perintö velvoittaa, eikö totta? Perinnöksi annettu tehtävä voi sulkea tien, jonne sisäinen kutsum — — —

Eilert Olsenin kasvoille kohosi polttava puna, ja syvät sisäisen tuskan uurtamat uomat ilmestyivät otsalle.

— Perintö on jotain peloittavaa, on kaikkein peloittavinta ihmiselämässä. Jo raha perinnöksi annettuna voi olla turmioksi, mutta mitä se sittekään merkitsee kaiken muun rinnalla.

— Ja kuitenkin on perinnön jättäminen niin tavallista. Ajatelkaa esimerkiksi vanhempia — eikä vanhempia yksistään. Antavathan melkein kaikki perintöä tavalla tai toisella. Kuoleva tekee määräyksiään, ottaa lupauksia — — —

— Ja jos voisi, keskeytti Eilert Olsen, olisi tartuttava jokaisen kuolevan käteen ja huudettava niin kuin vain tuska opettaa huutamaan: älä pyydä, älä määrää, sinä et tiedä, mitä sinä sokeudessa teet!

Eilert Olsen oli noussut ja astui kiivaasti edestakaisin nurmikkopenkereellä. Tuon tuostakin nosti hän käden otsalleen. Siihen kohosi hikipisara toisensa jälkeen kuin suuren sisäisen tuskan esiin pusertamana.

Toini ei uskaltanut puhua. Hän tunsu, että tässä piili jotain, jota hän ei ymmärtänyt. Sentähden hän tahtoi antaa hiljaisuuden lääkitä, mitä hän sanoin ehkä oli repinyt.

— Meneehän siunauskin perintönä, sanoi hän viimein hiljaa.

Eilert Olsen pysähtyi ja jäi tuijottamaan häneen, ajatusten vielä kulkiessa kaukana. Näytti siltä kuin hän vasta vähitellen olisi käsittänyt Toinin sanat. Silloin tasoittuivat tuskan uurtamat uomat hänen otsallaan, ja kasvojen ilme kirkastui.

— Te olette oikeassa. Minä en saisi moittia perinnön merkitystä, minä, joka itse olen saanut niin siunatun perinnön äidiltäni.

Toini pyysi saada kuulla jotain Eilert Olsenin äidistä. Hän tahtoi johtaa puheen pois alalta, joka näkyi herättävän tuskallisia tunteita ja jolla hän itse tunsu olevansa kykenemätön liikkumaan vapaasti.

— Muistatteko mitä »Macbeth'issa» sanotaan Malcolm'in äidistä, kysäisi Eilert Olsen. — Kerrotaan, että hän useammin oli polvillaan kuin pystyssä, ja että hän eläessään kuoli joka päivä. Sellainen oli minunkin äitini. Hänkin kuoli joka päivä kaikesta huonosta ja itsekkäästä. Olin ainoastaan kolmentoista vuoden vanha hänen kuollessaan, mutta sittekin on hän vaikuttanut elämäni enemmän kuin kukaan muu. Juuri tämä on usein pannut minut ajattelemaan, että meissä nykyajan kansassa tulevat sukupolvet jo elävät elämäänsä. Meissä he voittavat, meissä sortuvat. Sitä nämä »alkulähteetkin» minulle kohisevat.

Voimakas sisäinen liikutus kuvastui Eilert Olsenin kasvoilla, ja hän käänsi katseensa pois päin. Äänen väreestä ymmärsi Toini miten paljo hänen sisimmässään liikkui, mutta hän aavisti samalla, että tuo kaikki kuului siihen alaan, jonne hänellä, Toinilla, ei ollut oikeutta astua. Sentähden täytyi hänen vajjeta.

Alppikoski kohisi ja lauloi. Valkeat vaahdot viskautuivat kallioseinämiä vastaan, ja sille kohdalle, missä pyörre oli voimakkain, muodostui hieno auringonvalossa kimalteleva vaahtoharso.

Kuinka helmikirkkaina pisarat siinä kimaltelivat! Ja kuinka valkoista tuo vaahto oli! Siinä hohti taistelun pyörteessä saavutettua puhtautta.

— Suuret surut puhdistavat, sanoi Toini kuin itsekseen, mutta mahtavatkohan pienet tehdä samoin? Ne ovat niin kumman näännyttäviä. Tuntuu usein siltä kuin ne eivät kuluttaisi ainoastaan kuonaa, vaan itse ainesta, minkä tulisi puhdistua, itse yksilöllisyyttä.

— Mitä te sillä tarkoitatte?

— Sitä, että se, joka rohkeasti ja itsensä unohtaen kantaa suurta surun taakkaa tai se, joka hetkessä tekee suuren uhrauksen, esimerkiksi pelastaa toisen oman henkensä uhalla, hän saa tulikasteen, joka lyhyessä ajassa kirkastaa sen, mikä hänessä on hyvää, jaloa, mikä on Jumalasta. Sellainen ehjentää ja syventää persoonallisuutta. Mutta vuosi vuodelta kuluttavat, ahtaat, arkiset olot kuolettavat tavalla,

joka ei ole jalostavaa, vaan ainoastaan tappavaa. Siinä tulee kykenemättömäksi elämään ja elämäntyöhön.

— Sellaiseen kuolettamiseen ei kenelläkään ole oikeutta.

— Mutta jos on saanut tehtävän perinnöksi. Perintö on sittekin pyhä velvoitus.

— Mutta elämäntehtävä on sitä myöskin. Puhe muiden hyväksi elämisestä pitää mielestäni paikkansa ainoastaan siinä määrin, mikäli se soveltuu siihen, mikä minulle esiintyy todellisena elämäntehtävänäni. Puoliso ei saa elää puolisolleen, vanhemmat eivät saa elää lapselleen eikä lapsi vanhemmilleen siten, että hän käy kykenemättömäksi siihen työhön, johon hän sisimmässään tuntee kutsumusta. — Me ihmiset otamme ja annamme keskinäisissä suhteissamme, mutta ei ainoallakaan ihmisellä ole niin tinkimätöntä oikeutta ottamiseen kuin elämäntehtävällä. On oikeastaan ihmeellistä, että puhutaan elämäntehtävän valitsemisesta. Tehtävä, sehän valitsee meidät. Sisäisenä pakkona tekee se valitsemisen mahdottomaksi. Se on siinä suhteessa samanluontoista kuin rakkaus. Ihminen, joka rakastaa, ei tiedustele: rakastanko, otanko. Kysymys sinänsä on köyhyyden todistus. Se, joka rakastaa, hän tietää sen.

— Mutta kaikki eivät ole selvillä itsestään. Sisimmässä kuuluva ääni voi olla niin heikko, ettei tiedä, onko se »kutsumus», joka sydämen syvyydessä väräjä, todella tuollainen voimakas, oikeutettu ja omaksi ottava, jolle ei saa olla uskoton.

— Se kuuluu aikanaan tarpeeksi voimakkaasti, jos vain olemme hiljaa. Mutta siinäpä rauhattoman aikamme heikkouden ja köyhyyden alkusyy juuri onkin. Eletään niin voimakkaasti ulospäin, että sisäiset lähteet ehtyvät. Kuumeinen kiire kannustaa ihmisiä. Aivot ahdetaan tietoja täyteen ilman että niistä lähtee enemmän elinvoimaa kuin sulamattomasta liikaravinnosta. Vaikutelma työntää toisen tieltään niin nopeasti, ettei sieluun jää jälkeäkään. Eikö sellainen tee köyhäksi, eikö kasvata henkistä heikkoutta? Voiko sellainen ihminen kuulla sisimpänsä ääntä ja — olla sille kuuliainen?

— Taas te joudutte lempialaanne. Kaikki teidän tienne vievät Roomaan.

Eilert Olsen hymyili. — Niin taitaa olla. Minä luisun huimaavaa vauhtia yksipuoliseen hiljaisuuden ihailuun. Mutta enhän minä muille lakia säädä. Itselleni vain on hiljaisuus kuin ystävä, joka käy yhä suuriarvoisemmaksi, yhä rakkaammaksi, mitä enemmän saan olla sen seurassa. Minulla taisi jo lapsena olla taipumuksia tähän suuntaan. Äiti kertoi, että kerran pienenä jätin toverijoukon leikkimään ja hiivin yksinäisyyteen. Istuin piilossa piirustellen, kun äiti minut löysi, ja selitin, että tahdoin olla »yksin ja rauhassa». »Olla yksin ja rauhassa» on luullakseni tarpeellista kaikille, varsinkin rikkaan ja repivän murrosajan lapsille.

— Mutta eiväthän kaikki tunne yksinäisyyden, syventymisen ja — sanoisinko — sulattamisen tarvetta. Ja miksi sitä tuntuksikaan ellei usko elämän ulottuvan ajallisuuden tuolle puolen?

Eilert Olsen pudisti päätään. — En luule, että pääsemme elämän vakavuutta pakoon, vaikkemme uskoisikaan ijäisyyteen siinä merkityksessä, mistä raamattu siitä puhuu. — Kristitty eroittaa ajallisuuden ja ijäisyyden eri ajanjaksoiksi ja uskoo, että kun ajallisuuden ajanjakso on päättynyt, alkaa uusi, jonka pohjana ja perustuksena ovat uudet, meille tuntemattomat olot, ehjemmät, oikeudenmukaisemmat kuin ne, joissa nyt elämme. Ne jotka eivät usko raamatun ijäisyyssäitteeseen, arvelevat, että nykyinen elämämme on jatkuva toinen toistaan seuraavien, lakkaamattomien kehitysjaksojen muodossa. Mutta jos näin uskomme, eikö siten ajallisuus muutu ijäisyydeksi, ja eikö siinäkin ajatuksessa ole vakavuutta, joka vaatii meitä pyrkimään kaiken sen omistamiseen, mikä voi auttaa meitä ja tulevia sukupolvia elämään sielun ja ruumiin puolesta raitista, tervettä ja onnellista elämää. Minusta on vakavuutta yllin kyllin tässäkin katsantokannassa. Mutta kristinusko kohottaa persoonallisuuden arvoa niin sanomattomasti, kun se yksilölle yksilönä myöntää ijäisyysselämän. Siitä syystä en ensinkään ymmärrä väitettä, että kristinusko on persoonallisuutta kuolettavaa. Minusta se vain kirkastaa sitä.

— Niinkö? — Väri vaihtui Toinin kasvoilla ja hän kääntyi Eilert Olseniin katseessaan suuri tuska. — Mutta tuolla toisellakin väitteellä on perustuksensa, sen tiedän, sillä minä olen joutunut tekemisiin sen kanssa.

— Te, kysäisi Eilert Olsen.

Toinin katse kääntyi taas häneen tuskasta terävänä ja sanat puhkesivat esiin kuin vuosikausien ahdistus niissä olisi purkautunut.

— Ettekö te muista, miten rikashenkiset miehet mielet hehkua täynnä kätkeytyivät erämaan yksinäisyyteen »paetakseen maailmaa». Ettekö te tiedä, miten lukemattomat ovat silponeet ruumistaan tai — sieluaan totellakseen käskyä »pukaise silmäsi», »hakkaa kätesi poikki»?

— Ja miksi? Sentähden että tuon käskyn sisältöä on rääkätty niinkuin kaikkia raamatun totuuksia. Ei ole ymmärretty, että se, mikä kristinuskossa on kuolettavaa, tarkoittaa ainoastaan sitä, mikä ansaitsee kuolemaa. Kaikki se, mikä meissä on hyvää, yksilöllistä, ja elämää ansaitsevaa, se saa — ei tuomiota osakseen, vaan kirkastuksensa. Ja sellaista elämää varten olemme kaikki suuren Mestarin taideteoksina luodut. Se on luja ja valoisa uskonni.

Eilert Olsenin kasvot, joille tuska äsken oli leimansa painanut, loistivat nyt sisäisen valon kirkastamina ja säteilevinä seurasivat hänen silmänsä aurinkoa, joka hehkuvana painui yhä lähemmäksi taivaanrantaan.

Toini näki vilahduksen hänen kasvoistaan, mutta ei uskaltanut jäädä niitä katsomaan. Hän koetti katsella noita kuohuissa kimaltelevia, puhtaita pisaroita. Mutta sisimmässään hän puhui vieressään istuvalle: sinä hyvä, sinä rakas, miten sinua kiitän!

Ihmeellinen vapautuksen tunne oli vallannut hänet. Tuntui siltä kuin taakka, joka vuosikausia oli painanut, yhtäkkiä olisi hartioilta nostettu, ja joustava elinvoima sykähti läpi koko hänen olentonsa.

Samassa muistui hänen mieleensä uni, johon hän lähtöpäivänsä aamuna oli herännyt.

Miten ihmeellisesti se nyt oli toteutunut! Tässä hän istui alppikosken partaalla. Alempana oli laakson pohja, yläpuolella kallion jyrkät seinämät. Ja tässä hänen vieressään istui hän, joka itse asiassa oli ehtinyt pitemmälle, korkeammalle ja sieltä korkeammalta oli ojentanut ystävän voimakkaan käden hänelle avuksi.

Mutta entä se apua pyytävä käsi, joka rukoilevasti kurottautui syvyyksistä, kenen se oli?

Tuntui kuin katkennut kieli olisi särähtänyt soimaan, häiriten luonnon ja vireessä olevan mielen sopusointuista rauhaa.

Toini nousi äkkiä. — Emmekö jo lähde?

— Lähdetään vain. Johan olemmekin hetken saaneet »olla yksin ja rauhassa».

Eilert Olsen nousi hymyillen ja he lähtivät astumaan metsäpolkua pitkin valtatielle päin.

Vieno iltatunnelma kävi täällä metsän hiljaisuudessa niin läheiseksi kuin olisi se syliinsä sulkenut ja sen valtaamina he kulkivat kauan. Sitte alkoi Eilert Olsen puhella hiljaa kuin itsekseen.

— Auringonnousua, kevättä ja nuoruutta ihailevat useimmat. Ilta on minun ystäväni, pimeä talvi-ilta, jolloin ihmisäänet vaikenevat ja avaruuden tähtimaailmat puhuvat kirkasta kieltään yhtä hyvin kuin valoisa kesäinen ilta, jolloin yönkin pimeys väistyy valon tieltä. — Illoin kaareutuu taivaan kansi niin korkealle. Ajallisuus, aineellisuus häipyä kuin olemattomiin. Henki saa aavistuksen vapaudesta ja onnesta, jota varten se on luotu.

Eilert Olsen pysähtyi samassa. He olivat metsästä tulleet aukealle paikalle, jossa alppimaisema valtavassa kauneudessa avautui heidän eteensä.

Laidunmaat ja metsien rinteet paloivat hehkuvan punan peittäminä. liekehtien levisi puna paikasta toiseen, käyden samalla yhä kirkkaammaksi, yhä polttavammaksi. Kallioseinämätkin punoittivat, paloivat. Ja ylinnä hehkuivat lumihuiput kuin mahtavat taivasta kohden leimahtelevat liekit.

Ilta oli pukenut luonnon loistavaan juhlapukuun. — — —

Vasta kun hehku alkoi hälvetä, kun hohde häipyi ja varjot tummenivat, kääntyivät Toini ja Eilert Olsen hitaasti kotiinpäin.

— Täällä tulevat pohjoismaalaisemme, huudahti kimeällä äänellä vanha wieniläinen Toinin ja Eilert Olsenin lähestyessä. Hän seisoj pihalla, puhellen matkapukuun puetun nuoren, solakan naisen kanssa. Vieras seisoj selin tuleviin, mutta wieniläisen huudahdus sai hänet äkkiä kääntymään, ja samassa leimahti helakka puna hänen kasvoilleen.

— Te täällä. — Se sanottiin melkein änkyttämällä.

Toinin katse karkasi vieraasta Eilert Olseniin, joka kumartaen tervehti. Hänen kasvonsa olivat kirkkaat ja tyynet, kuten aina, mutta omituinen värähdys niissä ei jäänyt Toinilta huomaamatta.

— Neiti Toll Tanskasta, neiti Auer Suomesta, esitti Eilert Olsen.

Emäntä ilmestyi samalla portaille. Hänellä oli valittamisen syytä. Gongongi oli jo kahdesti soinut ilman että kukaan kutsua noudatti.

Kohta illallisen päätyttyä pujahti Toini omaan huoneeseensa. Hän oli omituisessa mielentilassa. Tunteet ja ajatukset ajelehtivat hänen sisimmässään kuin laineet levottomalla merellä.

Tämä rikas, ihana ilta, mitä kaikkea olikaan se hänelle tullessaan tuonut! Ne ahdistavat ajatukset ja painostava pelko, joka häntä oli kahlehtinut aina, kun kotoiset olot ja tulevaisuus johtuivat mieleen, olivat nyt ystävän käden karkoittamina väistyneet. Uusi toivo, uusi uskallus oli siirtynyt niitten sijalle.

Mutta tämän vapautumistunteen rinnalle oli kohonnut toinen, vastakkainen, mieltä ahdistava tunne, jolle Toinin oli vaikea löytää nimeä. Osanotto, myötätunto, miten kylmän kalseita nuo käsitteet olivat sen rinnalla, mitä hän tuns!i

Se raju mielenliikutus, joka valtasi Eilert Olsenin, heidän puhuessaan perinnöstä, se syvä, hillitty tuska, joka silloin värähti hänen jokaisesta sanastaan, mikä oli sen alkusyynä? Mikä se kuorma oli, jota hän kantoi ja jota ei Toini saanut keventää, mikä se veristävä haava, jolle ei ystävällä ollut oikeutta laskea lääkitsevää kättä?

Oliko se synkkä lapsuuden muisto vai onnettomien kotiolojen raskas taakka? Vai liittyikö se ehkä jollain tavoin tänne nyt ilmestyneeseen vieraaseen? Voisiko heillä olla jotain yhteistä, jota ei Toinilla ollut oikeutta jakaa?

Näitten kysymysten rinnalle tunkivat toiset, kauan tukahdutetut, mutta aina uudelleen eloon heränneet kysymykset: mikä minut on valtoihinsa saanut, mikä on nyt syntyneen suhteen rehellinen, todenmukainen nimi?

— Sinä hiljaisen illan ystävä, puheli Toini itsekseen, minä rakastan sinua, mutta rakkauteni ei pyydä mitään, se vain kiittää. Ja rakkaus, joka ei mitään pyydä, ei myöskään voi rikkoa.

Se soraääni, joka neiti Tollin tultua hetkeksi oli särähtänyt, väistyi kaiken sen tieltä, mitä Toini oli saanut.

Mutta seuraavana aamuna muistui se jälleen mieleen. Toinia ei haluttanut tavalliselle aamukävelyllään. Ei olisi ollut hauskaa, jos hän olisi saanut neiti Toliin toverikseen, eikä hän myöskään tahtonut ajatella sitä mahdollisuutta, että tapaisi Eilert Olsenin ja neiti Tollin yhdessä.

Ja miksi ei? Mitä tämä tiesi? Oliko hän ehkä mustasukkainen?

Mustasukkaisuus! Miten halpamaista! Halpamaista itsessään, ja vielä halpamaisempaa, kun se koski sellaista kuin Eilert Olsenia.

Hänkö tekisi vääryyttä, hänkö toiselle antaisi toisen omaa.

Ei, ei, en minä omaa osaani pelkää, sanoi Toini itselleen. Minä tunnen hänet.

Mutta hän pelkäsi sitä heräämisen hetkeä, joka hänelle sanoi: nyt on kahden kuljettava tienne loppuun kuljettu, nyt odottaa teitä elämä vaatimuksineen.

Se hetki toisi tullessaan myöskin toisten oikeuksia Eilert Olseniin, sen hän tiesi, oikeuksia, jotka olivat suurempia kuin hänen omansa. Ja hän tuns!i pelkäävänsä jo kaikkia tuon hetken enteitä. Sentähden hän nyt oli joutunut tasapainostaan.

Hän rupesi kirjoittamaan tädilleen, kirjoitti pitkän kirjeen, joka valmistui vasta aamiaisiksi.

— Missä olette ollut, kysyi Eilert Olsenin katse, hänen astuessaan ruokasaliin. Häntä oli kaivattu, hän näki sen ja olisi tahtonut ojentaa molemmat kätensä odottavalle. »Tulenhan, tulenhan», sanoi hänen katseensa. Mutta sitte kääntyi hänen huomionsa toisaalle.

Jotain erikoista oli tapahtunut. Emäntä oli aivan itkettynyt, ja vanha wieniläinen huojuttelihe levottomana edestakaisin — Mon Dieu, Mon Dieu, niin julmaa, niin sydämetöntä!

Herra Hutz oikaisihe. — Julmaa ja sydämetöntä, miten te käytätte sellaisia sanoja? Raukkamaisuutta se on, ei muuta. Helppoa kuolla, hetken työ. Elämä kysyy rohkeutta ja voimaa.

— Mitä on tapahtunut, kysäisi Toini.

Neiti Toll avasi samassa oven. Hän oli myöhästynyt.

— Mitäkö tapahtunut, jatkoi kuivahko englantilainen pöydän päästä, neiti Tollin asettuessa

paikoilleen. — Nuori herra, arvattavasti matkailija, on yöllä ampunut itsensä alempana laaksossa. Se oli arvattavasti järkevä teko ja täysin oikeutettu.

— Olette siis Humen kannalla? — Herra Hutzin älykkäät, harmaat silmät iskeytyivät englantilaiseen ja hänen sanansa putoilivat lyhyeen kuin vasaran iskut.

— Tietysti. Siinä on järkeä.

— On, jos ajattelemme, ettei ole olemassa muuta kuin ainetta.

— Kuka kykenee todistamaan muun kuin aineen olemassaoloa? — Englantilainen rypisti kulmakarvojaan.

— Kuka kykenee todistamaan, ettei henki ole ainetta todellisempi, oleellisempi?

— Ainakin alenee elämän tarkoitus tuntuvasti, puuttui Eilert Olsen puheeseen, — sekä yksilöön että ihmiskuntaan nähden, ellei meillä ole aineellisuuden yläpuolelle kohoavaa tarkoitusta.

— Oma minä opettaa meille, mikä tarkoitus on kullakin päivällä.

— Kunnes — jatkoi herra Hutz — tulee se päivä, jonka tarkoitus on hajoittaa tuo satunnainen aineyhtymä — jonka tekojen seuraukset kuitenkin ulottuvat vastaisen polven elämään.

Englantilainen kumarsi hiukan päätään. Perinnöllisyyden laki oli todella ainoa, joka viittasi siihen, että ihmisellä oli jonkinmoista olemassaoloa senkin jälkeen, kun tuo persoonallisuutta muodostava aineyhtymä oli hajoitettu. Mutta sekin voitiin selittää materialistiselta kannalta. — Englantilainen tarttui sanomalehteensä.

— Minusta — rohkeni rouva Hutz uudestaan punastuen huomauttaa — käy kaikki niin arvottomaksi, jollei elämällä ole mitään korkeampaa tarkoitusta. Eihän silloin hyvä tai paha merkitse mitään, ei kehitys, ei edistys. En ymmärrä, miksi ei saisi uskoa Jumalaan. Eiväthän Jumala-uskon vastustajatkään voi esittää mitään sitovia todistuksia. Yhtä selittämätöntä on kaiken alku, uskoipa sen aiheeksi luovan hengen tai tajuttoman avaruudessa pyörivän alkuatoomin.

— Ottaessamme huomioon kaiken ihmeellisen järjestelmällisyyden, on järkevämpää uskoa luovaan henkeen. — Herra Hutz kiiruhti vaimolleen avuksi.

— Se on ainakin ainoa tyydyttävä, onnelliseksi tekevä usko — jatkoi Eilert Olsen. Ei kukaan voine kieltää kristilliseltä maailmankatsomukselta sen suurta, sovittavaa, selittävää ja onnelliseksi tekevää voimaa.

— Miksi me sen sitte hylkäisimme, kysäisi rouva Hutz.

— Ainakin — jatkoi hänen miehensä — on meidän ehdottomasti pysyttävä siinä, että elämällä on oma, aineellisuudesta riippumaton tarkoituksensa, ja että se myöskin valmistaa meille tekojemme seurauksista kiirastulen, jota ei kukaan pakoon pääse.

Vanha wieniläinen oli herrojen puhellessa vahvistanut ruumistaan ruualla. Kun hän kuuli puhuttavan kiirastulesta, nosti hän hätäisesti pitsisen nenäliinan silmilleen ja alkoi huojutella ruumistaan edes takaisin. — Niin, niin, Jumala armahtakoon hänen sieluaan.

Tuoli kolahti äkkiä lattiaan. Neiti Toll oli noussut.

— Suokaa anteeksi! — Ovi sulkeutui. Hän oli poistunut huoneesta.

Puhelu katkesi. Jokainen päätti vaiteliaana ateriansa. Kun emäntä viimein työnsi tuolinsa syrjään ja nousi, tuntui se helpoitukselta.

— Menkää hänen luokseen, pyysi Eilert Olsen. — Hän tarvitsee teitä.

Toini juoksi portaita ylös ja nakutti neiti Tollin ovelle. Vastausta ei kuulunut. Silloin raotti hän ovea.

Neiti Toll oli painunut oven viereen leposohvaan, ja voimakkaat nyyhkytykset vapisuttivat hänen koko ruumistaan.

Toini lähestyi hiljaa, sanaakaan sanomatta. Hän tunsu sitä kunnioitusta, jota suuri suru herättää.

Vasta kun nyyhkytykset vähän hiljentyivät, laski hän kätensä itkevän olalle. Neiti Toll nosti päätään. — Te tulitte?

— Jos voisin, tahtoisin niin mielelläni —

— Te voitte, — neiti Toll tarttui kiihkeästi hänen käteensä. — Menkää, — kysykää. Ehkä joku tietää hänen nimensä — hänen, joka ampui. — Minä en voinut.

Hän kulki lattialla edestakaisin käsiään väännellen.

Kun Toini palasi, seisoi neiti Toll jo ovesta odottamassa häntä. Oli kuin hänen katseensa olisi tahtonut imeä vastauksen Toinin huulilta. Toini pudisti päätään.

— He eivät tietäneet. Ulkomaalaiseksi vain oli sanottu.

— Se on hän, se on hän. — Neiti Toll heittäytyi vuoteelleen ja tyrehdyttävä itku puistatti häntä.

Toini antoi hänen itkeä. Viimein sanoi hän hiljaa: — Minä voisin kävellä sinne. Matka ei ole kovin pitkä.

Neiti Toll kavahti pystyyn. — Lähtisittekö — minun kanssani?

— Yksin tai teidän matkassanne, miten vain tahdotte.

— Miten hyvä te olette, ihan niinkuin hän, — tohtori Olsen. Hänkin kerran. — Mutta puhutaan sitte. Nyt mennään heti, heti.

Jo muutaman minuutin kuluttua olivat he astumassa oikopolkua alas laaksoon päin.

Toini pyysi saada tietoa siitä, miten sitte siellä perillä voisi auttaa. Hänhän ei oikeastaan tietänyt mitään.

— Niin, se on totta. Minä en muuta voi ajatella kuin tuota yhtä ainoata: onko se hän vai eikö ole? Siihen kiertyy kaikki.

— Te pelkäätte, että joku tuttavistanne — —

— Tuttava! — Äänen sävy ja kasvojen ilme oli melkein halveksiva — Neiti Auer, oletteko te koskaan rakastanut — ei laimeasti ja arkisesti niin kuin toiset rakastavat, vaan niin, että rakkaus on ollut teidän elämänne?

Toini epäröi hetken. — En varmaankaan ole koskaan rakastanut *sillä* tavoin kuin *te*.

— Silloin te olette köyhä.

— Teidän mielestänne.

— Olette. Sillä rakkaus, yksin rakkaus on elämää.

— Sovittaako ja selittääkö se teistä asiaa, jos sanon, että olen elänyt oloissa, joissa minulla oikeastaan ei ole ollut tilaisuuttakaan tehdä kokemuksia tällä alalla. Toiset kysymykset ovat asettuneet tielleni. Rakkaus, niin tavallinen kuin se onkin, on jäänyt syrjään. Sitä paitsi on ihanteeni tässä suhteessa aina ollut korkealla. Ehkä sekin on vaikuttanut jotain.

— Minä ymmärrän. Ja minä uskon, että tekin voitte ymmärtää minua. Katsokaa, minulle on rakkauteni samaa kuin elämäni. Sulhaseni ja minä olemme olleet ystäviä jo lapsuudesta asti. Me olemme olleet toisillemme kaikki kaikessa. Mutta me emme ole voineet — emme ole tahtoneet mennä naimisiin vielä. Katsokaa, — hänen isänsä ja hänen iso-isänsä olivat kumpikin alkoholisteja. Hän kärsii siitä itse niin hirveästi, mutta hän ei voi pysyä päätöksessään. Hän on niin hyvä. Hän taistelee niin rehellisesti ja rohkeasti. Mutta kun joka päivä tarjotaan ja käytetään, ja kun on sellainen perinnäinen heikkous — — Neiti Tollin ääni sortui hetkeksi. — Juuri sentähden, että hän itse kärsii, ei hän tahtois, että viattomat — — Hän tahtois ensin tuntea päässeensä edes voiton puolelle — — mutta elämä on niin julmaa. Hyvät ja syyttömät saavat sortua, syylliset — —

— Ketä sanotte syyllisiksi?

— En tiedä itsekään. Ehkä kaikkia, ehkä en ketään. Tiedän vain sen, että *hän* on syytön.

— He ovat syyllisiä, he, jotka käyttävät ja tarjoavat.

— Hekö? Ei, ei. Joinhan minä itekin vielä toissa päivänä, — noin vain niinkuin ruokapöydässä ainakin. Se vain on niin onnetonta, kun ei ihminen voi pysyä kohtuudessa, ei vaikka miten tahtois.

Toini kulki hetken äänettömänä. Hänen oli vaikea ymmärtää, että oli mahdollista kulkea noin sokeana tietään eteenpäin, kun kuitenkin hätä niin läheltä ahdisti. — Ettekö te koskaan ole tullut ajatelleeksi, kysyi hän viimein, että luonnollisin ja yksinkertaisin apukeino olisi kokonaan olla käyttämättä sellaista,

mikä on turmioksi toisille.

— Ei, en minä. Tiedän kyllä, että niitä on sellaisia, mutta minä olen kasvanut toisenlaisissa piireissä.

— Ja kuitenkin sanoitte itse, että kun on perinnäinen taipumus ja kun nautitaan ja tarjotaan, on kerrassaan mahdotonta — —

— Älkää puhuko, älkää puhuko. Hän on niin usein ollut epätoivon partaalla. — Me erosimme täällä Landtquartissa. Veljeni ja hän lähtivät pienelle retkeilylle. Sitte piti meidän taas yhtyä — —

— Minä vain jatkan äskeistä ajatustani, lisäsi Toini, kääntääkseen neiti Tollin ajatukset toisaalle. Minä saatan ymmärtää niitä, jotka periaatteellisesti pitävät kohtuutta ihannekantana, mutta niin kauan kun on olemassa sellaisia, joiden täytyy sortua sielun ja ruumiin puolesta, jos tätä periaatetta käytännössä toteutetaan, niin kauan on kohtuuden kanta joko ajattelemattomuutta tai sydämettömyyttä. Ihmiskuntaa on kauhistuttanut ajatus, että Nero nautinnokseen poltti Rooman, mutta onhan itsekkäisyyden ja nautinnonhimon pystyssä pitämä väkijuomaliike tuhonnut tuhansittain enemmän koteja ja kansaa.

Neiti Toll puristautui lähemmä Toinia ja painoi nenäliinan silmilleen. — Te ette saa puhua. Puhutaan muusta. — Minä en voi olla itkemättä, ja täällä tulee ihmisiä vastaan.

Toini nyökäytti vaieten päätään. Neuvottomana hän hetken ajatteli jäljellä olevaa matkan pituutta ja sitä, miten kykenemätön neiti Toll oli ajattelemaan muuta kuin juuri tuota, josta ei pitänyt puhua. Silloin tuli neiti Toll itse hänelle avuksi.

— Minä vain kiellän, käsken ja pyydän, mutta minä uskon, että te ymmärrätte minua?

— Luulen ainakin ymmärtäväni. Mutta oikeastaan pelkään sanoessani ymmärtäväni. Se sisältää niin paljon, ja me olemme niin rajoitettuja. Me ymmärrämme oikeastaan vain sitä, mitä itse olemme kokeneet.

— Useimmat — eivät kaikki. Tohtori Olsen esimerkiksi on poikkeus, ja varmaan te myöskin, koska olette hänen ystävänsä.

Hänen ystävänsä! Miten yksinkertaiselta se kuului ja miten paljon se kuitenkin sisälsi! Miten se sai hänen sisimpänsä värjäymään ilosta ja kiitollisuudesta.

— Te olette vanhoja tuttuja? sanoi Toini kysyvästi.

— Sekä tuttuja että vieraita. Olemme tavanneet toisemme ainoastaan kerran, mutta se kerta vastaa kymmeniä. Myöhemmin olen kuullut paljon hänestä toisilta. Olen niin iloinen siitä, että olette tutustuneet. Hän lähestyy harvoin muita kuin koulupoikiaan.

— Niin. hän on opettaja, ja erittäin innokas, eikö niin?

— Niin, ja oppilaittensa jumaloima. Hän ei ole tahtonut kouluun jättää, mutta kai hän sittekin pian joutuu yliopistoon. Hän on hyvin etevä ja kaikkien kunnioittama. Jos se jota — —

Neiti Toll ei voinut jatkaa. Hetken kuluttua alkoi hän uudelleen toiselta taholta.

— Kerran — siitä on vähän toista vuotta — matkustin yht'äkkiä kotoa sulhaseni luo. Olin tullut niin levottomaksi hänen puolestaan. Kun tulin, ei hän ollut asunnossaan. Silloin lähdin kaupungille etsimään. Etsin, — etsin kauan löytämättä. Olin itse kuin juopunut, kun palasin vieraskotiin, jossa asuin. Hoipertelin ovesta sisään, ja varmaan oli katseeni samea, sillä kaikki näytti minusta olevan paksun sumun peitossa. Silloin tarttui joku käteeni. Se oli tohtori Olsen. — Me keskustelimme kauan, sitte lähdimme yhdessä etsimään siksi kun löysimme. — En ole tavannut tohtori Olsenia sen jälkeen. Hän matkusti varhain seuraavana aamuna.

He kulkivat kappaleen matkaa ääneti. Sitte neiti Toll sanoi kuin itsekseen: Minä näin kerran junassa äidin, jolla oli vaivainen, pieni lapsi. Voi kuinka se poloinen itki ja valitti. Ja äiti, hän itki, hyväili ja hoiteli. Äiti raukka oli aivan nääntyä, mutta ei hän lasta toisten syliin antanut, vaikka ottavia kyllä olisi ollut. Mutta kun vaunuun sitte tuli herttainen, äidillisen näköinen nainen, joka leikki ja leperteli sairaan kanssa, silloin ojensi äiti lapsensa hänelle. Ja voi, miten hän itse silloin helpoituksesta huoasti, kun sai lapsen hetkeksi toiselle ojentaa.

Neiti Toll puristi Toinin kättä. — Sydänsuru on sellainen sairas lapsi. Sitä ei voi toiselle uskoa vaikka se näännyttää. — Mutta kun tulee sellainen, joka ojentaa ymmärtämyksensä kädet sille sairaalle, silloin.

— Olen teille niin kiitollinen, sanoi Toini hiljaa. — Olen aina —

Hän ei lopettanut lausettaan. Se olisi taas vienyt siihen, josta ei saanut puhua. Sen sijaan hän sanoi äkkiä: — Ettekö tahtois kertoa minulle jotain tohtori Olsenista? — Hän sanoi sen ajattelematta, mitä pyysi, vain siitä syystä, että se niin sopivasti johti puheen toiselle tolalle.

— Se on lyhyt ja surullinen tarina. — Neiti Toll huokasi. — Isä oli karupintainen mies, ja äiti kuoli pojan pienenä ollessa. Hän joutui sitte hyvin nuorena naimisiin, mutta vaimo kuoli muutaman kuukauden perästä. Hän taisi kuollessaan jättää erään ystävänsä miehelleen perinnöksi. Hän oli sellainen lapsi, tuo pikku vaimo, ja mies melkein samanlainen. He eivät tietäneet, mitä tekivät.

Neiti Toll oikaisi äkkiä, ja hänen suuret, kauniit silmänsä säkenöivät. — Tiedätkö, millainen pirullinen nainen on? Hän on miellyttävä ja puoleensa vetävä. Kuinka hän muuten kykenisikään luomaan helvetin. Hän on paholaisen paras kidutusase, miehelle ainakin. Hän on kaunein kukka valheen puvussa, sillä jos totuus, suoruus saisi sijaa hänessä, ei hän enää olisikaan pirullinen. — Tiedätkö nyt tarpeeksi tohtori Olsenin kohtalosta?

— Enemmän kuin tahtoisin. — Toinia värisytti. — Minä tulin aivan ajattelematta kysyneeksi — —

— Te olette lapsellinen! — Neiti Tollin katse liekehti syvänä ja lämpimänä. — Luuletteko sellaisen hienon miehen kuin tohtori Olsenin, puhuvan kotioloistaan edes läheiselle ystävälle. — Äsken ojensin oman sydänsuruni lapsen teille kannettavaksi. Nyt teen samoin tohtori Olsenin puolesta. Ottakaa se vastaan ja kantakaa, ehkä kevenee hänen kuormansa siitä. Emme me tiedä, mitä salaisia teitä sielu voi vaikuttaa sieluun, henki henkeen.

Kun Toini ei vastannut, jatkoi neiti Toll hetken kuluttua:

— Heillä on lapsia, vieläpä useita. — Te tiedätte, että paha aina helpommin periytyy. Lapset ovat ihmisten puheitten mukaan kaikki äitiinsä. Vanhin poika, joka jo on kouluiässä, eroitettiin äsken koulusta. — Ajatelkaa, sellaisen miehen poika! Vieraat vanhemmat siunaavat häntä lastensa hyväntekijänä, ystäväinä, oma perhe pettää, polkee —. Mutta tuoltahan kylä jo näkyy!

Neiti Toll alkoi kulkea melkein juoksujalkaa. Hänen poskillaan paloi tuskan puna, ja joka hermo näytti jännittyneen.

Toinin täytyi työntää kaikki syrjään ajatellakseen vain miten olla avuksi.

Kylän keskellä näkyi se pieni majatalo, josta viesti oli tuotu. Emäntä seisoj portailta.

Niin, kyllä se oli täällä heillä tapahtunut, vahvasti hän. Mutta ei se herra ollut kuollut, vielä hän oli hengissä, vaikka heikkona.

Toini tiedusteli nimeä, mutta emäntä ei muistanut sitä. Tuntomerkit, joita hän mainitsi, olivat kovin ylimalkaisia. Sentähden pyysi Toini, että he saisivat vilkaista huoneeseen. Eihän se voisi häiritä, jos sairas kerran oli tiedoton.

Emäntä lähti saattamaan ja ennenkuin Toini ennätti nähdä mitään, oli neiti Toll polvillaan vuoteen ääressä.

Toini vetäytyi hiljaa pois. Hän seisoj yksin portailta, nojautuneena kaidetta vasten, kun tunsj kepeän kosketuksen. Eilert Olsen seisoj hänen vieressään.

— Te täällä?

— Tulin teidän jälessänne kuultuani lähdistänne.

Toinin silmissä näytti hetkeksi kaikki mustenevan. Kaikki, mikä oli tapahtunut, mitä hän oli kuullut ja mitä nyt tunsj, oli niin järkyttävää. Hän nojasi raskaasti kaidetta vastaan.

— Te olette väsynyt, Eilert Olsen pakoitti hänet istumaan. Sitte hän meni tapaamaan emäntää.

Neiti Toll tuli hetken perästä. Hän ilmoitti jäävänsä sairaan luo.

Hevonen rattaineen pysähtyi portaitten eteen. — Tulkaa, sanoi Eilert Olsen, auttaen Toinia rattaille.

— Me tulemme huomenna, kuiskasi Toini neiti Tollille.

Hevonen lähti.

— Heillä on toisensa, sanoi Eilert Olsen, ja oli kuin suuret kaihon kellot olisivat kumahtaneet soimaan.

— Niin, heillä on toisensa, toisti Toini, ja sanoissa kajahti: minä aavistan ja ymmärrän sen onnen, sen kaihon suuruuden.

Valtavaa jälleennäkemisen hetkeä seurasi pari tuskan täyttämää päivää ja yötä. Kun neiti Toll saapui sulhasensa luo, sai tämä hetkeksi takaisin tajuntansa, mutta sitte hän sen taas kadotti, ja kesti muutamia vuorokausia ennenkuin hengenvaara väistyi.

Toini ja Eilert Olsen kävivät joka päivä laaksossa tiedustelemassa, mitä kuului. He ottivat osaa ensi päivien suureen huoleen, mutta saivat myöskin nähdä sen onnen, jota koko neiti Tollin olento säteili, hänen tultuaan vakuutetuksi siitä, että hänen sulhasensa oli jäävä elämään. Kaikki muu oli arvolonta sen suuren ja sanomattoman rinnalla.

— Hän tarvitsee minua. Minä saan ja voin auttaa. — Neiti Toll kiersi kätensä Toinin kaulaan ja suuteli. — Te rakkautta tuntematon ihminen, voitteko aavistaa, mitä se sisältää?

— Hän tarvitsee minua ja minä saan auttaa, toisti Toini itsekseen. Ja kaukaa kumahtivat nuo suuret kaihon kellot soimaan: heillä on toisensa, heillä on toisensa.

Eilert Olsen tuli sairaan luota. Hän oli neiti Toliin pyynnöstä ensi kertaa käynyt häntä katsomassa. — Teillä on pyhät hiljaisuuden hetket, sanoi hän. — Entisyyden raunioilla orastaa uusi elämä.

— Meillä on suuren rakkauden suuret juhlat, sanoi neiti Toll säteilevin silmin.

Toini nousi lähteäkseen. Eilert Olsenkin heitti hyvästit. He olivat kumpikin vaiteliaita kotimatalla. He eivät nähneet luonnon kauneutta eivätkä kuulleet sen säveleitä. He kuulivat vain oman sydämensä vaativan, voimakkaan äänen.

Kirje oli kotona odottamassa Toinia. Hän avasi sen ja meni parvekkelle lukemaan. Hänen lukiessaan, tuli Olsen ja pysähtyi ovelle häntä katselemaan.

— Kaisa alkaa jo odottaa sinua kotiin, kirjoitti tati. — Samoin kuuluvat tekevän uudet naapurimme tien toisella puolella. Rouva on jo kahdesti tiedustellut Kaisalta, minä päivänä sinä tulet.

Toini pisti kirjeen taskuunsa. Hän tiesi jo tarpeeksi.

— Te saitte tietoja kotoanne, kysyi Olsen, äänessään omituinen, arka varovaisuus, jonka Toinin korva huomasi nyt, kun hän tiesi kaikki.

— Niin sain. Luulen, että minun pian on lähdettävä.

— Eihän vain mitkään ikävyydet —

— Ei ei, on vain aika lähteä. Olenhan jo voimistunut.

— Kantamaan osaanne elämän taakasta. — Hän sanoi sen kirkas, rohkaiseva hymy huulillaan, sanoi sen niin tukea tarjoavan hellästi.

— Ehkä myöskin voimistunut jaksakseni laaksossa muistaa, mitä alppien maassa olen oppinut.

— Se on oikein se! Silloin on täällä olo vastannut tarkoitustaan, kun ei paluu enää peloita. Samaa sanon itsellenikin.

— Vielä vähän aikaa takaperin pelkäsin. — Toini katsoi pois päin. — Mutta nyt en enää. Silloin kun olimme katsomassa alkulähteitä, selvititte minulle niin paljo. Ja senkin jälkeen olen saanut apua. Olen kuullut elämän voimakasta saarnaa ihmisessä olevasta Jumalan voimasta.

Eilert Olsen katsoi häneen kysyvästi.

— Te ette ymmärrä minua, mutta ei se mitään tee. Ymmärrämme kuitenkin toisiamme tarpeeksi hyvin. Mutta tahtoisin Teille sanoa sellaista, jota soisin teidän ymmärtävän. Lähtö on yhtäkkiä tullut niin lähelle. Siksi tahtoisin sanoa, miten paljosta kaikesta minun on teitä kiittäminen. En voi puhua siitä, mitä te ystävänä olette antanut. Mutta te olette elämäni ulkonaisiin oloihinkin nähden auttanut minua.

Hän katsoi parvekkeelta järvelle päin ja näki sen pohjattomana ja salaperäisenä kimaltelevan. Se oli hänelle ensi päivästä asti muistuttanut sielun syvyyttä kuvastavaa katsetta, mutta vasta tänä iltana hän tuli ajatelleeksi kenellä oli tuo syvä, kirkas katse. Ja hän tunsu, että jos hän nyt kääntäisi oman katseensa sinne päin, näkisi hän noitten silmien säteilevän mittaamattoman syvinä ja lämpiminä.

Mutta hän ei uskaltanut katsettaan nostaa. Hän sanoi vain hiljaa: olen kauan velvollisuuden tunnosta luopunut kaikista omista tulevaisuuden suunnitelmistani, mutta viime aikoina olen alkanut epäillä, lienekö siinä tehnyt oikein. Juuri tässä suhteessa olette antanut minulle paljo. Millainen elämäntehtäväni oikeastaan on, sitä en vielä tiedä. Elämäni työ ei ole vielä minua omakseen ottanut. Se tulee niinkuin rakkauskin toisten luo aikaisemmin, toisten luo myöhemmin. Aika on sivuasias, pääasia on, että se »oikea» tulee.

Hän vavahti, samassa kun se tuli sanotuksi. — Kuinka sinä hennoit, näytti hänestä Olsenin katse kysyvän.

— Tarkoitan — tarkoitan —. Hän ei löytänyt sanoja.

— Te puhuitte elämäntehtävästänne, sanoi Olsen kuin oikealle tolalle auttaen.

— Niin, olen saanut tuntea hyvän kodin siunausta, mutta myöskin kodittomuuden katkeruutta. Sentähden — ja kenties siitäkin syystä, että yleensä olen lapsirakas, olen usein toivonut saavani tehdä työtä kodittomien ja kovaosaisten lasten hyväksi. Mutta onko tuo halu todella kutsu elämäntyöhön, sitä en vielä tiedä. — Toiste taas olen uneksinut, että joskus saisin lähettää henkeni lapsia maailmaan, sanomaan edes jotain siitä, mitä yksinäisen ja eristetyn elämäni varrella olen ajatellut ja kokenut. Mutta en kelpaa en toiseen enkä toiseen työhön, en ainakaan vielä. Vaatiihan kaikki valmistusta, ja sitä minulta puuttuu. En tiedä, miten minun kotiin tultuani kaikki selviää, mutta sisäisesti olen päässyt selville siitä, että velvollisuuteni on kehittää ja valmistaa itseäni, niin että jos tuo sisäinen kutsu kerran selvänä kuuluu, voin olla sille kuuliainen.

— Ja siitäkö Te kiitätte minua?

— Niin, sillä te opettitte minua ymmärtämään, että on henkistä »självhävdelse» tai sanoisinko itsensä säilytysviettiä, joka ei vie toisia polkevaan itsekkyyteen, vaan joka velvoittavana, jumalallisena vaatimuksena kieltää meitä laiminlyömästä mitään keinoa, joka voi viedä sisäistä eheyttä, kypsyyttä ja kirkkautta kohti.

Olsen hymyili. — Hyväoppinen oppilas! — Mutta — jatkoi hän sitte — kirjoitattehan minulle, niin että saan kuulla, miten onnistutte, kun rupeatte tätä toteuttamaan.

Kirjoittaminen! Miten köyhältä tuntui sellainen ajatustenvaihto! Toini ajatteli tätä, mutta ääneen sanoi hän: — Suositteko te miehenä kirjeenvaihtoa? — Ja sen sanottuaan hän häpesi omien sanojensa onttoutta.

— Kirjeenvaihtoa on monenlaista, väsyttävää ja virkistävää. Oikeastaan en ole kirjeenvaihdossa muitten kun oppilaitteni kanssa, mutta jos Te kirjoitatte, tulee se olemaan ystävän käden ojennusta.

— Ja ystävän kättä ojennan iloiten.

— Kiitos! Hän ojensi kätensä, sulki Toinin käden omaansa ja puristi sitä hetken. Sitte hän jatkoi hiljaisella tavallaan: — Eivätköhän ihmiset yleensä useammin voisi ojentaa ystävän kättä toisilleen, jos vain olisivat yksinkertaisempia ja rehellisempiä.

Toinin täytyi hymyillä. — Miten Teidän laistanne! Yksinkertaisempia ja rehellisempiä! Ja itse olette kuitenkin umpimielinen erakko.

— Onko umpimielisyys sitte samaa kuin jonkinmoinen moninkertaisuus? — Hänkin hymyili. — Minusta se ei tiedä muuta kuin henkistä kainoutta, sitä, ettei sisintään paljasta muille kuin ystävälle. Yksinkertaisuus on suorapiirteisyyttä ja suorat, yksinkertaiset piirteet vaikuttavat levollisesti, rauhoittavasti. Suorapiirteinen luonne voi olla umpimielinen, mutta petosta siihen ei mahdu.

Hän huokasi raskaasti. Niin sydäntä särkevän raskaasti, ajatteli Toini itsekseen, sillä hän tiesi, että tuo huokaus kohosi sydäimestä, jonka petos oli särkenyt.

— Mitä teen, millä autan, ajatteli Toini hätäisesti. Silläkö ehkä, että puhun omista asioistani?

— Mutta jos en onnistukaan, viskasi hän tulemaan, jos jonkun ajan kuluttua taas olen epäröivä raukka? Tai jos luulen saaneeni selvyyttä vallan vastakkaiseen suuntaan?

— Silloin ette saa ajatella, että halunne on hukkaan mennyt. Se on sittekin kasvattava satakertaisen hedelmän.

Eilert Olsen rupesi levottomasti astumaan edestakaisin parvekkeella. Hän taisteli voittaakseen liiketuksensa. Viimein hän pysähtyi, nojautui kaidetta vastaan ja sanoi katse kauaksi tähdättynä:

— Olen niin usein ajatellut Davidin temppelirakennusta. Se on liikuttava kertomus. Niin

yksinkertainen, mutta täynnä lohtua. Hänen elämänsä suuri, ihana unelma oli tuon temppelin rakentaminen. Hän, entinen paimenpoika, oli nyt kansansa kuningas. Hän oli nähnyt elämänsä varrella Jumalan suuria töitä, ja hän tahtoi pystyttää temppelin, joka ihanuudellaan kaikelle kansalle julistaisi niitä Jumalan suuria tekoja. — Minä näen hänet, kun hän yksinäisyyden hiljaisina hetkinä kehittää tätä lempiajatustaan. Se selvenee ja kypsyy, kirkastuu ja käy yhä rakkaammaksi. Hän avaa sydämensä Nathanille ja kertoo aikeestaan. Silloin tulee kielto: älä rakenna, sinä et ole se oikea. — Se oli kuolinisku rakkaaksi käyneelle elämäntyölle. Mutta — teon edellytykset, valta, varat ja ennen kaikkea sisäinen halu tehtävään jäivät perinnöksi teon toteuttajalle. Ne laskivat itse asiassa perustuksen temppelille. Kuka silloin oikeastaan oli teon toteuttaja, eikö perustuksen laskija yhtä suurella määrin kuin hän, joka työn suoritti?

— Ettekö nyt itse löydä lohtua sen lain ankaruudesta, jota kerran sanoitte pelkääväanne, kysyi Toini hiljaa.

— Niin, siinä on lohtua, ainakin, jos katsomme sitä toiselta puolelta kuin silloin tein.

— Ymmärrän, mitä tarkoitatte. Luonnollinen isyys ja äitiys ei ole yksin perintöämme määräämässä. Henkistä perintöä antaa jokainen tuleville sukupolville, ja se, joka on henkisesti perijäksi määrätty, hän ottaa vastaan, tallentaa ja kehittää sitä, minkä perinnöksi saa. Se perintö ei jää hedelmättömäksi.

Eilert Olsen loi pikaisen, tutkivan katseen Toiniin. Se katse näytti kysyvän: mitä sinä tiedät, ja miksi kiiruhdit sanomaan sitä, mikä on suurin lohdutukseni? — Mutta ääneen jatkoi hän: — Silläkin tavalla toteutuvat nuo runoilijan ihanat sanat:

Min tehnyt olet rakkaudessa,
Mi kauno-untas, suurta aatteissasi,
Ei aika riistä sitä rinnastasi —
Se onpi ijäisyyden toukoa.

— Joskin viivyt korpitiellä
Polvi polvelta sä vielä —
Saavut kerran Jordaniin,

— jatkoi Toini.

— Mutta Teille tulee kylmä. — Eilert Olsen nousi. — Mennään sisään.

Emäntä tuli ovesta vastaan. — Tohtori Olsen, tähän ajotte pian lähteä, ettekä ole soittanut meille muuta kuin sen yhden ainoan kerran. Tyttäreni säestäisi sangen mielellään.

Toini katsoi häneen hämmästyneenä.

— Niin, minäkin lähden pian, sanoi hän tyyneesti. — Mutta ennen sitä soitan kyllä kerran, lisäsi hän emäntään kääntyen.

— Ja Te soitatte — ettekä ole siitä koskaan puhunut.

— Olen mielestäni ollut oikeutettu itsekkäästi nauttimaan.

— Minä en ymmärrä.

— Minulla on usein tilaisuutta antaa ja ottaa kahden kesken viuluni kanssa. Vaihtelu viehättää. Hän hymyili veitikkamaisesti. — Sentähden on viulu saanut levätä.

— Viulu! Te siis soititte sinä iltana, kun tulin; ja sinä ensimmäisenä aamuna?

— Tervetuliaisiksi, niin. Nyt soitan vielä kerran jäähyväisiksi.

* * * * *

Kun he olivat olleet jäähyväiskävelyllään ja vielä kerran saaneet nähdä lumihuippujen hehkuvan ja kallioitten palavan alpenglyhenin loistossa, alkoi Eilert Olsen soittaa. Hän soitti kaiken sen, mitä he täällä yhdessä olivat eläneet ja kokeneet. Kappale toisensa jälkeen toi Toinille sanoman hänen sielunsa sisimmästä. Mille hän ei sanoin saanut muotoa antaa se puhkesi esiin sävelissä milloin vaikeroiden ja nyyhkien milloin kertoen kautta tuskien kantavasta voimasta, kertoen pyhästä riemusta, jota tuntee hiljentynt, taivaan rauhaa kuvastava ihmisrinta.

Hän, hiljaisen illan ystävä, ei soittaessaan huomannut, miten hämy vähitellen verhosi alppiseudun öiseen vaippaansa. Hän ei kuullut ystävänsä, alppikosken, kohinaa etäisyydestä. Hän antoi kaikkensa sille yhdelle ainoalle, jonka kanssa oli saanut kulkea kappaleen matkaa onnellisena ymmärtämyksen

suuresta, siunatusta lahjasta.

Toini oli ensimmäinen, joka häiritsi hiljaisuutta. Hän nousi ja meni parvekkeelle. Sieltä löysi hänet Eilert Olsen.

Toini ojensi kätensä hänelle, mutta ei voinut puhua.

— Te puhuitte toissa iltana siitä, mitä olin antanut teille. — Olsen piti hänen kättään omassaan. — Minä en voi sanoa, mitä Te olette antanut minulle. Mutta minun täytyy kiittää siitä, että olette olemassa juuri sinä, mitä olette. Se tietoisuus on oleva minulle apu — läpi elämän.

Toini ei voinut pitkään aikaan vastata. Viimein hän sanoi hiljaa, tuskin kuuluvasti: — Minähän aina vain olen ollut vastaanottamassa.

— Ystävän suuri, ihana etuoikeus on ottaessaan voida antaa, antaa jo siten että ottaa.

Lämmin kuin äidin hyväily oli sanojen sointu, mutta käsi, joka puristi Toinin kättä, oli kylmä.

— Ruusuja, ostakaa ruusuja, tarjoili pieni kukkasten myyjä kadun kulmassa. — Marjoja, — kirsikoita, — banaaneja, huusi kimeällä äänellä rattaitaan työntävä hedelmäkauppias. Pärisivät automobiilit töräyttivät torviaan, raitioteitten kellot kilahtelivat, ja myllertävään ihmis-mereen huokuivat suurkaupungin asfalttikadut näännyttävää kuumuutta.

Mutta ne kaksi, jotka hiljaisina ja hartaina nousivat Uuden Glyptothekin portaita, eivät sitä huomanneet. He elivät yhä vielä siinä alppien maan puhtaassa ilmapiirissä, jossa he olivat toisensa tavanneet. Siellä he olivat kuunnelleet suuren luonnon sydämen sykintää ja siellä saaneet ojentaa kättä toisilleen, niinkuin voivat tehdä ainoastaan ne, jotka tuntevat, että tuo käden ojennus on vain heikko, ulkonainen ilmaus siitä täyden ja ehjän ymmärtämyksen siteestä, joka heidät yhteen liittää. Sellainen käden ojennus antaa voimaa. Sen he olivat kokeneet.

Heillä ei enää ollut kuin muutamia tunteja yhdessäoloaikaa, ja ne he tahtoivat käyttää niin hyvin kuin mahdollista.

— Me astumme nyt pyhäkköön. — Eilert Olsen avasi Glyptothekin oven ja paljasti päänsä. Häikäisevä valkeus säteili heitä vastaan.

He kulkivat hiljaa paikasta toiseen, sivuuttivat äänettöminä toisia taideteoksia, pysähtyäkseen toisten kohdalle pitkiksi ajoiksi.

He eivät puhuneet paljo, ja minkä sanoivat, sanoivat kuiskaamalla, mutta kun he seisoivat äänettöminä ihailussaan, tunsivat he ajatustensa ja tunteittensa syvän sopusoinnun.

Välistä he kulkivat yhdessä, välistä poikkesi kumpikin omalle taholleen. Mutta kun hetken eron jälkeen toinen näki toisen pysähtyneenä jonkun taideteoksen eteen, läheni hänkin, saadakseen osaa siitä, mistä toinenkin. Ja samoin kuin he itse erosivat ja yhtyivät, samoin tekivät heidän ajatuksensa. Nekin poikkesivat omille poluilleen, sitte taas tavataksaan ja riemulla sulautuakseen yhteen.

He olivat jo kahdesti pysähtymättä sivuuttaneet Jerichaun: Adamin ja Evan, mutta se kiertyi aina uudelleen heidän tielleen. Kun he taas joutuivat sen kohdalle, pysähtyi Eilert Olsen. Toini ei rohjennut sitä tehdä. »Heillä on toisensa, heillä on toisensa», kaikui kumahdellen. — Hän kääntyi pois päin.

Eilert Olsen jäi yksin. Hänen päänsä painui syvään. Nyt hän tiesi, mitä tuo miehekästä rakkautta säteilevä katse kertoi, nyt hän ymmärsi, mitä sisälsi tuo valtava tunne: sinä olet oman olentoni osa, olet eheyteni ja onneni luoja.

Hänen katseensa sumeni. Hän tunsu, miten monella tavalla ihmislapset saavat niittää omaan erhetystensä kyynelviljaa, ja sen sadon katkeruus puristi kyyneleen hänenkin silmästään.

Mutta hän ei itkenyt oman kohtalonsa kovuutta. Hän tunsu ihmiskunnan suuren tuskan, sillä hän näki, mitä se oli menettänyt, miten alentunut ja köyhtynyt, kun särkyi Jumalan ehjä ajatus, kun hänen hyvä tahtonsa ei saanut tapahtua.

Hiljaisina, onnea säteilevinä he yhä olivat tuossa, nuo kaksi, ja hiljaisena seisoivat yksinäinen mies heidän edessään, suuren onnensa ja suuren tuskansa tunnossa.

Hän oli usein ennenkin seisonut siinä. Nämä kaksi olivat vetäneet häntä puoleensa, ei vain ylevällä

ihanuudellaan, vaan niinkuin ikkunaan asetettu leipä pakoittaa nälkäisen katujen kiertäjän pysähtymään.

Joka kerta, jolloin tilaisuus siihen tarjoutui, oli hän käynyt täällä, ja aina olivat nämä kaksi puhuneet hänelle paljo; mutta niinkuin tänään niin eivät ne vielä koskaan olleet puhuneet.

Oli kuin hänelle yhtäkkiä olisi selvinnyt, että tässä piilikin koko ihmiskunnan olemassaolon salaisuus. Tässä oli se lähde, joka, kerran saastuneena, siunauksen asemesta antoi kirouksen ihmisille perintö-osaksi, tässä syy koko ihmissuvun sairauteen.

Hän näki tämän nyt niin synkkänä ja räikeänä, sentähden että hänen sisintään kirkasti ennen tuntematon valo, aavistus siitä, millaista Eedenin onni oli.

Mutta hän näki samalla muutakin. Oikean onnen säteily herätti hänen sisimmässään selvän ja voimakkaan tietoisuuden siitä, että aviosuhde ilman rakkautta ei ollut luonteeltaan siveyttä, olipa se ulkonaisesti minkä nimellistä tahansa. Se ei ollut Jumalan tarkoituksen mukaista, ei hänen tahtonsa toteuttamista.

— Minä, minä olen syntiä tehnyt, kohosi tunnustuksena Eilert Olsenin sisimmästä, mutta siinä tunnustuksessa ei ollut kirpeän katkeruuden kärkeä. Suuri rakkaus oli avannut hänen silmänsä. Sentähden se ei haavoittanut. Se vain kirkasti katsetta niin siunatusti, otti kuin kädestä, näytti kohden ihannetta ja sanoi: Katso, tässähän tie kulkee.

Eilert Olsenin katse etsi Toinia, ja se katse kiitti, se kiitti tietä selvittävästä valosta, kiitti siitä suuresta, aina uudesta ihmeestä, joka opettaa ihmislasta ymmärtämään, että suuri ja ehjä rakkaus aina rikastuttaa, tekee onnelliseksi, kohtasipa se missä muodossa ja missä oloissa tahansa.

— Sinä olet nainen, sanoi Eilert Olsen itseksensä, katseen seuratessa Toinia, — ja nainen voi rakastaa ja olla uskollinen omistamatta, mutta minäkin miehenä tahdon tehdä sen.

Toini kääntyi. Hän oli tuntenut Eilert Olsenin katseen.

— Te olitte muualla, sanoi Eilert Olsen ojentaen kätensä. Hän tuskin huomasi itse, mitä sanoi.

Toini katsoi kysyvästi häneen. — Tekin olitte muualla, sanoi hän painokkaasti. He olivat aina olleet suoria toisilleen. Hän tahtoi viime hetkeen asti saada suhteen säilymään samanlaisena.

Eilert Olsen ymmärsi, mitä hän tarkoitti. — Niin, sanoi hän, minä olin muualla, ja minun täytyi olla siellä yksin. Mutta nyt olen täällä. — Hän hymyili hänelle ominaista, lämmintä hymyään. — Olen niin kiitollinen siitä, että voin olla suora. Mutta ettekö tule istumaan? Tahtoisin kertoa teille vähän äidistäni.

He hakivat itselleen paikan pihamaalta, missä suihkulähteen hiljainen helinä ja pienet, putoilevat pisarat muistuttivat »alkulähteitten» viihdyttävää laulua.

— Minä annan teille osan elämäni suurimmasta rikkaudesta, sanoi Eilert Olsen hitaasti ja painokkaasti.

— Jäähyväislahjaksi.

Hän nyökäytti päätään. — On vanha totuus, jatkoi hän sitte, — ja kuitenkin ihminen aina sitä ihmettelee, kun tulee sen kokemaan, miten suuri kautta elämän tuntuva merkitys lapsuuden muistoilla on, — niillä ainakin, jotka painuvat kaikkein syvimmälle. Minä sain niinkuin muutkin jo pienenä vastaanottaa erilaisia vaikutelmia, mutta äidin antamat olivat voimakkaimmat, sentähden oli niiden merkitys ratkaiseva.

— Kuoliko isänne, kun olitte pieni, kysyi Toini.

— Ei, hän eli viisi vuotta kauemmin kuin äiti, mutta koti ei sitte enää ollut koti. Isä oli sellainen kuin useimmat meistä miehistä. Hänen työnsä ja toimensa oli hänen maailmansa. Lapset olivat hänelle olemassa ainoastaan käskyläisinä, vaimo oli hänelle perheenäidin velvollisuuksiin sitoutunut naishenkilö.

Eilert Olsen huokasi raskaasti. Sitte jatkoi hän: — Olen tässä katsellessani Adamia ja Evaa ajatellut synnin tuhotöitä elämässä, ja eiköhän niitä ole sekin, että isät niin vähän ovat isiä. He ovat perheensä elättäjiä ja perheensä pää, siinä kaikki.

— Mutta minun täytyy tehdä oikeutta isäni muistolle, jatkoi hän hetken kuluttua. — Häneltä perin ainakin osaksi työnrakkauteni ja samalla myöskin sen suuren kunnioituksen, jota, kuten tiedätte, tunnen ihmisenä elämäntehtävää kohtaan. Ja tämä perintö on ollut minulle suureksi avuksi. — Äidiltä taas perin yksinäisyyden rakkauden ja tuon siunatun kyvyn elää sisäänpäin eristettynä ja

riippumattomana siitä, mikä minua ympäröi.

— Luulen tuntevani äitinne, sanoi Toini hiljaa. — Pieni, kepeäliikkeinen, vaitelias olento, kasvoillaan kaunis kirkkaus, ääni pehmeä ja soinnukas, joka tunteen taipuisa, uskollinen tulkki, eikö niin?

— Niin juuri, sellainen hän oli. Minä saatan vieläkin kuulla hänen äänensä ja nähdä hänet sellaisena kuin hän kodissa liuskeli: Katsokaa, me olimme niin paljo yhdessä. Minä olin hänen esikoisensa ja hänen ystävänsä. Siitä asti, kun olin noin kahdeksan vuoden vanha, melkein äidin kuolemaan asti, oli toimeentulomme huonoa. Isä joutui ensin toisten tähden kärsimään, sitte hän hävisi omista asioissaan. Hänen täytyi alkaa aivan alusta toisella paikkakunnalla. Äiti ja me lapset jäimme vanhaan kotiimme ja ainoastaan silloin tällöin kävi isä luonamme. Enimmäkseen hän oleskeli muualla. Isällä oli vanha, varakas setä, joka oli hänet asettanut perillisekseen. Mutta Te tiedätte, millainen raharakas ihminen on. Hän ei henno koskea kolikkoihinsa, vaikka toinen hänen ovensa edustalla nääntyisi nälkään, — ei edes silloin, kun tuo toinen on se, joka jonkun ajan kuluttua saa korjata kaikki. — Setäni oli sellainen. Äiti sai ponnistella ja kärsiä puutetta lapsineen. Ukko tallensi omansa kuolinpäiväänsä asti. Isäni oli tarmokas ja työkykyinen, mutta hän sai jonkun aikaa taistella vastatuulella. Häneen ei kuitenkaan taloudellinen ahdinko vaikuttanut sillä tavoin kuin äitiin. Isä ennätti kulkea myötätuuleenkin. Toisin kävi äidin. Puute, työ ja suru laskivat perustuksen hivuttavalle taudille. Kun täytin kymmenen vuotta, oli äiti jo hyvin heikko, niin laiha ja läpi kuultava, että minulta kerran pääsi itku, kun hyväilin hänen kättään. — Halu auttaa äitiä kypsytti lapsessa miehen mieltä. Olin niin onnellinen joka asiasta, jonka sain hänelle toimittaa, joka pikku keinosta, jonka keksin olomme parantamiseksi. Minä olin äidin uskottu ja hänen lapsellinen neuvonantajansa, sen tiesin, ja minä opin omasta kokemuksestani ymmärtämään, mitä ihmeitä luottamus ja usko voivat lapsessa aikaansaada.

— Ehkä siitä syystä niin rakastan ja ymmärrän koulupoikiani — lisäsi hän hetken vaitiolon jälkeen. — Lapsen ja nuorukaisen mielessä on niin paljo, jolle usein ei anneta mitään arvoa, ja kuitenkin on se niitä murusia, jotka koottuina voivat antaa ravintoa ja elinvoimaa.

Eilert Olsen vaipui syviin ajatuksiin. Sitte hän yhtäkkiä kuin havahtuen katsoi Toiniin ja kysyi: — Vieläkö tahdotte kuulla?

— Niin kauan kuin jaksatte kertoa.

— Älkää luvatko liikoja. Äidistä voisin kertoa vaikka kuinka kauan. Hän hymyili. — Vaikka toiselta puolen ei saa sanoin pilata sitä, mikä itsessään puhuu paljo. Ja niin tekee äidin elämä. Sentähden lopetan kohta. — Äiti ja isän setäukko huononivat kilvan. Kun äiti oli ollut puolivuotta vuoteen omana, kuoli setä. Isä olisi silloin tahtonut meidät setä vainajan kotiin, joka oli samassa kaupungissa, minne isä oli uuden liikkeensä perustanut, mutta käytännöllisistä syistä kävi se mahdottomaksi. Elämässämme tapahtunut muutos oli kuitenkin tuntuva. Saimme lämpimän ja valoisan pikku kodin sen poikakoulun läheisyydessä, johon minut samana syksynä pantiin. — Se oli suuri ilo äidille. Muistan hänet niin hyvin sellaisena kuin näin hänet sinä päivänä, jolloin ensi kertaa lähdin kouluun. Helakka liiketuksen puna paloi poskilla ja katse kimalteli kyynelissä. — Hän tunsu sinä päivänä tavallista katkerammin, mitä sairaus häneltä riisti, kun hän ei toisten äitien tavalla saanut saattaa poikaansa kouluun. — Sinä päivänä siirrettiin äidin vuode ikkunan viereen, ja siihen se jäi. Hänen katseensa saattoi minut kodin kynnykseltä koulun ovelle. Ja sitä teki hän joka päivä, vieläpä monesti päivässä, sillä minä pujahdin usein välitunnillakin katsomaan äitiä. — Minä en tiedä, oliko äiti aina ollut umpimielinen, sisäänpäin elävä ihminen, mutta ainakin oli hän sellainen sinä aikana, minkä minä muistan. Jos hänen luonteensakin jo oli tuollainen, oli varmaan yhdyselämä isän kanssa yhä enemmän kehittänyt häntä tähän suuntaan. Hänen koko ulkonainen elämänsä heijasti sydämenihmisen kehitystä kirkkaudesta kirkkauteen, mutta sisäisesti hän eli täydellisesti eristettyä elämää. Ainoa, joka sai seurata häntä hänen hiljaiseen pyhäkköönsä, oli hänen pikku poikansa. — Me odotimme kaikki kiihkeästi uuteen kotiimme muuttamista. Äiti tiesi, ettei hän voisi elää kauan, mutta hän tahtoi päästä näkemään kotiamme, voidakseen sitte »oikein olla kanssamme siellä». Toivo ylläpiti kauan hänen voimiaan, mutta viimein ne kuitenkin pettivät.

Oli kuulakan kirkas aamu kevät-talvella. Lunta oli vielä maassa, mutta päivä nousi kesäisen lämpimänä kuin tietoisena siitä, että se voi sulattaa hanget ja herättää elämää vielä uinuvassa luonnossa. Liekö tuo hurmaava kevättunnelma, jota sinä aamuna koko luonto uhkui, minut valtoihinsa saanut, vai mikä lienee ollut syynä siihen, mutta varmaa on, että kun juoksin kouluun äidin katseen saattamana, sai iloinen toivon tunnelma minut valtoihinsa. Ehkä äiti vielä jaksaa parantua, nyt kun kevät tulee ja kun olot ovat suotuisemmat. Ehkä saan hänen katseensa saattamana juosta kouluun, siksi kun kerran saan valkolakkini ja voin viedä sen hänelle.

Koulun kynnyksellä käännysin vielä kerran katsomaan kotiin päin. Näin äidin valkeat kasvat ikkunassa ja — olin niin usein hänen rakkaita kasvojaan katsellut, että nyt olin näkevinäni aivan läheltä hänen syvät, siniset silmänsä, joissa tänä aamuna oli ollut niin yliluonnollinen kirkkaus.

Kun välitunnilla pistäydyn kotiin oli minua siunaava katse sammunut. — — —

Kaksi hartaan hiljaista kulkijaa oli muutamia tunteja sitte astunut Uuden Glyptothekin valkeutta hohtaviin saleihin. Kaksi harrasta kulkijaa laskeutui ovien sulkeutuessa äänettöminä sen portaita.

Matka Juutinrauman poikki oli viimeinen kappale, jonka Toini ja Eilert Olsen kulkivat yhdessä.

Oli ilta, kun he saapuivat Ruotsin rannikolle. Aava meri kimalteli tyynenä kuin kuvastin. Lännen rantaan lasi aurinko, valaen kultakimmellystään yli kirkkaan pinnan.

— Tiemme eroavat nyt. — Eilert Olsen tarttui Toinin matkalaukkuun, kantaakseen sen rautatievaunuun. — Eivätkä kuitenkaan eroa, lisäsi hän hiljaa.

Toini ei voinut vastata.

— On niin käsittämätöntä, että tuskin olemme olleet kuukauttakaan yhdessä.

— Ehkä olemmekin jo ennen tavanneet toisemme. — Toini koetti hymyillä. — Minulla on omat uskoni sielujen suhteista ja sukulaisuudesta.

— Ja teidän uskonne on ehkä minunkin. Mutta me tunnemme sittekin niin vähän sitä taivalta, jota toinen nyt lähtee astumaan.

— Tiedämme kuitenkin, että se kysyy voimia.

— Elämä kysyy aina voimia — sisäistä, hiljaisuudessa kypsyyntä voimaa.

Eilert Olsen järjesti kiireisesti Toinin tavarat junan laudakolle. Sitte he lähtivät vaunun edustalle.

Oli jo soitettu kahdesti. Toini seiso i vaunun portailla. Hän kumartui eteenpäin. Samassa soitettiin kolmas kerta.

— Minä en tunne tietä, jota lähдете kulkemaan, mutta äitinne siunaava katse seuraa teitä.

— Kiitoksia! — Kiitoksia kaikesta!

Syvä, säteilevä katse oli viimeinen, minkä Toini näki.

KUN TIET YHTYIVÄT

Se apua rukoileva käsi, jonka Toini unessa oli nähnyt syvyydestä kurottautuvan, tuli hänelle avuksi hänen kotiin tultuaan. Se antoi hänelle ajatuksen aihetta, josta hän ei voinut eroon päästä ja juuri tällaista apua hän tarvitsi, sillä kaihon suuret kellot kaikuivat kumahdellen, ja kodissa odottivat ahdistavat olot.

Toini palasi kotiin ei ainoastaan tuntien, että hän tästälähin oli oikeutettu ajattelemaan omaakin tulevaisuuttaan, vaan samalla entistä enemmän haluten osoittaa tädilleen samaa hellyyttä, joka entisinä aikoina oli heidät yhdistänyt. Mutta jo kodin kynnyksellä huokui kylmä henkäys häntä vastaan. Eroaikana hän oli rikastunut, ja saanut myöskin entistä suuremman antamiskyvyn. Ero oli elvyttänyt muiston siitä, miten läheisesti toisiinsa liittyneitä täti ja hän kerran olivat olleet ja sitä mitä hän tämän johdosta tuns i, tahtoi hän myöskin osoittaa. Mutta tädissä oli ero nähtävästi vaikuttanut aivan vastakkaisella tavalla. — Pysy loitolla, sanoi tädin joka katse. Ja samalla se kuitenkin kylmänä ja vaanivana seurasi Toinia kuin kysyen: mitä teet sinä minulle, joka sinua ja parastasi aina olen ajatellut?

Kun kaipaus ja raskaat kotiolut ahdistivat, tuntui Toinista helpoitukselta ajatella, että edes tien toisella puolella oli ihmisiä, jotka, joskin olivat melkein vieraita, kuitenkin iloitsivat hänen kotiintulostaan.

Kaisa kevensi jo ensimmäisenä iltana mieltään, kertomalla kaiken, mitä tiesi uusista naapureista. Rouva Hägg oli ottanut tavakseen silloin tällöin pistäytyä Kaisaa tervehtimässä, josta tavasta ei ollut muuta kuin hyvää sanottavaa näin maalla, missä ei seurustelun paljous rasittanut. Rouva oli puhelias ihminen, Kaisan mielestä »vähän liiankin löyhä suustaan». Mutta saihan sitä sillä lailla tietää yhtä ja toista.

He näkyivät rupeavan viihtymään, rouva itse ainakin ja lapset. Mies taisi olla sellainen, ettei saanut seppäkään selkoa, mitä hän ajatteli. Hän istui vain itseksensä töitänsä näperrellessä tai oli puutarhassa polvillaan kitkemässä, vaivaiset säärentyngät allaan.

Vanhin lapsista, se kaunis Hilka niminen tyttö, joka oli hieno kuin herrashempukka, oli saanut paikan jossain liikkeessä läheisessä kaupungissa. Rouva itse oli asiasta Kaisalle kertonut.

Joka aamu hän matkusti kaupunkiin ja illalla tuli kotiin. Kaisan mielestä hänen olisi sopinut asua kaupungissa, mutta kaikki kotona tuntuivat pitävän niin siitä työstä, etteivät häntä vieraisiin laskeneet. Liekö sitte ollut asia niin, etteivät hennoneet erota vai niin, ettei häntä vieraille uskottu paimennettavaksi, siitä ei Kaisa ollut selvillä. Mutta jokainen näki, että häntä pidettiin kuin kukkaa kämmenellä.

— Lauhkea lapsi hän onkin, vahvasti Kaisa, — ja kovin hellä vanhemmilleen, vaikka syrjästä katsoen luulisi hienompirotuiseksi kuin sekä isä että äiti ovat.

— Mitenkäs Kaisa niin sanoo, arveli Toini, vaikka samassa muisti muuttopäivänä itse ajatelleensa melkein samoin.

— Mistä lie vain sellainen ajatus mieleen lykkäytynyt. Mutta sen minä sanon, että vaikka se rouva onkin sanarikas ihminen, niin osaapas vain tallentaa, minkä tallentaa tahtoo. Ei silloin tiedustelemisesta apua. Rupesin tässä kerran utelemaan onnettomuutta, jossa mieheltä meni sääret, mutta sen enempää en siitä saanut tietää kuin että »rautatiellä kerran». Toisen kerran yritin tiedustella siitä työstä, milloin oli syntynyt ja missä, mutta siitä en saanut senkään vertaa. Rouva vilkaisi tuossa paikassa pihalle ja kiepsautti puheen toisaalle ketterästi, kuin olisi pyöräyttännyt padan tulelta pois.

Kaisa kuuli samassa emäntänsä kutsuvan, ja siihen katkesi puhe. Mutta Toinille antoi se ajattelemisen aihetta.

Kun hän muutaman päivän kuluttua laittautui kuntoon, lähteäkseen ensi kertaa uusien naapurien luo, tunsu hän jonkinmoista mielenkiintoista uteliaisuutta, mutta samalla ahdisti omituinen, painostava tunne. Tuntui kuin hän lähtisi suorittamaan tehtävää, johon hän ei pystynyt. Ja samalla vaivasi selittämätön, aivan kuin laiminlyödyn velvollisuuden herättämä pahantuntemus.

Pihaportti narahti Toinin avatessa sitä. Karviaismarjapensaiden takaa juoksi pieni poika esiin. Hetken hän tuijotti hämmästyneenä tulijaan, sitte hän loi pikaisen, kysyvän katseen marjapensaiden toiselle puolelle ja sai arvattavasti sieltä jonkun neuvon, koska lähti livistämään keittiöön päin, portaille tultuaan hätäisesti huutaakseen: äiti, äiti. Rouva Hägg ilmestyi samassa ovelle, hihat kierrettyinä käsivarsia myöten ylös, suuri pyyheliina vyötäisille sidottuna ja posket hehkuvina.

Kun hän tunsu tulijan, pääsi häneltä iloinen huudahdus.

— No, vihdoinkin! — Terve, tervetuloa! — Hän kävi sydämellisesti kättelemään.

— Taidan tulla sopimattomaan aikaan, arveli Toini. — Olette leipomispuuhissa.

— Paistamassa, paistamassa, hyvä neiti! Ja te tulette maistamaan.

Hän nauraa heläytti iloista nauruaan. Sitte hän vetäisi hihat suoriksi, ravisteli jauhoja vaatteistaan ja tarttui Toinin käsipuoleen ystävällisen pakoittavasti, vetäen hänet sisään.

— Katsokaa, — supisi hän, saatuaan Toinin pieneen, ahtaaseen eteiseen, — mieheni on puutarhassa. Teidän täytyy vähän aikaa olla täällä, että hän pääsee sieltä siistiytymään.

— Mutta, hyvä rouva Hägg, vastusteli Toini, — enhän minä tahdo jäädä tänne häiritsemään sekä teitä että miestänne. Tulin vain, kun olitte käsenyt ja kun Kaisakin sanoi teidän kysyneen —

— Niin olenkin. Ja nyt olen ihastuksissani, kun sain teidät maistamaan lämpiäisiä. — Mutta nähkääs, minä soisin, että miehenikin olisi hyvillään. Jos nyt näkisitte hänet hänen likaisessa työpuvussa tai kun hän vaivaisesti liikuskelee paikasta toiseen, menisi kaikki pilalle. Hän on niin herkkä. — Ei hän sano, — mutta minä tiedän. — — Anteeksi, anteeksi hetkeksi!

Viimeiset sanat sanottiin jo toisesta huoneesta, jonne rouva Hägg puhuessaan oli vetäytynyt, kasvot

koko ajan tyytyväisyyttään paistavina käännettyinä Toiniin päin.

Toini kuuli oven — arvattavasti keittiön oven — painautuvan kiinni; sitte ei muuta.

Kesti hyvän aikaa, ennenkun rouva Hägg uudelleen tuli näkyviin. Toini ennätti odotellessaan tarkastella huonetta ja sen tarkastuksensa perustuksella tehdä sangen omituisia johtopäätöksiä. Esine oli täällä ristiriidassa toisen kanssa. Rehevät, erinomaisella huolella hoidetut kasvit yksinkertaisilla, melkein aistikkailta jalustoillaan sopivat huonosti kömpelöön, punaisella plyysillä päällystettyyn ja kuluneeseen kalustoon. Niiden kaltaista ei ollut huoneessa muuta kuin peilin molemmille puolille pystytetyt tekokukkaskimput koreissa maljakoissa, joiden alle vielä oli asetettu karkeat, kotitekoiset pitsipyörylät.

Kokonaan toisen vaikutuksen teki huoneen perälle sijoitettu vuode ympäristöineen. Rautasängyn ensin esiintyvää päätä verhosi sisäpuolelle sovitettu, pehmeä, poimuille pantu ruusunpunainen kangas. Valkoisen peitteen päällä oli niinikään punertava, pieni yölaukku. Vuoteen yläpuolella riippui kaksi taulua valkoisissa kehyksissä. Toinen esitti rukoilevaa lasta, toisessa oli italialaisen pojan mustakiharainen pää.

Vuoteen vieressä oli pieni, valkea pöytä tuolineen, pöydällä ompelurasia ja kukkapidin, josta vaaleanpunertavat apilaat levittivät tuoksuaan.

— Hyvän aika, neiti kulta, antakaa toki anteeksi! — Rouva Hägg ilmestyi huoneen ovelle, kasvat kiireen ja kuumuuden hikikarpaleissa. Käsivarrella oli hänellä kahvitarjotin.

— Eihän teillä anteeksi pyytämistä. Minä vain pahoittelen, että satuin tulemaan.

— Ei nyt siitä enää! Johan minä sen selvitin.

— Mutta kun minä näen — —

— Kyllä tekevällä työtä. Haudantakaisia aikoja saisitte odottaa, jos mieli tulla silloin kun ei meillä työntouhua. Minä en ole oppinut toimettomuuteen enkä taida oppiakaan. — Mutta pankaa nyt enemmän kermaa. Paremmat ihmiset harvoin pitävät mustasta kahvista.

— Miksi Te, rouva Hägg, käytätte tuollaista puhetapaa. Kuka meistä mittaa toisen paremmuuden tai huonommuuden?

— Hohojaa! — Rouva Hägg pyyhkäisi hikeä leuvaltaan. — Mitä minä huolin seulomisesta ja asettelemisesta. Sanon niinkuin olen oppinut. Kyllä neiti sen ymmärtää. — Hän työnsi lautasen paistavine lämpöisleipineen lähemmäksi Toinia ja painui sitte itse lähimpään tuoliin, niin että se painonsa alle rusahti.

— Joko neiti on ennättänyt tarkastaa kotiamme, kysäisi hän sitte tyytyväisenä kulauttaen kuppiinsa kermaa.

— Mitäpä minä tark — —

Vastausta odottamatta keskeytti rouva Hägg. — Eihän täällä tilavaa ole. Tuossa viereisessä huoneessa nukkuu koko joukko — paitsi Hilkkää. Hän nukkuu täällä. Ja sitte on keittiön rinnalla pieni komero, joka on mieheni oma. Perheen »hienostolla» pitää nähkääs olla oma soppensa. Me arki-ihmiset myllerrämme kaikki yhdessä.

Toini ei voinut olla nauramatta. — Olettepa te mukava!

— Niin, minä olen sellainen, miksi elämä ja Luoja yhdessä ovat laittaneet. Osaisinhan minä puhettani vähän koristella, jos koettaisin. Tiedän minä, miten puhutaan hienosti. Mutta näin on hausempi minusta ja ehkä muistakin. Elämä käy iloisemmaksi, kun kursailematta sanoa poksauttaa, mitä milloinkin mieleen johtuu.

Hän laski tyhjennetyn kahvikupin kädestään, keinua hyllähteli tuolillaan ja nauroi iloisesti. Mutta sitte hän kävi yhtäkkiä vakavaksi.

— Hyvän aika, miten raskaaksi elämä käy silloin kun ei ihminen puhu, aina vain hautoo mielessään sitä, mitä elämä eteen tuo. Ei se ole kadehdittava osa sellainen. Eikä siitä hyötyä toisillekaan. Jos jokainen kulkea hissuttelisi kuin varpailaan, ja jokainen liikkuisi hiljaa ja hienosti kuin tuulihenki läpi huoneen, minne sitte jäisivät kaikki elämän iloiset äänet? Tarvitaan sitä jalkojen töminää ja oven läiskämistäkin, eikö niin?

Toini hymyili. Hänen ajatuksensa luistivat kauaksi luo hiljaisuuden ihailijan ja ystävän. — Olettehan te oikeassa — tavallaan. Mutta asialla on toinenkin puoli.

— Niin, ja riippuu siitä, mitä puolta mieluummin katselee. Mutta riippuu asia siitäkin, mitä milloinkin paremmin tarvitaan. Minulla on hienoja ja hiljaisia ympärilläni, sentähden pidän minä ääntä.

— Mutta minkätähden te oikeastaan pidätte hiljaisuutta niin hienona?

— Ehkä sentähden, koska ei sitä itselläni ole. Ja eikö olekin hieno se, joka hiljaisuudessa viihtyy? Hän kuulee sellaista, jota eivät kuule muut. *Minun* perheeni hienot ovat ainakin kaikki hiljaisia.

— Ovatko sitte lapsenne niin erilaisia, koska noin eroittelemalla puhutte?

— Enhän minä heistä oikeastaan — Hilkasta vain ja sitte miehestäni. Eikö neiti itsekin näe, millaisia he ovat?

— Minähän en ole miestänne nähnyt muuta kuin ikkunasta.

— Niin, se on totta se! — Rouva Hägg oli keikauttanut tarjottimen käsivarrelleen, hakeakseen lisää kahvia, mutta samassa näkyi hänen mieleensä juolahtavan jotain. Hän kääntyi takaisin, kumartui lähemmä Toinia ja kuiskasi: Minä en tuokaan kahvia tänne. Eikö neiti tule pihamaalle? Mieheni istuu siellä.

Sitte hän alensi ääntään vieläkin enemmän ja jatkoi supisemalla: — Eikös olekin juonikas kapine ihmissydän? Ja se syntinen itsepäisyys, kun se vielä pääsee komentamaan, niin sitä ihminen ihan lykkää luotaan sitä, mitä itse vastikään itkien pyysi. — Hän on niin kovin odottanut Teitä, mutta eipä nyt tule tänne sisälle, ei vaikka mikä.

— Mennään vain! — Toini nousi.

Rouva Hägg työnsi kiireimmän kautta tarjottimen keittiön pöydälle, loi pikaisen silmäyksen ovenpielessä riippuvaan peiliin ja kiiruhti sitte vähän viekas ja samalla voiton varma hymy huulillaan Toinin jäljessä.

Samassa kun he etehisen portailta astuivat pihamaalle, sanoi hän iloisesti ja kovalla äänellä: — Tulkaa nyt puutarhaamme katsomaan! — Sitte hän tuuppasi silmää iskien Toinin käsipuoleen, kuin sanoakseen: osaanpas minäkin niitä valtioviisauden metkuja.

Rouva Häggin äänekäs huomautus teki tehtävänsä. Se herätti pihalla olevien huomion. Viljo, isän pieni apulainen, nykäisi isää käsipuolesta ja herra Hägg kääntyi katsomaan tuleviin päin. Tuskallinen hermovärähdys liikutti samassa hänen kasvojaan, ja omituisen synkkä katse kuvastui syvällä hänen harmaansinisten silmiensä pohjalla.

— Täällä on mieheni, esitteli rouva Hägg iloisesti, — ja täällä, Eero, tulee neiti Auer sinua tervehtimään.

— Ehkä me istuudumme tähän, ehdotti hän sitte, vetäisten pari raihnaista puutarhatuolia lähemmäksi miehensä istuinpaikkaa. — Me levähdämme tässä ja juomme toisen kupin kahvia, sitte mennään katsomaan puutarhaa.

Mutta huolimatta rouva Häggin ponnistuksista ei puhe ottanut oikein sujuakseen. Hänen miehensä jatkoi itsepintaisen ahkerasti juurikorin korjaamista, ainoastaan silloin tällöin sanoen sanan häntä auttavalle pojalle.

Rouva Hägg ja Toini saivat kahden pitää huolta keskustelusta. Muutaman kerran koetti Toini kyllä kääntyä erityisesti herra Häggin puoleen, mutta vastaus tuli niin yksikantaan, melkein vastahakoisesti, ettei se houkutelut uusiin yrityksiin.

Rouva Hägg ei silti näkynyt heittävän toivoaan. Luja päättäväisyys kasvoillaan ja mairitteleva hymy huulilla hän jatkoi keskustelua aivan kuin ei olisi huomannut mitään.

— Kuulkaa neiti, Teidän pitää kertoa matkoistanne, sanoa singahutti hän yhtäkkiä voiton riemuisesti, kun puhe oli katkeamaisillaan. Hän oli nähtävästi päättänyt vaikka millä keinoin saada miehensä huvitetuksi Toinin käynnistä.

— Sen, joka on saanut nähdä niin paljo kaunista, jatkoi hän perustellen — täytyy jakaa siitä meille muille vaivaisille.

Samassa kun viimeinen sana luiskahti huulilta, sattui rouva Häggin katse hänen miehensä tummanpunaisiksi leimahtaviin kasvoihin, ja moittivasti päätään pudistaen teki rouva poloinen liikkeen, jolla osoitti suovansa, että olisi voinut puraista kielensä poikki, ennenkuin tuo viimeinen »vaivainen» sana tuli lausutuksi.

Toini koetti asiaa parantaa kiiruhtamalla kertomaan. Hän alkoi matkansa ensi vaikutelmista, kertoi niistä Saksan kaupungeista, joihin oli pysähtynyt ja niistä erikoisuuksista, joita oli huomannut luonnossa ja ihmiselämässä. Sitte hän siirtyi kuvailemaan Sveitsin luontoa.

Hän lämpeni itse kertoessaan. Oli kuin hän jälleen olisi astunut noita varjoisia alppipolkuja pitkin, kuullut paimenkoikien jokellusta puitten latvoista ja yhdessä hiljaisen ystävänsä kanssa istunut kohisevien alkulähteitten partaalle.

Ilman että hän sitä itse huomasi, punoutui Eilert Olsenin nimi kerta toisensa jälkeen hänen kuvauksiinsa. Hän unohti muun, muisti vain rinnallaan kulkenutta ystävää.

Mutta äkkiä hän keskeytti puheensa. Hänen katseensa oli kiintynyt herra Häggiin, joka vapisevin käsin turhaan koetti saada yhteenpunomiaan juuria asetetuksi mielensä mukaan.

— Minä väsyttän teitä. Ehkä häiritsevät kertomukseni työtänne.

— Ei suinkaan, — kiirehti rouva Hägg selittämään. — Päinvastoin, päinvastoin.

— Nälkäisen ei ole hauska kuulla herkuista, joita ei saa syödä. — Se sanottiin yksikantaan, melkein purevasti.

Seurasi hetken tuskallinen äänettömyys. Sitte herra Hägg vaimonsa suureksi hämmästykseksi loi terävän, tutkivan silmäyksen Toiniin, katsoi häntä ensi kertaa suoraan silmiin ja sanoi tuikealla äänellä: — Te olette matkustanut paljo?

Toini kiiruhti selittämään, että hän päinvastoin melkein ikänsä oli pysynyt kotinurkissa. Hän oli nyt tehnyt ensimmäisen ulkomaamatkansa.

Oli kuin helpoitus, kun sai vakuuttaa tätä. Toini oli ollut kuulevinaan katkeran, kateellisen sävyn herra Häggin sanoissa.

— Mutta sitte olette matkustanut kotimaassa? — Sanoissa särähti taaskin terävä sointu.

Rouva Hägg katsoi ihmetellen mieheensä. Mitä hän tarkoitti? Ja mikä oli häneen mennyt?

Toini kertoi asuneensa ainoastaan kahdessa paikassa, lapsuutensa kodissa ja siinä, missä nyt asui. Muuttoa lukuun ottamatta, oli hän tuskin ensinkään matkustellut.

— En minä voi uskoa.

Toinista rupesi tuntumaan pahalta.

— Hyvänen aika, miten kummallinen sinä olet, nuhteli rouva Hägg. — Enhän minä koskaan ole nähnyt sinua tuollaisena.

Toini tarkasti silläaikaan muistinsa kätköjä. — Te olette sittekin oikeassa, sanoi hän viimein. Olin kerran tätini kanssa pienellä virkistysmatkalla. Mutta miten ihmeessä olitte niin varma siitä?

— Arvasin vain. Se joka kertoo noin, on kyllä matkustanut enemmänkin. — Herra Hägg käänsi puhuessaan katseensa pois päin. — Oliko teillä hauska matka, kysäisi hän sitte.

— Oli tavallaan, tavallaan ei. Äitini oli silloin kuollut. Se oli ensi kesä ilman häntä. Mutta tätini oli niin hyvä minulle.

— Oli? — Se sanottiin omituisella äänen painolla. — Eikö hän elä enää?

— Elää toki. Ettekö tiedä, että tämä pikkutila, jossa asumme, on hänen omansa.

— Ja Teidän elämäntehtävänne on pitää huolta hänestä? Tyydyttääkö se?

— Te teette omituisia kysymyksiä.

— Antakaa anteeksi. — Herra Hägg kumartui syvään työtään tarkastamaan. Koko hänen olentonsa oli yhtäkkiä muuttunut. Siinä oli jotain nöyrää, alistuvaa ja anteeksi pyytävää. — Ettekö kuitenkin tahtoisivat vastata vielä tähän kysymykseen? — Ääni oli rukoileva.

Toini epäröi hetken.

— Kuinka sinä voit, rupesi rouva Hägg päivitteleämään.

— Toisen ihmisen on niin vaikeata ajan pitkään olla jotain toiselle. Kun tuntee, että elämäntehtävä

käy yli voimain, käy se myöskin raskaaksi.

Toini nousi. Hän oli sanonut minkä taisi. Nyt oli hänen lähdeittävä.

Rouva Hägg esteli. Hän tahtoi näyttää puutarhaansa.

— Ehkä toiste, jos tulen — —

— Ei toisesta kerrasta. Te olette niin hidas tulemaan, ja kun mieheni näin — —

— Anteeksi, antakaa toki anteeksi, pyysi herra Hägg uudelleen. — Minä en tarkoittanut pahaa. Ehkä joskus voin selittää — Ääni värähti omituisen haikeasti.

Toini unohti mielipahansa, ojensi kättä ja sanoi sydämellisesti: — Jos tahdotte, tulen kyllä toistekin. Kun tutustuu ja oppii ymmärtämään toisiaan, saa kaikki selityksensä.

— Kiitoksia! Kiitoksia Teille ja hyvästi.

Rouva Hägg veti Toinia väkisten mukanaan vierashuoneeseen, siellä hän, samassa kun ovi sulkeutui, painui läheiselle tuolille ja kyyneleet herahtivat hänelle silmiin, vaikka suu hymyili ainaista hyväntahtoista hymyään.

— Ettehän Te, hyvä neiti, vain ole suuttunut, puheli hän. — Hän ei koskaan ole ollut tällainen! Ja minä kun niin hartaasti toivoin teidän tutustuvan toisiinne.

Hän istui hetken huolestuneena päätään pudistaen. — Minä en ymmärrä, sanoi hän sitte. — Kun muutimme tänne ja te tautinne jälkeen niin usein istuitte ikkunassa, katseli Eero Teitä usein. — Hän näyttää heikolta ja surulliselta, sanoi hän joskus. Toiste hän arveli, mikähän Teitä mahtoi vaivata. Kerran hän yhtäkkiä katsoi ikkunaan päin teihin ja sanoi: Onkohan työ käynyt hänelle yli voimain?

Hän ei silloin tietänyt, että seisoin siinä aivan vieressä ja kuulin kaikki. Mutta minä ymmärsin, että nyt se hetki oli tullut, jonka tiesin kerran tulevaksi. Hän kaipasi vertaistensa seuraa. Vavahtihan sydän hieman, mutta minä sanoin itselleni: Elina hoi, nyt pistetään mustasukkaisuus, ylpeys ja kaikki semmoiset vaimoväen vehkeet pussiin. Mitä hän tahtoo, sitä hänen pitää saada.

— Mutta minä en ymmärrä Teitä ensinkään.

— Eikö neiti sitte näe, että meillä on eroa monessa suhteessa? Minä olen häntä vanhempi, mutta hän on oppineempi ja hienompi kuin minä. Paremman hänen olisi pitänyt saada. Mutta hyvä Jumala, miten kovaa hänen elämänsä aina on ollut.

Hymy oli kadonnut rouva Häggin huuilta ja hänen kyyneleensä valuiivat vuolaasti.

— Te olette hyvä, helläsydäminen vaimo, sanoi Toini liikutettuna.

— Ette Te niin sanoisi jos tietäisitte. Oli siinä muutakin kuin hyvyttä, kun naimisiin mentiin.

Rouva Hägg kuivasi kyneleitään. — Minä palvelin ennen hänen kodissaan. — Se on muuten ihmeellinen tarina. Minä tiedän, miten yksin tuo poika poloinen oli jo kodissaan. Isä oli sellainen, josta ei kukaan selvää saanut. Hän istui yksikseen ja ryypiskeli. Äiti, — hyvä ihminen muuten — oli ihan toisenlainen. Hän oli huvitettu vaikka mistä, kun vain jaksoi ajatella muuta kuin jokapäiväisiä huoliaan. Mutta kauan hän ei voinut pysyä samassa asiassa. Hän oli sellainen iloluontoinen, vaihteleva ihminen. Paljo hänellä kyllä oli kannettavaa, mutta sitä myöten kun kuorma kasvoi, osasi hän sitä keventää sanoilla — toiselle tai toiselle. Hän ei sietänyt sellaista yksin jurottamista, jota näki miehessään. Puheleminen ja ihmisten seurassa oleminen oli hänelle elinehto. Sentähden hän ei koskaan ymmärtänyt tätä poikaa. Eikä se pelkästään hänen syytään ollut. Ihmisiähän ovat äiditkin. Hänellä oli kymmenen lasta elossa. Kaksi oli kuollut, ja paras sanomatta, miten monta oli tulossa ollut. Kuka sitä sellaisessa kiikussa jaksaa joka lapsen luonnetta ymmärtää. Mutta minulla oli sellainen ihmeellinen rakkaus tätä poikaa kohtaan, etten hennonut talosta lähteä, ennenkuin hän tuli ylioppilaaksi. — Sitte kun minä olin Helsingissä, kävi hän silloin tällöin luonani. Minulla oli välistä se tunne, että hän pakeni minun turviini, mutta en minä sittekään alussa malttanut ajatella häntä sen enemmän. Minulla oli omat asiani mielessä: ensin miehelle meno, sitte sen elämän makeus, lapset ynnä muuta. Vasta sitte, kun hän jo oli mennyt mies, heräsin. Silloin tuli kauheat tunnon tuskat. Yksin oli poloinen ollut, minä, Elina, hänen totinen ystävänsä, vieressä, ja annan vain hukkaa. Voi, neiti, ette Te aavista sitä tuskaa! — Minä ajattelin häntä yöt päivät. Juoksin kaikki Helsingin kapakat, hienot ja huonot häntä hakemassa. — Se oli siihen aikaan, kun minä kannoin nuorintani. Sentähden tuli poika tähän näköön.

Rouva Hägg keskeytti hetkeksi kertomuksensa. Näytti siltä kuin hänen ajatuksensa olisivat luistaneet aivan toisaalle.

— Oletteko nähnyt, kysäisi hän äkkiä, — miten isä katselee sitä poikaa? Sillä lapsella ei koskaan ole ollut lapsen kasvoja. Ne olivat ilottomat ja vanhat, jo hänen syntyessään. — Isä tietää sen. Ja välistä, kun minä katselen heitä ja heidän yhdessäoloaan, täytyy minun mennä yksikseni itkemään — — — Hyvä Jumala sentään, kun ajattelee noita pieniä, viattomia lapsia! Eihän he pyri tänne, mutta heidät laitetaan vain tulemaan ja annetaan milloin minkinlaiset elämänevät.

Rouva Hägg istui ison aikaa äänettömänä, huojutellen ruumistaan edestakaisin, kuin suuren tuskan vallassa. Mutta kohta kun hän vähän pääsi tointumaan tarttui hän taas puheen päähän.

— Niin, sitähän minun piti sanoa, että sitte kun hän jo oli mennyt mies, ja kun vielä sattui se onnettomuus, että hän juovuspäissään joutui junan alle, silloin minä hänet vasta korjasin. Minä olin silloin leski ja Viljo oli pieni. Otin hänet kotiini ja hoidin kuin lastani. Sitte kirjoitin hänen omaisilleen. Isä oli aikoja sitte kuollut, äiti asui erään tyttärensä luona. He olivat luulleet hänet kuolleeksi. Hän oli pysytellyt piilossa, ettei häntä toruttaisi siitä, mille hän ei mitään mahtanut, ja sitte senkin tähden, ettei heidän tarvitsisi hävetä. — — Minun kirjeeseeni tuli kumma vastaus: — Hoida sinä, hyvä Elina. Ei meillä ole aikaa eikä varoja. Hän on itse jo kauan asettunut aivan vieraaksi. — Sillä lailla he kirjoittivat. Minä harmittelin, — mutta hoidin. Jonkun ajan kuluttua rupesin kuitenkin ajattelemaan, että mitä minäkään tässä palkatta. Voinhan minä edes samalla rouvaksi ruveta. — Sellaista se oli, hyvä neiti. — Minä en kaunistele. — Liekö se nyt niinkuin sanotaan, niitä Jumalan kouluuttamiskeinoja vai mitä, mutta sen olen huomannut, että aina kun minä hänen neuvoaan kysymättä olen ajatellut, että nyt minä asetan asiani oikein hyvin, ja viisaasti, silloin olen juuri siltä kohdalta hankkinut itselleni kaikkein suurimmat suruni, mutta siitä myöskin olen saanut kaikkein jaloimmat opetukset. Joka päivä täytyy minun ajatella tätä, kun vain silmä sattuu Eeroon tai Hilkkaan.

— Hilkkaan, tiedusteli Toini hämmästyneenä.

— Niin, nähkääs, hän oli sen kaikkein ensimmäisen lapsi.

— Kaikkein ensimmäisen? Minä en ensinkään ymmärrä.

Rouva Hägg nousi kiivaasti, pyyhkäisi pois kyynelten jäljet kasvoiltaan ja hypisteli hellästi Hilkan vuoteen ruusunpunaisia, pieniä nauhakkeita.

— Niin, minun elämäni on yhtä kirjavaa kuin tämä huone ja sen mööpelit, sanoi hän hymähtäen. — Tässä on Hilkan sängynnurkka, »hänen huoneensa», niinkuin me sanomme. Ja tällä nurkalla on oma tarinansa. Nämä plyysi-huonekalut taas ovat siltä ajalta, jolloin minä olin rehellisen suomalaisen työmiehen vaimona. Ja tuossa on kukat, joita Eero ja Hilikka yhdessä hoitavat, ja Eeron laittamat kukkatelineet. Ne ovat sellaisia kuin hän itsekin. Eivät ole mitään ollakseen, mutta ovat kuitenkin — kauniimmat kuin monet koreista käyvät.

— Minä ymmärrän, sanoi Toini kuin itsekseen. — Yksinkertaisiin puitteisiin mahtuu paljo ihmiselämässäkin. — Mutta mitä te oikeastaan aijotte sanoa Hilkasta.

— Niin, se on tarina sekin. — Onko neiti sattunut kuulemaan, että olen käynyt Amerikassa? Iloisena tyttöhupakkona lähdin sinne. Kepeä oli mieli, ja olihan sitä vähän ulkonaista koreuttakin. Niin sitte kävi, että jouduin oikein pahaan paikkaan, nälkäisten herrahuntiloiden kynsiin. Pääsin kuitenkin pakoon, mutta eräs heistä seurasi jälkiäni, ja minä poloinen otin uskoakseni häntä. Rakastin niin rehellisesti kuin sellainen lapsiraukka osaa rakastaa ja luotin siihen, mitä hän minulle syötti. Mutta kun kerroin hänelle, että olin tulemassa äidiksi, ja pyysin, että mentäisiin vihille, nauroi hän minulle vasten naamaa ja kysyi, sopiko sellainen hänen laiselleen, hienolle herralle. Leikkiähän hän vain oli puhunut. — Minä olin ensin tulla hulluksi, mutta sitte kun siitä selvisin, olin sellaisella kohdalla, ettei aivoihini eikä sydämeeni mahtunut muuta kuin kaksi asiaa. Pelko ja halveksuminen kaikkea miespuolta kohtaan asui toisella puolella, ja se puoli oli pimeä. Toinen oli valoisa, sillä siellä asui suuri rakkaus lapseeni. — Ette te, hyvä neiti, saata aavistaa, minkälaista se oli. Minusta tuli ihan parempi ihminen, vain siitä syystä, että toivoin lapseni tulevan hyväksi. — Siihen aikaan minä rukoilinkin yhtenä. Unohdukseen se asia aikaisemmin oli jäänyt — ja on jäänyt vielä jälestäkin päin, mutta silloin sitä muistin, kun minun piti rukoilla hyvyttä lapselleni. — — Hän jäi Amerikkaan, kun tulin kotiin — hyvään talteen. Ero oli raskas, mutta hänelle se oli parasta. Sitte vasta kun menin naimisiin, sain hänet luokseni — oman, kauniin, pikku tyttöni.

Rouva Hägg pyyhki taas silmiään. Mutta sitä tehdessään hän huomasi Toinin katsovan kelloaan.

— Neidillä on kiire. Ja minä kun tässä olen puhellut näin pitkään! Mutta ajatelkaa, että olen odottanut teitä kaiken sen aikaa, kun olitte siellä ulkomailla. Sentähden se nyt tuli näin purkautumalla. Ja on sillä toisetkin syynsä, jahka saan puhua.

— Kyllä minun nyt kuitenkin pitäisi lähteä. On jo niin myöhä.

— Lähdetään, lähdetään. Minä saatan, niin saan puhua loppuun.

Rouva Hägg haki kiireimmän kautta suojahuivin keittiöstä, heitti sen hartioilleen ja opasti sitte Toinia pimeään etehisen läpi.

Kohta kun he portista kääntyivät tielle, alkoi hän taas puhua. — En minä suotta aikojani ole tätä kertonut. Sillä on tarkoituksensa, sanon sen suoraan. Nämä molemmat, joista nyt olen kertonut, ovat monta kertaa saaneet tämän muuten kyllä pystyssä pysyvän pään painumaan. Nöyryytyksen laaksoon he ovat minut vieneet, mutta samalla ovat tehneet minut paremmaksi ihmiseksi. He ovat molemmat niin hyviä ja hienoja. He ovat kukkasia kasvattaneet minunkin arkisen mieleni peltomaahan. Mutta minä en voi antaa heille kaikkea sitä, mitä tarvitsevat. Minä olen tavallinen, typerä työihminen.

— Te ette ole typerä. Ette saa itseänne panetella.

— Ei, ei, kyllä toiset siitä pitävät huolen. Se on totta.

Rouva Hägg pysähtyi portin edustalle ja tarttui Toinin käteen kuin pidättääkseen häntä.

— Juuri sentähden, etten itse kykene antamaan heille kaikkea, mitä tarvitsevat, täytyy minun saada apua. Ja teidän pitäisi auttaa. — Sanokaa, tahdottehan?

Hän puristi Toinin kättä niin voimakkaasti, että Toinilta oli päästä huudahdus ja katsoi samalla rukoilevan rukoilevasti silmiin.

— Kun te vain opitte heitä rakastamaan, sitte käy kaikki kuin itsestään. Ja rakastamaan opitte, kunhan tahdotte tutustua.

Toini ei kohta vastannut. Hän oli aivan ymmällä. Rouva Hägg oli kertonut kerrottavansa niin äkkiä ja avomielisesti, että Toini tunsu tarvitsevansa vähän aikaa tointuakseen.

Rouva Hägg pelkäsi ehkä vastaväitteitä. Sentähden hän sanaakaan sanomatta avasi portin, pyöräytti Toinin yhtäkkiä portista sisään ja kääntyi samassa itse kotiinpäin.

Mutta tiellä hän pysähtyi vielä kerran ja nyökäytti päätään kuin sanoakseen: Muistakaa, mitä pyysin.

Toinin oli vaikea vapautua siitä omituisesta mielialasta, minkä Häggillä-käynti oli hänessä herättänyt. Milloin hän ihmetteli itsekseen, miten paljon sekä sisäisesti että ulkonaisesti kirjavaa saattoi mahtua näennäisesti tavallisen arkielämän puitteisiin, milloin kohdistuivat ajatukset siihen, miten hän itse suhtautui tähän perheeseen ja sen eri jäseniin.

Kun ajatus pysähtyi tälle kohdalle, heräsi hänessä aina sama tunnelma: omituinen hämärä aavistus jostain laiminlyönnistä, — jonka tunteen järjellistä syytä hänen oli mahdotonta keksiä — ja samalla vaistomainen tunne tehtävästä, jota hän ei voinut täyttää.

Tämä tunne kohdistui varsinkin itse herra Häggiin. Toini oli huvitettu hyväsydämisestä, iloisesta Elina-rouvasta, jolla arkisuutensa ohessa oli niin paljon todellista sydämen hienoutta. Pieni amerikkalainen, jonka elämäntarina nyt oli hänelle uskottu, herätti myöskin hänessä lämmintä mielenkiintoa. Mutta tuo umpimielinen, maailman rantoja kiertänyt mies, jonka katse oli synkkä ja epäluuloinen, mitä hän voisi hänelle antaa? Hän tarvitsi toisenlaista apua ja toverin juuri sellaisen kuin oli saanut.

Jollei perheessä olisi ollut muita kuin äiti ja tytär, olisi Toini pian uudelleen pistäytynyt tervehtimään naapureitaan. Mutta tuo teräväkatseinen raajarikko raukka, jolle olisi pitänyt jotain antaa, vaikka ei ollut annettavaa, pidatti Toinia.

Pari päivää Häggillä käyntinsä jälkeen sai Toini pitkän, sisältörikkaan kirjeen neiti Tollilta. Kirje oli päivätty 8/8 ja kirjoitettu Zürichbergissä. Se uhkui iloa, kiitollisuutta ja sitä suurta, valtavaa rakkautta, joka oli kirjoittajan elämän keskus.

Toinin täytyi hymyillä, kun hän luki neiti Toliin kuvauksia siitä, mitä ainetta hän nykyään tutki ja mitä tuo tutkistelu oli hänessä vaikuttanut.

— Me olemme täällä, tässä ihanassa paikassa, kirjoitti hän, missä sekä alppien puhdas ilma että se ajatuspiiri, joka meitä täällä ympäröi, tuntuu saarnaavan raittiutta. On niin kummallista ajatella, että vielä äsken olin aivan vieras sen suhteen, missä pian toivon olevani rikkiviisas. Kun me ensi kertaa keskustelimme raittiusasiasta, elin vielä siinä uskossa, että sitä ajoi kourallinen intoilijoita. Te selititte minulle asiaa rakkauden velvoittavaa vaatimusta silmällä pitäen. Nyt olen tällä alalla jo siksi paljon

lukenut ja oppinut, että uskallan olla toista mieltä kuin Te. Mitä itsekäs maailma välittää rakkauden suuresta laista. Jos siihen vetoamme, ei monikaan kallista korvaansa puheellemme. Mutta asia on tärkeä. Siinä on niin paljon järkeä. Sillä on taloudellinen, yhteiskunnallinen, siveellinen ja tiesi mitkä kaikki painavat puolensa. Näistä täytyy puhua, näistä levittää tietoa ja näihin vedota. Se tepsii, sillä tieto on valtaa.

Ettekö te huomaa, että olen ollut ahkera senjälkeen kun erosimme? Minun täytyy oikein hymyillä itselleni, kun ajattelen, mitä kaikkea tässä suhteessa olen ehtinyt. Hymyilen, sillä kaikki tämä todistaa vain rakkauden ihmeitä aikaansaavaa voimaa.

Te ette voi aavistaa, rakas neiti, mikä mahti rakkaus on, mikä ihmeellinen ja ihmeitä tekevä voima.

Olen iloitseva enemmän kuin voin sanoakaan, jos Te joskus ilahduttaisitte minua sillä tiedonannolla, että kokemuksesta olette oppinut ymmärtämään tämän. Sillä sanottakoonpa mitä tahansa — ainakin naiselle rakkaus yksin on elämää.

Minä tiedän, että pudistatte päätänne ja väitätte vastaan. Mutta minä en siitä välitä. Minä olen kokeneempi ja sentähden myöskin ymmärtäväisempi — tässä suhteessa — kuin Te.

Sulhaseni lähettää Teille sydämelliset terveisensä. Minä en uskalla ruveta puhumaan siitä, miten se hieno puna, joka alkaa palata hänen poskilleen, saa sydämeni sykkimään ilosta. Se aine veisi liian paljon aikaa. Sanon vain, että katselen sitä kuin aamua odottava sarastuksen ensi säteitä. Ja minä kiitän, kiitän ylitsevuotavasta sydämestä onneni aamusarastuksesta.

Eilen oli meillä erityinen juhla, josta vielä sananen. Tänne sattui tulemaan joukko tanskalaisia ylioppilaita. Koko tšekäläinen yleisö oli kokoontunut pihamaalle ja parvekkeille, kuuntelemaan heidän lauluaan. He lauloivat laulun toisensa jälkeen niin innokkaina, että jo hämärsi ennenkuin lopettivat. Laulujen joukossa oli osa eräästä raittiuskantaatista. En voi sanoa, mitä tunsimme, sulhaseni ja minä, kun tämä maamme valkolakkinen laulajaparvi voimakkaasti kajahdutti ilmoille: For Slägtens Helse og Hjemmenes frid vi kalder tili strid.

Me istuimme käsi kädessä parvekkeella, enkä häpeä sanoessani, että itkimme molemmat, itkimme ilosta siitä, että kuilun äärimmäiseltä partaalta olimme päässeet pelastumaan ja saaneet onnemme pelastetuksi.

Tunsimme molemmat, että meillä jos kellään oli oikeus: for Slägtens Helse og Hjemmes frid att kalde tili strid.

Oma kokemuksemme antoi meille tässä suhteessa silmävoidetta. Rakkautemme neuvoi meille tietä.

Siihenkö siis kaikki lopulta kiertyy, että rakkaus tässäkin taistelussa on kaikkein voimakkain ase, joskaan se ase ei helposti pysty itsekkäisyyden kylmentämiin sydämiin?

Mutta kun pystyy — silloin on voitto taattu.

* * * * *

Toini sulki mieltäväisenä kirjeen. Siinä oli niin paljon, liian paljon. Hän ei kyennyt selvittämään itselleen, mitä kaikkea hän tunsu. Hän iloitsi heidän kanssaan, jotka itse olivat pelastuneet ja saaneet onnensa pelastetuksi. Hän riemuitsi tästä totuuden voitosta ja näistä uusista ase- ja aatetovereista, jotka nyt olivat rintamaan astuneet. Mutta kaiken tämän rinnalle kohosi vastustamattomalla voimalla ne ajatukset ja kysymykset, jotka neiti Toll kirjeessään oli kohdistanut suoraan häneen:

»Tulen iloitsemaan, kun kuulen, että olette oppineet ymmärtämään, mitä rakkaus on, sillä naiselle on yksin rakkaus elämää.»

— Lapsi, lapsi sinä olet, puheli hän itsekseen, sinä, joka rakastat ja omistat. Rakastaa omistamatta, se kypsyttää, vanhentaa ja tekee sittekin onnelliseksi.

Hän säpsähti omaa ajatustaan. Oli kuin tietoisuus siitä, että hänen olemassaolonsa oli Eilert Olsenille onnen ja avun lähde, nyt olisi esiintynyt hänelle enemmän elämää täyttävänä kuin koskaan ennen.

Mitä siitä, pääsiko hän ulkonaisesti rikkaaseen ja rikastuttavaan elämäntyöhön tai tuliko hänen vastaisuudessaan viettää päivänsä kotikarsinan puolipimennossa. Hänellä oli elämäntehtävä, kun hän olemassaolollaan oli avuksi hänelle, jota rakasti. Olihan siinä tehtävää tarpeeksi!

Toini tutki, tarkasteli ja paloitteli.

Oliko neiti Toll siis oikeassa? Oliko rakkaus naisen elämän syvin sisällyys ja salaisuus? Ja siinäkö oli

ero miehen ja naisen välillä, että mies tahtoi antautua työlle ja aatteelle, nainen henkilölle, persoonallisuudelle?

Vahvistiko hänen oma kokemuksensa tätä väitettä?

Eikö se, mitä hän tunsi, johtunut ainoastaan siitä, että se, mitä hän vasta oli kokenut, nyt eli niin voimakkaana hänen sisimmässään. Kun ennättäisivät tyyntyä nämä suuren onnen ja suuren surun nostattamat laineet, eikö hän silloin tuntisi, että tärkein tekijä ajallisen onnen saavuttamiseksi sittekin oli oikealle alalle joutuminen, kokemus elämää täyttävästä ja omaksi ottavasta kutsumuksesta?

Toini hääti ajatukset luotaan. Hän ei tahtonut muistella mennyttä ja tutkia tulevaisuutta, niin että unohtuivat nykyhetken velvollisuudet. Hän koetti entistä tarkemmin pitää silmällä, millä voisi tätiään auttaa ja ilahduttaa. Hän antoi Kaisalle tilaisuutta pitkiin, mieltä keventäviin keskusteluihin. Joka suhteessa hän koetti niin paljo kuin mahdollista eläytyä entisiin velvollisuuksiin ja entisiin oloihin. Hän tahtoi velvollisuuksien täyttämisellä karkoittaa turhat kysymykset ja säästyä kuuntelemasta sairaudekseen, mitä soittivat ne suuret kellot.

Toini istui tätinsä luona lukien hänelle ääneen, kun posti toi ensimmäisen kirjeen Eilert Olsenilta. Sanoja siinä ei ollut paljo, mutta joka sana sisälsi sitä enemmän. Se oli todella ystävän käden ojennus. Hyvin vähän hän kertoi itsestään, mutta oli kuin hän olisi aavistanut, miten raskasta Toinilla oli. Sentähden hän tahtoi kättä ojentaa, saadakseen sanoa: älä väsy.

Samana päivänä, jolloin Toini oli kirjeeseen vastannut, istui hän iltapäivällä huoneessaan, järjestellen laatikoitaan. Hänen käteensä sattui silloin »Kirjeitä tuntemattomalle ystävälleni». Hän rupesi lukemaan. Sitte hän tarttui kynään ja kirjoitti hetkeäkään arvelematta:

(Jälleen kotona.) — Minun täytyy vielä kirjoittaa sinulle, kerta ja viimeinen.

Miksi niin?

Minun täytyy olla rehellinen. Kun nyt kynään tartun, kysyn itseltäni, oletko sinä, ystäväni, enää tuntematon? Enkö tiedä, kenen kasvot minulle esiintyivät, samassa kun tartuin kynään?

Sen tiedän. Ja kuitenkin kysyn, oletko sinä se? Kysynpä vielä enemmänkin: Kysyn, pitääkö entinen uskoni paikkansa sielujen yhteenkuuluvaisuuteen nähden? Vai onko niin, että me lyhytnäköiset rakentelemme määritelmiä, mutta rikas, kaavoihin kangistumaton elämä ne särkee?

Lakeja ei voida laatia niin monta, ettei elämä rikkaudessaan tarjoaisi ilmiöitä vielä enemmän, kokemuksia ja oloja, jotka kohoavat joka järjestelmän yläpuolelle.

Niin kauan kuin syrjästä katselee elämää, voi ehkä määritellä ja pistää kaikki tiettyyn paikkaan niinkuin laudakolle. Mutta kun siirtyy syrjästä keskusta, kun kokemukset tulevat, kun tulee elämä, silloin ei enää voi määritellä, sovittaa kaavoihin ja luokitella.

Jos nyt olettais, että se usko, jonka ohjaamana aloin kirjoittaa sinulle, ystäväni, että se on oikea, mitä minun silloin on uskottava sinusta, jonka kuva minulle hymyilee niin siunatun kirkkaasti koko ajan minun kirjoittaessani tätä? Uskallanko sanoa, että olet se ystävä, jonka olemassaoloon olen uskonut niin vahvasti, että jo ennenkin olen kuin aavistanut henkesi läheisyyden? Ja siinäkö onkin syy siihen, että kohta niin tutulta tuntuu?

Sydämeni riemuitsee: sinä se olet, sinä se olet. Järkeni sanoo: minä tiedän, mitä sinä olet minulle, mutta mistä tiedän, oletko sinä se yksi ja ainoa? Voisinhan joskus tavata jonkun toisen.

Pudistan päätäni tätä kirjoittaessani, mutta kirjoitan kuitenkin.

Ja kun kirjoitan epäilykseni tähän, tulee minun niin haikean ikävä sinua, sinä rakas.

Koetan luoda kuvasi eteeni niin selväpiirteisenä kuin mahdollista. Näen sinut, kun kuljet kodissasi suuren surun ja räikeitten ristiriitojen kuormaa kantaen. Tyyni on olentosi, kirkas katseesi. Paljo et puhu. Tiedät, ettei sanojasi ymmärrettäisi, ettei niitä tarvita. Ei saa kukaan aavistusta siitä, mitä sisimmässäsi piilee, kun he eivät ymmärrä olentosi suoraa, yksinkertaista todistusta siitä. Olet kodissasi, kuten sanotaan, lukittu kirja, mutta et sentähden, että kylmän ylpeänä et luoksesi laskisi, vaan sentähden, että ympäristösi ei ole lukutaitoinen.

Näen sinut sitte koulussasi. Se on pyhä maa sinulle, sillä sinä olet siellä elämäntehtäväsi täyttämässä. Kuljet sielläkin hiljaisena, vaiteliaana, mutta silmäsi puhuvat, ja koko olentosi heijastaa sitä rikkaasta elämän ymmärtämystä, joka vetää nuorten mielet puoleensa. Joka pikku tapahtuma sinun ja oppilaittesi välillä selvitetään, ei koneellisesti, vaan siten, että sekin osaltaan rakentaa ystävyuden lujaa siltaa sinun ja heidän välilleen ja tulevat kylvetyiksi ne henkisen perinnön siemenet, joilla sinun ja

monen muun täytyy mieltään lohduttaa, kun näkee, miten usein se perintö, jonka perustuksena on ulkonainen yhteenkuuluvaisuus, tuottaa ihmislapsille sulaa tuskaa ja turmiota.

Tällainen sinä olet, sinä hiljaisuuden ystävä. Syvälle ovat sydämesi juuret painuneet ijäisyyden maaperään, sentähden teet sinä Jumalassa voimatöitä.

Sinulle olen oikeastaan puhunut koko ajan, kirjoittaessani. En sentähden voi pettää itseäni, uskottelemalla itselleni, että nyt kirjoitan tuntemattomalle.

Katsellessani kuvaasi tunnen, että rakastan, rakastan ainakin siten, että tiedän, että sinä, yksinäisyyden ystävä ja hiljaisuuden harras heimolainen, olet kaikista ihmisolennoista, joita tähän asti olen tavannut, se, jonka kanssa olen tuntenut kaikkein syvintä sisäistä yhteenkuuluvaisuutta.

Mutta kun uudelleen kysyn itseltäni: rakastanko, rupean epäröimään, sillä rakkauteni on niin toisenlaista kuin se, mitä olen nähnyt elämässä.

Kun ajattelen yhdessäoloamme, luulen uskaltavani sanoa, että se oli »koskematonta». Se oli lämmöstään huolimatta sukua syvien vesien raittiille viileydelle, sukua sen suurelle hiljaisuudelle. Ja vähän saman tapaista on myöskin rakkauteni. Se ei pyydä sinulta muuta kuin mitä olet antanut ja yhä annat. Minä vain kiitän ja siunaan sinua siitä, että olet olemassa elämäni rikastuttajana.

Joku sanonee ehkä: se joka puhuu noin, hän rakastaa koko olennollaan.

Onko sitte luonnotonta, että minä en pyydä enempää? Eihän rakkaus rajoja tunne.

Enkö siis rakasta? Vai todistaako tämä vain sitä, etten elämää ymmärrä sukupuoliolentona, vaan ainoastaan ihmisenä. Ehkä se on puute, ehkä luonnotonta, mutta mikäli olen toisten kokemusten avulla voinut tutkia elämää, olen tullut huomaamaan, että kun ihmiset rakastavat toisiaan sukupuoliolentoina, on tuo rakkaus usein tuhoavaa, repivää, melkein raatelevaa.

Se, mitä minä sain ja mitä minä tunnen, on suloista, elämää edistävää kuin keväinen sade auringon paistaessa, se on tietäni valaiseva kirkkaus, joka tulvehtii itse valon lähteestä, se on raitista, vahvistavaa kuin ilma alppien ylängöillä.

Jos ero sen välillä, rakastammeko sukupuoliolentoina vaiko ihmisinä, on tällainen, eikö olisi voitto ihmiskunnalle jos opittaisiin rakastamaan ihmisinä?

Mutta mikä olisi seuraus? Olisiko se yksinomaan hyvä?

En uskalla tehdä johtopäätöksiä. Minä vain kysyn.

Toini laski kynän kädestään ja jäi, leuka käden varaan painuneena, tuijottamaan ulos ikkunasta. Silloin sattui hänen katseensa pieneen ihmisolentoon, joka seisoj keskellä tietä, herkeämättä tuijottaen häneen.

— Viljo — huudahti hän hämmästyneenä ja nousi. Mitähän asiaa hänellä oli? Ja miten kauan lie jo seisonut tuossa?

Toini avasi ikkunan ja kutsui sisään. Jokin outo jäykkyys lapsen koko olennossa pisti hänen silmiinsä, ja kun poika ei näkynyt liikahtavan paikaltaan, kiiruhti hän portille.

— Päivää, pikku Viljo, mitä kuuluu?

Poika ei vastannut. Hänen vanhoilta näyttävät kasvonsa näyttivät vielä tavallistakin vanhemmilta, huulet olivat lujasti yhteen puristetut ja pelokkaina tuijottivat silmät Toiniin.

— Mitä nyt on tapahtunut? Etkö voi puhuaakaan, pikku raukka? — Toini veti hänet rohkaisevan ystävällisesti pooleensa.

— Isä on niin kipeä, — änkytti lapsi. — Hän hukkuu —

— Hukkui? Mitä sinä sanot?

— Äiti ei tiedä, — koetti hän taas saada sanotuksi.

— Tule, tule. Mennään yhdessä. — Toini tarttui pojan käteen ja avasi portin.

Oli jo ilta. Keittiössä, johon Toini ja Viljo ensimmäiseksi astuivat, oli hämärä. Hellassa paloi tuli. Heikki, vanhempi pojista, seisoj tulelle asetetun vesikattilan vieressä, tuijottaen kiihkeästi veteen kuin siten sen kiehumista jouduttaakseen. Hän oli itkenyt. Toini näki sen tervehtiessään.

— Mitä täällä on tapahtunut? Viljo ei voinut selittää. Hän puhui hukkumisesta. Mutta eihän se voi olla mahdollista?

— Ei, ei! Heikki puhui selvään ja lujasti kuin äänen lujudella voittaakseen liikituksensa. — Mutta ihme oli, että isä pelastui. Me olimme olleet kalassa isän kanssa. Sitte isä tahtoi vielä jäädä onkimaan, mutta käski meidän mennä kotiin, kun täällä oli töitä. — Viljokin, joka aina muuten on isän kanssa, tuli pois, kun isä käski. — Sitte kun vähän ajan perästä tulimme katsomaan, oli venhe kumollaan ja isä vedessä. Järvellä päin näkyi vene, josta kuului hoilotusta. Oliko siinä juopuneita vai muuten pahanilkisiä, olivatko he kaataneet veneen vai isä itse jollain tavoin siitä suistunut, sitä ei kukaan vielä tiedä.

— Joko vesi kiehuu? — Hilkka tuli hätäisesti viereisestä huoneesta.

— Neiti, Te — Häneltä pääsi itku.

— Voi lapsi parkoja, miten olette säikähdyksissänne. Mutta eihän se ihmekään ole! — Toini siveli hellästi itkevän tytön hiuksia.

Heikki katsoi taas kattilaan. Toini oli varma siitä, että hän koetti salata kyynelitään.

Pikku Viljo vain seisoi kyyneltä vuodattamatta ja jäykkänä sisarensa vieressä.

— Äiti tahtois isälle lämmintä kylpyä, selitti Hilkka pikkuvanhaan tapaansa. — Isää viluttaa niin että hampaat kalisevat.

— Sano äidille, että olen täällä ja tahdon auttaa, miten vain voin.

— Ettekö tule sisään, neiti?

— Ei, en minä nyt.

Vähän aikaa sen jälkeen, kun Hilkka oli vienyt Toinin terveiset äidilleen, tuli rouva Hägg itse keittiöön. Hän hyrähti heti itkuun, nähdessään Toinin.

— Tällaista on nyt meillä, nyyhkytti hän, painuen läheiselle tuolille.

— Onhan se kovin surullista, mutta sittekin on syytä olla kiitollinen, kun Jumala näin varjeli —

— Ei sitä tiedä, — keskeytti rouva Hägg. — Hän on niin heikko. Sellainen raihmainen ruumis — tietäähän sen.

— Jos vain voisin auttaa, tahtoisin niin mielelläni, sanoi Toini. — Ottaisinko lapset meille, — tai jonkun ainakin?

— Ei, hyvä neiti. Ei kukaan heistä lähde isän luota. Hän on paras, mitä meillä on. Kyllä me nyt pysymme yhdessä.

Rouva Hägg puristi Viljoa itkien rintaansa vastaan, ja Hilkka painui nyyhkyttämään päänsä äidin olkaan. Heikki katsoi taas kattilaan.

— Jos tarvitsette jotain, niin annattehan tietoa, pyysi Toini. — Voitte mihin aikaan tahansa koputtaa ikkunaani.

— Kiitoksia, kiitoksia! — Rouva Hägg oli jo puolitiessä menossa sairaan luokse.

Toini valvoi myöhään sinä iltana.

»Paras, mitä meillä on» — ja se paras oli ränstynyt mies raukka, jonka hänen omaisensa olivat hylänneet. Sellaista oli elämä ja sellaista rakkaus! Hukkaan kuluneeksi sanottiin tavallisesti tällaista elämää, mutta tässä pienet lapset ja elämän kirjavuutta kokenut nainen itkivät tätä miestä, itkivät häntä parhaimpanaan, sinä, joka »kukkia oli kasvattanut arkisen mielen peltomaahan».

Varhain seuraavana aamuna Toini kävi tiedustelemassa sairaan vointia. Lääkäri oli silloin juuri käynyt siellä ja sanonut keuhkokuumeen alkaneen. Hän oli pudistanut päätään, puhuen heikosta sydäimestä ja sairaan yleisestä, huonosta terveydentilasta.

Toini tunsu, ettei hän nyt voinut auttaa, sentähden hän poistui. Mutta tämän jälkeen hän pistäytyi monesti päivässä tiedustelemassa, mitä kuului.

Kun hän kolmannen päivän iltana astui keittiöön, oli siellä hiljaista kuin haudassa.

Hän säpsähti. Mitähän tämä tiesi?

Kun ei ketään kuulunut, läheni hän varpaillaan sairashuoneen ovea ja raotti sitä.

Pienen, lyhyen sohvan nurkkaan olivat Helmi ja Viljo painuneet. Poika oli nukahtanut sisaren polvelle. Nojaten päätään sohvan kaidetta vastaan oli Helmikin vaipunut uneen. Ainoa, joka valvoi, oli Hiikka. Hän oli asettunut vuoteen jalkopäähän, pienelle, matalalle jakkaralle. Hänen epäjärjestykseen joutuneet, vaaleat kiharansa muodostivat kuin sädekehän kauniitten kasvojen ympärille, ja sinisilmissä, jotka herkeämättä olivat sairaaseen kääntyneet, loisti kostea kiilto.

Toini painoi hiljaa oven kiinni. Uusi tarkastus keittiössä oli yhtä tulokseton, samoin vilkaisu vierashuoneeseen. Talon emäntää ei näkynyt missään. Vihdoin Toini kuuli liikettä puuvajasta ja avatessaan oven näki hän Heikin puita pilkkomassa. Mutta ei tietänyt poikakaan äidistä mitään.

Ei ollut enää muuta mahdollisuutta kuin hakea puutarhasta.

Kiiruhtaessaan pientä lehtimajaa kohti, kuuli Toini äänekkäitä nyyhkytyksiä, ja kun astui lehtimajan ovelle näki hän rouva Häggin painuneena puutarhapenkille, hillittömän itkun vallassa. Hänen vieressään huomasi hän pienen paperikäärön.

— Hyvä rouva Hägg, onko miehenne huonompi? Toini asettui hiljaa itkevän viereen.

Vastaukseksi hän sai ainoastaan pitkän, haikean nyyhkytyksen.

— Hän näkyy nukkuvan. Eiköhän se ole hyvä merkki?

Rouva oikasihe, nielasi rohkealla ponnistuksella esiin tyrskähtämässä olevan kyyneltulvan ja sanoi äänellä, joka ilmaisi, ettei tässä ollut vastaansanomista. — Hän kuolee, minä tiedän sen, minä tunnen sen sekä sielussani että ruumiissani.

— Onko lääkäri käynyt toistamiseen?

— Kävi. Tuottaisin hänet vaikka joka päivä. — Tahdon koettaa, mitä ikinä vain voin. — Ei tohtori puhunut paljo, mutta katse puhui — sitä samaa, mitä itsekin tunnen.

— Onko miehellenne paljo tuskia, tiedusteli Toini.

— On usein, toiste on taas niin heikko, ettei voi valittaakaan. Mutta viime yönä tuli sellaiset ihmeelliset voimat. Hän puhui niin paljo — välistä houreissaan, välistä selvänä. — Teistäkin hän puhui. — Ääni pyrki värisemään. — Te olette tavanneet toisenne ennen. Hän muistaa sen, vaikka ette te muista. Hän on siitä kirjoittanut tähän ja muutakin — —

Pitkä, haikea nyyhkytys katkaisi taas lauseen kesken. — Minun piti saada lukea — ja antaa — teille ja —

Toini tarttui paperikääröön, joka penkiltä oli vierähtänyt maahan. Hänen kätensä vapisi.

— Minä en voi lukea — ottakaa se. — Rouva Hägg kuivasi kyyneleitään. — Olen jo itkenyt täällä ison aikaa — ehkä hän on herännyt. — Hän voitti silmänräpäyksessä liikutuksensa, painoi vain kiireisesti Toinin kättä ja kääntyi sitte menemään melkein juoksujalkaa sairaan luokse.

Hämärtyvän kesäillan valossa omassa huoneessaan Toini avasi saamansa paperikäärön.

»Tytölleni», hän luki päällekirjoituksena.

— Jossain sanotaan »Syvyydestä minä huudan sinua». — Liekö seuraava sana »Jumala» — sitä en muista. Enkä minä sitä sanaa tarvitsekaan, sillä minä en tiedä, onko sinua olemassakaan, sinä ihmisten Jumalaksi kutsuma maailmojen luoja. Mutta nuo sanat sopivat joka tapauksessa minulle. Syvyyksistä minäkin huudan. Hätäni, huonouteni ja kovan kohtaloni syvyyksistä. Huudan: ketä? — Ehkä vain huudan rintaani ahdistavassa tuskassa lievitystä saadakseni. Huudan, kun minulle ei ole annettu sitä lievitystä, minkä muut ovat saaneet, kun he sanoin voivat mieltään keventää, sanoin kuormansa uskoa toisen kannettavaksi. Minulla joka riemu ja joka tuskan tunne vain puristuu kovaksi paakiksi rintaan kuin lumipallo suojailmalla. Mutta sitä paakkia en voi sanoilla toiselle heittää, vaan se jää sisimpääni, siellä kasvaen kuin lumivyöry, joka alleen on tukehtuttaa. Siksi minä hädässäni huudan.

Mutta huudanko minä sitte toivomatta vastausta keltään. Onko huutamisenikin yhtä toivotonta kuin koko olemassaoloni? Ehkäpä on. Olisihan se johdonmukaista. Mutta sittekin kytee sisimmässäni toivo, että huutoni kerran saavuttaisi sinut, tyttöni, ainoani, johon todella elämässä olen toivoni kiinnittänyt.

Ainoastaan kerran näin sinut, mutta unohtumattomana sinä jäit mieleeni. Sinä olit hyvä ja hellä etkä herättänyt minussa masentavia etkä kiusaavia ajatuksia. Sinä päinvastoin otit kuin kädestäni ja autoit

eteenpäin, sinä, hyvä, tyyni tyttöni.

Käärö valahti Toinin kädestä ja hän painui ajattelemaan.

Herra Häggin omituiset kysymykset muistuvat hänen mieleensä, ja niiden avulla hän vähitellen pääsi perille. Hän muisti sen kesäisen päivän, jolloin hän nuoren, ujon ylioppilaan saattamana oli kulkenut parisen kilometriä, matkalla avomielisesti keskustellen.

Kaiken, viimeksi koetun yhteydessä se herätti sydäntäkouristavan tuskan tunteen. Mutta nyt ei ollut aikaa sitä ajatella.

Toini käänsi lehden ja jatkoi toisesta kohdasta: — Istun yksin kylmänikävässä ylioppilashuoneessani. Ikävän kolkko on ympäristöni, ikävämpi, apeampi mieleni. Luisun huimaavaa vauhtia alaspäin. Isän kuoleman jälkeen on kuin ei mikään minua enää pidättäisi. Kaikki muut meikäläiset ymmärtävät toisiaan, minä yksin olen lasten laumassa musta lammas. Äiti ei ole koskaan ymmärtänyt eikä rakastanut minua. Mitäpä sitä jokaiselle riittäisikään, kun on sellainen liuta ympärillä. Ei kukaan omaisistani sure, vaikka vähitellen häviänkin teille tietymättömille. Itse puolestani en kuitenkaan vielä tyynesti voi kuvitella tällaista osaa itselleni. Ihminen pitää itseään muka liian hyvänä sortuakseen. Uskoo tahtovansa ja voivansa elämässä saada jotain aikaan. Ja mistähän syystä? Jos ihminen uskoo olevansa Jumalasta alkujaan, silloin ymmärrän, että hän uskoo suuruuteensa, mutta mitä arvoa on yksilöllä, josta kuolema tekee lopun niin tyyten, ettei jää muuta hänestä jäljelle kuin kourallinen tuuleen haihtuvaa tuhkaa?

Jos taas olen Jumalasta, silloin pitäisi mielestäni olla uskoa, joka ulottuu niin etäälle, ettei sillä, yhtä vähän kuin toivolla, ole rajoittavia rantoja. Voiko se, mikä on Jumalasta, koskaan kuolla? Jos minulla olisi vaikka tuhat elämää ja hukkaisin ne kaikki, eikö se, mikä on Jumalasta, sittekin pelastuisi, astuakseen jumalallisen voitokkaana yli turmeluksen aaltojen, kulkiessa sitä kirkkautta kohti, jota varten se on luotu?

Onko tämä hulluutta? Eikö se päinvastoin antaisi arvoa jokaiselle onnettomalle elämän lapsipuolelle — —?

Minä en tiedä enkä jaksa ajatella. Aivojani särkee. Ohimot takovat jyskyttäen. Olen taas ison aikaa viettänyt hurjaa ja kurjaa elämää. Nyt se tympäisee ja mieltä etoo. — Oikeastaan en koskaan ole ollut taipuvainen uskomaan suuria itsestäni, — en siis myöskään uskomaan suurta alkuperästäni. Jo lapsena oli minulla se tunne, että kaikki, johon tahdoin ja johon olisi pitänyt tarttua kiinni, liukui kuin käsistäni, ja se, mitä pelkäsin ja pakenin, se minut yllätti. En voi sanoa, että uskoin ennakolta määrättyyn välttämättömyyden lakiin. Minä vain uskoin oman poveni outoon, ahdistavaan aavistukseen.

Päätin eilen ruveta elämään ihmisiksi. Kävin Elinaa tapaamassa — avun toivossa tietysti, sekä rahallisen että muunlaisen.

Rahaa sain — sekä kiireessä annetun, ystävällisen läksytyksen. Apu jäi tulematta. Hänellä oli omat asiansa mielessä.

Tänään en uskalla lähteä ulos. Pysyttelen arestissa. Pelkään itseäni ja pelkään kompastuskiviä. Nyt myönnän sen. Mutta toiste panee luonto vastaan. Ylpeys kuohahtaa. Miksi minä pelkäisin? Eihän minulla ole syytä siihen enemmän kuin muillakaan.

Mutta kun huomaan kuitenkin pelkääväni, puren hammasta ja kiroon ihmisiä. Osaisin minäkin kulkea ja osaisinpa vielä toimittaakin jotain, jos tie olisi tasaista ja ihmiset ojentaisivat kättä toisilleen, puhuen rohkaisevan iloisesti: tule, minä autan. Mutta nyt he nauravat ja rähisevät, niin ettei kukaan huomaisi, kun he kaivavat kuoppia pimeään, ja kun he sen ovat tehneet, kilistävät he lasejaan ja sanovat: terveydeksi.

Niin et sinä tehnyt etkä tekisi koskaan, kaunis, valkea tyttöni.

Minä olen yksin arestissa ja minua palelee. Ei kukaan minua muista, ei kukaan jouda apuaan antamaan. Sentähden pakenen minä sinun luoksesi. Minä tahdon edes hetken lämmitellä sen muiston ääressä, jonka sain, kun rinnallasi kuljin, lämmitellä siinä kuin mieron väräjävä lapsi toisten lämpimän lieden luona.

Ensin luulin, että tuon hetken elähdyttämänä jaksaisin kulkea vaikka matkan päähän. Se kerta oli oikeastaan ensimmäinen, jolloin rohkenin uskoa, että ehkä minäkin voisin elämässä onnellisesti suoriutua.

Uskoa se ei oikeastaan ollut, mutta toivoa kuitenkin.

Kun sitte ymmärsin, etten pitkällekkään päässyt sen muiston varassa, koetin uskoa tulevaisuuteeni

uskomalla, että tiemme pian taas yhtyisivät.

Nyt, tänä pitkänä arestipäivänäni kysyn itseltäni: vieläköhän ne koskaan käyvät yhteen? Ja löydätköhän silloin sinut sellaisena kuin sinua nyt muistan ja ajattelen? — — —

* * * * *

Toinin katse sumeni kyyneliin. Nyt hän ymmärsi, mistä oli kotoisin tuo outo, ahdistava tunne vaatimuksesta, jota hän ei voinut täyttää, tehtävästä, joka kävi yli voimain. Nyt hän näki selvemmin kuin koskaan ennen sen apua rukoilevan käden, joka syvyyksistä kurottautui häntä kohden.

Kesti kauan, ennenkuin hän kykeni jatkamaan.

— Ympärilläni on pimeää, minä en lähde hakemaan ainoastaan lämpöä, vaan myöskin valoa siitä muistosta, minkä sinä minulle annoit. Voi kuinka se oli valoisa ja kirkas, se juhannusyö, mikä seurasi sitä päivää, jolloin olin sinun kumppaninasi kulkenut! Minua oli vaivannut sen talon nuorisjoukon vallaton iloisuus. Sellaisen joukon keskellä tunsin aina erakkouteni. Iloremakkaa oli kestänyt ja kesti seuraavanakin päivänä, mutta juhannusaattona ja yönä oli niin ihanan hiljaista.

Olimme saarella, suuren kokkotulen ympärillä. Kokko oli rakennettu korkeaksi ja tulipatsas muodostui loimutessaan metsän keskellä, aukealla paikalla, ylevän juhlalliseksi. Ahneina, muodoltaan ihanan vaihtelevina leimahtelivat liekit sinistä kesätaivasta kohden. Valkopukuaisia nuoria liikuskeleli tulen ympärillä, mutta hiljaisina, sanoisinko hartaina.

Silloin tällöin vain heiteltiin risuja lisäksi valkeaan, ja joka heitolla, joka pani kokon ainekset liikkumaan, singahti kimppu säkeniä korkealle taivasta kohti.

Saaren ympäriltä, hienon lehtiverhon läpi pilkisteli kesäyön kirkkaudessa kimeltelevä järvi. Siellä täällä liukui valkoiseksi maalattu venhe äänettömän hiljaa kirkasta pintaa pitkin. Nuoret kokoontuneina ryhmään kajuttelivat laulun toisensa jälkeen, surunvoittoisen suomalaisen laulun, vionon kuin juhannusyön ihmeellinen kirkkaus.

Suuren riippakoivun juurella istui nuori mies. Kun laulu vaikeni, antoi hän jousensa juosta notkahdella, ja viulusta virtasi ihmeellisen ihana sävelrikkaus, hellä, mutta voimakas samalla, sopusointuisa, mieltä ylentävä ja niin lumoava kuin se ihmeellinen kesäyön valkeus, joka meitä ympäröi.

Sellinen oli se ilta ja yö — ihanin elämässäni, se, jonka sain viettää tavattuani sinut, tyttöni hyvä ja herttainen. —

Minä viluinen lapsi lämmittelen tämän tulen ääressä, lämmittelen siksi, kunnes jälleen tapaamme toisemme.

Yöllä 12/2. — Minä tulen taakkoineni, synnintunnustuksineni luoksesi, tyttöni. Minä ryömin jalkojesi juureen, siinä on minun katumus- ja rukousjakkaranani.

Kynttilä palaa lekoittaa tässä vieressäni. Ikkunasta tuntuva tuulen henki sitä tuon tuostakin heilauttaa sinne tänne. Sen himmeä valo tunkee vain heikosti huoneen perälle, missä suuret mustat varjot yölintuina liikuskelevat.

Oskar veli kuorsaa voimakkaasti vuoteellaan. Seinän toiselta puolen kuuluu samanlaisia maanalaisia ääniä. — Toiset nukkuvat. Unella he antavat ruumisrukalleen sovitusta aikaisemmasta pahoinpitelystä. Minä vain en saa nukkua. Kaamea tunne minua valvottaa, ja sitte ajatukset, nuo ainaiset ajatukset.

Olen taas ollut jonkun verran siivompi mies. Eilenkin istuin kiltisti huoneessani kirja edessäni — joskaan eivät ajatukseni olleet kirjassa. Mutta mitä siitä sain? Suonissa polttaa kuin tuli, polttaa hitommasti kuin jos olisin hankkinut itselleni hyvän humalan.

Onko se todella helvetin janoa, joka kurkkuani kuivaa, vai onko se osuuteni isäin perinnöstä?

Kun nyt voisi nauraa, nauraa niin, että seinät tärisisivät ja nukkuvat heräisivät! — Niin, nukkuvat heräisivät, — sittehän siitä olisi jotain hyötyä.

Oskar viettää oikeastaan paljoa iloisempia päiviä kuin minä, mutta hän sietää enemmän ja hän on toisenluontoinen, sentähden hän ei laske alamäkeä samaa kyytiä kuin minä. Mutta ehkä hänkin kerran joutuu maistamaan tekojensa happamia hedelmiä. Soisinko minä sitä? Olenko niin petomainen?

Hän on hyvänsuopa, iloinen sielu. Miksi hänelle pahaa soisin? Hänellä ei ole aavistustakaan siitä, että olen epätoivon partaalla. Minä olen sekä vastoin luontoani että samalla sisäisestä pakosta toisten seurassa yhtä iloinen mies kuin muutkin. Ehkä se johtuu luonteeni heikkoudesta — tai sanoisinko, että

siinä myöskin on henkistä kainoutta. Olkoon miten on. Minä en vain toisten seurassa voi olla sellainen kuin tahtoisin ja sellainen kuin olen. Minun täytyy pakostakin olla niin kuin muut. Naula siitäkin syntyy minun ruumisarkkuuni, sen tiedän, mutta syntyköön, minä en sille mitään voi.

Jos iloiset Oskarit ja kaikki maailman Matit saisivat nähdä, että ihminen ei pääse tekojensa seurauksia pakoon, tulisikohan elämä sitte toisenlaiseksi? Jos niin olisi, sitte toivoisin todellakin tuhotulvan pian tulevaksi. Hyötyä siitä totisesti olisi, eikä sitte oma huonouteni olisi silmäänpistävämpi kuin toistenkaan.

Hurskas ja hyvähän tämä toivomukseni siis on.

Mutta mitä minä tässä katumusjakkarallani teen? Syydän syyt toisten niskoille ja toivottelen heille turmiota.

Voi minua raukkaa, raukkaa! Tyttöni hyvä ja hellä, missä sinä viivyt? Miksi sinä et ojenna kättäsi, tuota valkoista, joka voisi auttaa ja nostaa?

5/3. — Käteeni sattui tänään vanha siemenluettelo. Sen kanteen oli painettu: Ken väärin kylvää, hän vaivoin niittää. Minä hätkähdin. Onhan se niin, mutta — enkö minäkin vain saa niittää, mitä isäni ja esi-isäni ovat kylväneet?

12/3. — Toverien seurassa puhun niin harvoin oikeista asioista. Siellä pidetään sitä meidän miesten remakkaa, ja kun puhutaan, pannaan sanat peittämään ajatuksia. Ainakin minä teen niin. Sentähden kysyn itseltäni välistä: Mikähän minussa mahtaa olla yksilöllistä, mikä yleistä? Kun esimerkiksi sinä, tyttöni, olet minulle kuin pilke pimeässä yössä, olet elämäni ainoa tähti, onko tämä jotain minulle yksinomaista sentähden, että minä olen minä ja että satuin sinut tapaamaan kerran kirkkaana juhannusaattona, vai onko niin, että me miehet yleensä sisimmässämme säilytämme kuvan työstä, joka on hyvä ja puhdas, joka ei sanoilla saarnaile, vaan joka sittekin herättää meissä halun tulla paremmiksi. Hellävaroen hän ikäänkuin sulkee sisimpämme käteensä, karistaa siitä pois paljon ja osoittaa sitte meille: katso, noin paljon hyvää oli sinussa.

Luulen, että moni pyhäkössään palvelee tällaista tyttölasta, vaikka me »huvittelemme» toisten naisten seurassa.

Nyt en tahdo kirjoittaa enää. Elämä on taas ollut vähän paremmalla puolella. Koetan tehdä työtä.

30/3. — Olen ollut uskoton tytölleeni, ja olen yhä. Sentähden en enää kirjoita sinulle, vaan toiselle.

Joku voisi väittää, että olen jo aikoja sitte ollut uskoton, mutta minä en nyt tarkoita sellaista uskottomuutta. Väittäisinkö, että olen tarpeeksi ihanteellinen sanoakseni, että ihminen antaa niin äärettömän vähän antaessaan ruumiinsa. Minä tarkoitan pahempaa uskottomuutta. Minä lemmin toista. Jo samana päivänä, jolloin kirjoitin uskovani, että me miehet sittekin ylinnä rakastamme hyvää naista, näin minä hänet, jota nyt rakastan. Opin silloin ymmärtämään, että me myöskin sangen herkästi lemmimme sellaista, joka on kuuma ja kiihoittava kuin neste, joka lasissa päilyy.

Nyt minä rakastan sinua, rakastan, vaikka tunnen että sinä perikatoani joudutat. Huulesi ovat niin pehmeät, silmäsi valavat sähköä joka jäseneeni. Ennen minä pelkäsin sinunkaltaisiasi naisia. Tunsin oman, tyhmän kömpelyyteni heidän seurassaan. Sentähden suutuin heihin.

Ehkä minä suutuin siitäkin syystä, että aavistin sellaisen ilon makeaksi, jos vain olisin päässyt ujoudestani, mutta siitä en päässyt — ennenkuin sinä minua autoit. Suvaitsit olla huvitettu seurastani, ja se nosti minut omissa silmissäni. Siten sait minut kokonaan valtoihisi, enkä nyt irti pääse, en vaikka jo tunnen tuhon tulevaksi.

Jos sinä näkisit minun ajatukseni, sinä, joka niin koetat »parastani» harrastaa. Sinähän olet raittiusihminen ja sinä koetat vaikuttaa minuun. Mutta sinä olet itse se kuuma, huumaava viini, joka jouduttaa perikatoani. Kaunis sinä olet ja katseesi kiehtoo. Sinä tunnet valtasi naisena, ja sinä nautit siitä, mutta sitä et myönnä itsellesikään. Sinä et tahdo olla rehellinen — et tahdo — saadaksesi rauhassa leikkiä. Sen näkee mies, jota sinä tahdot »auttaa» ja nostaa. »Ole raitis, ole raitis», huudan minä sydämessäni sinulle, kun sinä käyttäen kaikkia naisellisen lumousvoimasi välikappaleita toisille saarnaat raittiutta. Tunnen katseeni tunkeutuvan sisimpääsi, mutta sitä et sinä ymmärrä. Tiedän siitä, mikä sisimmässäsi piilee, enemmän kuin sinä itse ja kuitenkin rakastan minä sinua, rakastan ja etsin kuin sitä juomaa, joka turmanvirtaansa minut upottaa.

15/4. — Uskottomuuteni puuska on lopussa, ja se loppui niin arvokkaasti, että kannattaisi nauraa. Minä olin vain »väliaikainen» toisen poissa ollessa tai ehkäpä rangaistukseksi hänelle! Nyt minä palaan

sinun luoksesi, tyttöni, palaan, en vain ajatuksin ja sanoin, vaan teoin. Jos minussa jotain pelastamisen arvoista on — ja uskon, että sitä vielä on — täytyy sinun pelastaa se. Minä tulen sinun luoksesi apua kerjäävänä. Olen koettanut hankkia itselleni tietoja sinusta. Olenkin jo hiukan jäljillä. Ja minä kuljen, kuljen siksi kun löydän. Ehkä ne piikit, jotka tällä toivioretkelläni minua pistävät, ja ne kivet, jotka verille haavoittavat jalkani, voivat loihtia esiin sen verran hyvää minusta, että sinä et hylkää minua, kun tulen. — — —

* * * * *

Kirjaan oli jätetty pari tyhjää lehteä. Toini käänsi ne ja siirtyi lähemmäksi ikkunaa, nähdäkseen paremmin.

— Mikä itkuinen, hätääni huutava lapsi olinkaan, kun viimein kirjoitin! Nyt olen vanha mies, jonka tunteet ovat talttuneet ja jonka selkä on tottunut olemassaolonsa taakkaa kantamaan.

Toivioretkeni? Niin siitä on aikaa, kun sille lähdin. Ja se päättyi toisin kuin olin ajatellut. Juuri kun olin pääsemäisilläni perille, kompastuin niin pahasti, ettei nousemisesta voinut enää olla puhuttakaan. Minä olin saanut tietää, missä sinä asuit, sinä tyttöni, joka nyt elit enemmän ajatuksissani, mielikuvituksessani, oman sydänkaipuuni luomana kuvana kuin todellisena olentona. Olin lähikaupungissa, eikä luoksesi ollut kuin tunnin kävelymatka. Mutta ennenkuin lähdin, vahvistin mieltäni pienellä humalalla, — kaiketi sitä varten, ettei rohkeus pettäisi.

Lähdin sitte viimein matkalle. Valtamaantieltä jouduin metsäpolulle, metsäpolulta radalle. Istahdin sinne lepäämään — ja nukuin. Heräsin outoon kuminaan. Koetin kiireimmän kautta kömpiä syrjään, mutta se oli myöhäistä. Sain sääreni jättää sakkona luvattomasta radalla kulkemisesta. — Minut vietiin sairaalaan. Kun aloin toipua, kirjoitin Elinalle. Hän tuli heti. Sairaalasta päästessäni hän vei minut kotiinsa ja piti minusta parempaa huolta kuin kukaan ennen. Hän ilmoitti onnettomuudesta äidille, joka asui kaukana Pohjois-Karjalassa, Hanna sisareni luona, mutta äidillä ei ollut varoja, voimia eikä tilaisuutta tehdä mitään hyväkseni. Kaikki omaisuus oli mennyt nuorempien siskojen kouluttamiseen. Hanna avusti jo siinäkin, ja hän elätti nyt äitiä. Vähistä varoistaan oli Hanna kuitenkin pistänyt kirjeeseen viisikymmentä markkaa sekä ystävällisen tervehdyksen ja pyynnön, että hän toistekin saisi tietoja minusta. — En ole tätä sisartani oikeastaan koskaan tuntenut. Hän oli vanhin ja sai viran minun pienenä ollessani. Mutta siitä, mitä hänen joskus käydessään kotona näin, päätin, että hän oli samanluontoinen kuin isä ja minä.

Elina ei olisi mielellään näyttänyt minulle äidin kirjettä, mutta sain sen käsiini. Minä ymmärsin siitä, että omaisillani ei ollut tilaa minulle, ei missään suhteessa, ja minä kielsin Elinaa heille kirjoittamasta.

Elina on nyt vaimoni. Jollen olisi vanha ja paljo kokenut, ajattelisin ehkä, että olisinhan voinut saada paremmankin. Nyt täytyy minun tunnustaa, että hän on liiankin hyvä minulle. Minä olen saanut enemmän koulusivistystä kuin hän, mutta hänellä on — kaikesta huolimatta — sitä suuriarvoisinta — sydämen sivistystä. Millainen hän on ollut minulle, sen tietää Jumala yksin. Välistä on kyynel pakostakin silmään pyrkinyt, kun olen nähnyt, millä rakkauden ihmevoimalla hän henkisesti pyrkii tasalleni, pyrkii ajattelemaan minun ajatuksiani, tuntemaan minun tunteitani ja sitte naisellisella hienotunteisuudella tekemään elämän minulle helpommaksi.

Ja sitte on hän rikastuttanut minun elämäni lapsillaankin. He rakastavat minua ja pitävät minua hyvänä isänä. Minä, hyvä isä, voi elämän ihmeellisyyttä! Kun ankara, lahjomaton elämän tuomio on meitä ruoskinut, ruhjonut, valaa se pisaran lääkitsevää lohtua haavoihin.

Vai onko tämä armahtavan Jumalan töitä? En tiedä. Kuitenkin täytyy minun tunnustaa, että olen ruvennut uskomaan Häneen. En niinkuin se uskoo, joka yhteydestä hänen kanssaan ammentaa ijänkaikkisuusvoimaa ajan raskasta taakkaa kantaakseen. Minä uskon väsyneesti, tiedottomasti kuin suuren koneiston kulunut ratas — jos se voisi ajatella — uskoisi siihen, että totta on sillä, mikä sitä kuluttaa, jokin tarkoitus, kaiketi eivät ole suotta rakennetut nuo suuret, ihmeelliset koneet eikä turhaan kulu se voima, joka sen ympärillä vaikuttaa. Ei kai suotta vaivan ja työn esiin puristama hiki helmeile lukemattomien työntekijäin otsalla, ei suotta suuria uhrata. Kaiketi on sillä kaikella joku järjellinen tarkoitus ja kaiketi johtamassa on joku, joka tarkoituksen tietää, vaikka minä koneiston sisällä oleva, pian kuluva osa, en sitä näe enkä ymmärrä.

Vaikka ei uskoni tämän selvempi olekaan, en sitä sittekään antaisi pois, yhtä vähän kuin mieronkiertäjä luopuisi leipäkannikasta, joka hänet hengissä pitää.

Tämä uskoni on kuitenkin ainoa, joka sovittavasti selittää minunkin elämäni. Sanoohan Rydberg:

»Joskin viivyt korpitiellä
Polvi polvelta sä vielä,
Saavut kerran Jordaniin.»

Jos minun sortumiseni voi suojella toisia, jos minä, sentähden että olen vanha, paljo kokenut mies, jollain tavoin voin tasoittaa tietä niille lapsille, jotka minulle ovat isän nimen antaneet, onko elämäni silloin hukkaan kulunut?

Nämä lapset ovat oikeastaan olleet elämäni ainoa ilo. Rakastan heitä kaikkia. Helmi ja Heikki tarvitsevat minua kuitenkin vähemmin. He ovat reippaita, työkykyisiä, kuten heidän äitinsä. Kyllä he elämässä suoriutuvat. Mutta Hilikka, sinä suurkaupungin pyörteistä noussut, puhdaskatseinen lapsi, sinä olet suloudellasi antanut tyydytystä särkyneen sieluni kauneudenkaipuulle, sinä olet hyvydelläsi, hellyydelläsi muistuttanut minulle sydämeni rakastamaa tyttöä, jonka kuva oli nuoruusaikani ainoa valontähti.

Ja sinä, Viljo, jolla minun tähteni pienestä pitäen on ollut vanhat, kärsivät kasvot, minä rakastan sinua niin suuresti siksi, että minulla on paljo sovitettavaa, kun sinulta riistin lapsuutesi ilon, ja myöskin sentähden, että olet hiljainen, pelkäävä, pieni poika, jonka täytyy lähteä sille taipaleelle, jonka toiseen päähän minä pian toivon pääseväni. — — —

* * * * *

Toini ei voinut jatkaa lukuaan pitkään aikaan. Kyynelvirta toisensa jälkeen sumensi katseen.

Totisesti tässä huusi ihmisveri, huusi taivasta kohden.

Heikko kajastus idässä ilmoitti jo aamunkoittoa, kun Toini uudelleen tarttui paperikääröön, jatkaakseen lukuaan. Hän säpsähti nähdessään päivämäärän. Se oli sama, jolloin hän — kuten luuli — teki herra Häggin tuttavuutta.

Lämmin liikituksen laine läikähti hänen kasvoilleen hänen nähdessään, että se, mikä seurasi, tarkoittikin erityisesti häntä.

— Kun kerran nuorena aloin tätä päiväkirjaani kirjoittaa, omistin sen työlleni. Täytyyhän minun jo senkin tähden kirjoittaa tähän jotain nyt, kun olen nähnyt sinut jälleen.

Me muutimme tänne sentähden, että minä tiesin sinun asuvan täällä ja rukoilin Elinaa muuttamaan.

Miksi? Siitä syystä, että minä vanhuudestani huolimatta olin niin lapsellinen. Sinä ja minä yhdessä, toinen toistemme tovereina niinkuin ennen ajattelin, sehän oli sula mahdollisuus joka suhteessa. Minä en sitä edes enää olisi toivonutkaan. Mutta sinä ja minä yhdessä naapureina, joilla olisi seuraa ja ehkä hiukan iloakin toisistaan, siitä uneksin vielä. Minä kuvittelin sinut istumassa vierelläni, puhelemassa hiljaisella, hyvällä tavallasi, ja minä puhelin itsekin sinulle iloiten siitä, että sain ja osasin tehdä niin.

Mutta tämän lisäksi oli minulla toinenkin toivo. Minä suorastaan janosin tietoa siitä, muistitko sinä minua ja oliko yhteinen kävelymme sinulle ollut samaa, mitä se oli ollut minulle. Houkkio kun olin, uskoin minä moista. Minä olin siinä suhteessa poikkeukseksi oikein tavallisen miesmäinen. Miehen on niin helppoa uskoa, että hän on tehnyt toiseen jonkinlaisen vaikutuksen. Eihän tuo heikkous yleensä minua vaivannut, mutta luulen, että se tässä johtui ikävästä saada kipeneen elämän kaunista runoutta heijastumaan oman elämäni särkyvään kuplaan.

Kun muutimme tänne, kuulin, että olit sairas. Minä valvoin vuoteellani sinun tähtesi. Minä koetin aavistaa, kärsitkö sielun vai ruumiin puolesta. Oliko se Jumala, johon niin lapsellisesti uskoit, sinut jättänyt, vai oliko se elämäntehtävä, jonka äidiltäsi olit perinyt, käynyt sinulle liian raskaaksi. Niin kysyin itseltäni sinun sairastaessasi, niin kysyin sittekin, kun näin väsyneet, kalpeat kasvosi ikkunassa.

Kun rupesit toipumaan, toivoin tutustumista. Silloin matkustit pois.

Melkein katkerana koetin sen jälkeen työntää sinut mielestäni. Sinähän jätit minut tahallasi — — kiusalla — juuri kun olin tullut luoksesi. Siksi en tahtonut ajatella sinua enää.

Mutta sitte palasit, ja tänään olet käynyt meillä.

Mitä minä sanon siitä? Sinä olit sama kuin ennen, sen näin silmistäsi, olennostasi, sen kuulin niistä kauniista kuvauksista, joilla sinä Elinan mieliksi koetit minua ilahduttaa. Mutta minulle sinä et ollut sama. Sinullakaan ei ollut sijaa minulle. — Eräs vieras nimi oli usein huulillasi. En tiedä, missä suhteessa olette toisiinne, mutta minä en voinut olla kysymättä itseltäni: olisikohan sinulla ollut minulle sijaa enemmän, ennenkuin tapasit tuon toisen?

Joku kirjailija on jossain sanonut, että on turvallista tietää kuoleman aina tulevan oikeaan aikaan. Ainakin minulle on kaikki elämässä tullut liian myöhään — tai oikeammin, minä olen itse myöhästynyt. Kun kiiruhdin isäni tautivuoteelle, myöhään. Hän oli kuollut. Kun pyrin sinun luoksesi, tulin myöhään. Onnettomuus tapasi tiellä. Liian myöhään Elina alkoi ymmärtää, miten suuressa avun tarpeessa olin,

liian myöhään kolkutti kirje omaisteni ovelle: he eivät enää voineet eivätkä jaksaneet auttaa. Ja nyt, kun vihdoin pääsin luoksesi, tulin — liian myöhään.

Mutta niinhän olikin, että kuolema tulee oikeaan aikaan. Ehkä se korvaa elämän myöhästymiset.

Kuolema, sinä erehdyksen korjaaja, joko alan sinua odottaa, sinua ja sitä, mitä myötäsi tuot, olipa se sitte puhdistavaa kiirastulta, sovittavaa selitystä tai muuta, jota ei ajatukseni jaksakaan käsittää.

Mutta paras, kun en odota. Se hyvä, mitä olen odottanut, sitä ei ole kuulunut. Ehkä sinä, tyyne kalpea viikatemies hyvydessäsi tulet odottamattakin — — —

* * * * *

Toini nousi, heitti huivin hartioilleen ja hiipi hiljaa huoneesta.

Kaikki muut talossa nukkuivat vielä. Hän kulki varovaisesti ruokasalin läpi etehiseen ja sieltä ulos.

Puutarhasta lehahti kukkien tuoksu häntä vastaan. Aurinko oli juuri noussut, ja sen kirkkaat säteet pujahtelivat iloisesti paikasta toiseen. Havahtuen karistelivat kukat kastepisaroita hiuksistaan. Hiljainen tuulenhenki humisi huomentervehdystään puitten latvoissa, ja aamukasteessa kimalteleva nurmikko ihasteli omia, auringon kirkastamia hohtohelmiään. Nukkuva luonto nousi unestaan. Toini kulki edestakaisin, edestakaisin käytäviä pitkin.

— Ei tyyntyä syömeni malta, se viel' yhä myrskyää. — Sen hän tunsu.

Miksi, miksi, tiedusteli tuskaisena hänen sydämensä.

— Ja miksi minäkin, — heräsi sitte syyttelevänä kysymys, — miksi vain lisäsin kuormaa? Miksi olit perheinesi, oloinesi mielessäni vain silloin, kun kaipasin jotain mieltäkiinnittävää, jotain ajatuksia antavaa tai ajatuksia haihduttavaa. Miksi en sinussa kohta nähnyt lähimmäistä, joka tarvitsi minua?

Toinin mieleen johtui eräs kohta päiväkirjasta, jota hän vain vilkaisemalla oli silmäillyt. Siinä oli Eero viitannut siihen, mistä he olivat keskustelleet yhdessä kävellessään.

— Kristus on se lämmin virta, joka voimakkaana kulkee läpi elämän jäämeren — niin sinä sanoit. — Saattaa olla. Kuuluuhan se kauniilta. Mutta en minä ainakaan ole tullut kosketuksiin sen virran kanssa. — Liekö sitte oma syyni, vai miten, mutta eihän mahtava merenvirta voi joka poukamaan poiketa, ei joka rantaa huuhtoa.

Toinin katse sumeni kyyneliin.

— Voi Eero, Eero! — Etkä vain sinä, mutta kaikki ne sadat, tuhannet ja miljoonat — miksi on heitä niin paljon, heitä, joiden sisin jäitä sulattavan lämmön puutteessa jää kylmänä kuolemaan, vaikka jokainen ihmislapsi on onnea ja elämää varten luotu?

Vai onko?

— Niin, lopullisesti tietysti — mutta kuuluiko ehkä sortuminenkin välttämättömänä renkaana elämän kehitysjaksoon, ja jos niin — — —?

* * * * *

Toini lähti ajatuksiaan pakoön.

Sairashuoneessa oltiin varmaan jo valveilla. Hän tahtoi tiedustella, mitä sinne kuului.

Keittiössä ei ollut ketään, ei viereisessä huoneessakaan. Lasten vuoteet olivat tyhjinä. Näytti siltä kuin he vasta olisivat nousseet.

Toini raotti varovaisesti sairashuoneen ovea. Ensin hän ei nähnyt ketään, mutta kun raotti enemmän, huomasi hän kaikkien olevan koolla vuoteen ympärillä.

Hän pysähtyi epäröiden. Silloin narahti ovi.

— Äiti, kuiskasi Helmi.

— Tulkaa sisään, Elina rouva viittasi kädellään, hetkeksikään irroittamatta katsettaan kuolevasta.

Toini pysähtyi vuoteen toiselle puolelle pikku Viljon viereen. Poika painautui vapisevana ja äänettömänä lähemmäksi isää. Hilkka sitävastoin nyhkytti hiljaa, kiharainen pää painuneena isän olalle.

Yhtäkkiä vavahti sairas ja avasi silmänsä. Katse sattui Toiniin.

— Sinä tulit kuitenkin. — Huulet vetäytyivät omituiseen, vierasluontoiseen hymyyn.

— Niin tulin. — Toini tarttui hänen käteensä, tietämättä, puhuiko hän kuumehoureissaan vaiko tajussaan.

Silloin näytti siltä kuin kuoleva olisi huomannut erehdyksensä. Katse etsi Elinaa.

— Nosta, — pyysi hän äkkiä selvään ja tuskaisesti.

Elina kumartui häntä auttamaan. Silloin hän kuin yliluonnollisen voiman nostamana itse kohosi istualleen.

— Kiitos, kiitos, sanoi hän selvään, katse säteilevänä. Hellä, hyväilevä silmäys kiintyi vielä lapseen, sitte hän painui vuoteelle, rinnan pari kertaa korahtaessa.

Henki oli lähtenyt.

Kuoleman jättämä jälki on aina tuntuva ja syvä. Mutta joskus se saattaa olla tavallistakin tuntuvampi. Ja sellainen se oli Eeron kodissa.

Ne elämän iloiset äänet, joita Elina emäntä talossaan oli edustanut, vaikenivat kokonaan. Hän oli aivan surunsa murtama. Hän suri »parhaintaan», toisten hylkäämää, usean ylenkatsomaa, joka kuitenkin oli ollut kukkien kasvattajana hänen elämänsä tiellä ja jonka raskasta kuormaa hän oli kyennyt keventämään paremmin kuin kukaan muu.

Kohta isän kuoleman jälkeen joutui Viljo vuoteeseen. Hän sai kuumetta eikä se ottanut väistyäkseen. Hän sairasti kuin vesa, joka lujasti on kiertynyt vanhan puunrungon ympärille, sairastaa, kun vanha puu kaatuu.

Toiset omistivat nyt hänelle kaiken sen hellän huolenpidon, minkä vainaja ennen oli osakseen saanut.

Eeron oma huone, jossa hän lepäsi, oli kaunis kuin kukkatarha. Siellä oli suuria valkeita liljoja, Toinin sinne tuomia, ja tuoksuvia ruusuja — sekä Toinin hankkimia että kotikasvatteja. Taustana olivat ne kauniit kotikasvit, joita Eero ja Hilikka yhdessä olivat hoitaneet.

Senjälkeen, kun Elina oli saanut muun järjestetyksi huoneessa, asetteli Toini Hilkan avustamana sinne kasvit ja kukkaset. Elina oli silloin Viljon luona. Kun hän palasi ja näki huoneen, herahti hän itkuun.

— Voi, kuinka olisi iloinnut — jos olisi nähnyt, — sai hän nyhkytyksiensä lomasta sanotuksi.

Kaikki toivat sitte jäähyväislahjansa sinne, väsyneen taivaltajan lepokammioon. Hilikka piti kuitenkin pääasiallisesti huolta huoneen kukkasista. Se oli hänen viimeinen rakkaudenpalveluksensa.

Perheen kaikki jäsenet tuntuivat surussaan painuvan toisiinsa läheisen läheisesti kuin vaaran hetkenä linnunpoikaset pienessä pesässä. Se suru, joka heitä yhdisti, ei ollut ainoastaan suuri, siinä oli samalla jotain lämmintä ja nostavaa. He eivät muistelleet elämän meren hylkyä. He olivat löytäneet sellaista, mitä ei toisten silmä nähnyt, sillä he olivat tunteneet ja rakastaneet häntä.

Kohta kuolemantapauksen jälkeen kirjoitti Elina Eeron äidille. Vanha tohtorinna itse, Hanna sisar ja pari nuoremista lapsista saapuivat hautajaisiin. Kunnioittamalla kuollutta he tahtoivat korvata sen, mitä aikaisemmin olivat laiminlyöneet.

Varhain hautajaispäivän aamuna, ennenkuin toiset vielä olivat nousseet, kävi Toini kuolintalossa. Yhdessä Elinan kanssa he menivät Eeron huoneeseen ja siellä viipyivät kauan. Mutta kun he palasivat toisten luo, ei näyttänyt siltä kuin he olisivat itkeneet kuollutta, vaan kuin olisivat yhdessä viettäneet suurta ja pyhää juhlaa.

Se saattojoukko, joka kokoontui vainajan kodin edustalle, ei ollut suuri. Lähinnä ruumisarkkia ajoivat vainajan äiti ja Elina, sitte Hanna sisar ja Toini Hilkan kanssa. Seuraavilla rattailta tulivat Heikki, Helmi ja tohtori Häggin perheen nuoremmat jäsenet.

Ilmeellisen tyyni ja juhlallinen, hiljaista iloa uhkuva loppukesän tunnelma vallitsi sinä päivänä luonnossa. Auringonpaiste, kauniisti kukitettu hauta, vieläpä kyyneltyneitten kasvojen ilmekin näytti puhuvan, ei elämää tuhoavasta hallasta eikä kuoleman kolkosta, tyhjäksi tekevästä voimasta, vaan ennemmin elämästä, joka orastaa ajallisuuden raunioilla.

Murtunein surevien joukossa oli vanha tohtorinna. Vapisevana, surunsa alle painuneena hän nojasi Hanna tyttärensä. Näytti siltä kuin hän ei olisi nähnyt eikä kuullut mitään.

Haudalta palattaessa juotiin maalaistapaan kahvit kuolintalossa. Silloinkin pysytteli vanha tohtorinna erillään muista. Hän ei jaksanut olla seurassa. Hänen täytyi yksin saada kantaa surunsa suurta taakkaa.

Hänen selkensä oli kumartunut ja hänen päänsä painunut syvälle näinä päivinä, sen huomasivat hänen lapsensa.

Ainoastaan pari kertaa hän lähestyi toisia. Elina oli kertonut hänelle jotain Toinista, jonka johdosta hän tunsu tarvetta saada kiittää.

— Te olitte poikani ystävä. — Hän lähestyi Toinia.

— En, — niin, — ei, ette saa kiittää. — Se pisti kuin puukon kärki.

— En minä kiitoksia ansaitse.

— Päinvastoin, — lisäsi hän itsekseen. Samassa kutsui Elina häntä, ja huohtaen helpoituksesta kiiruhti hän pois. Hänen olisi ollut mahdotonta selitellä mitään ja yhtä mahdotonta ottaa vastaan kiitoksia.

Vanha tohtorinna yritti kerran uudelleen. Hän lähestyi rouva Hagertia.

— Tyttärenne oli niin hyvä Eerolle.

— Ei hän ole tyttäreni, oikaisi rouva Hagert.

— Tyttären sijainen kuitenkin, eikö niin?

— Tavallaan.

— Minä olen niin kiitollinen —. Vanha harmaa pää tutisi ankarasti. — Mutta minä kadehdin myöskin. On niin katkeraa — — vasta kuoleman jälkeen huomata — miten olisi voinut olla.

— Mitä te sanoitte, kysyi rouva Hagert melkein tuimasti. Hän oli käynyt vähän huonokuuloiseksi.

— Sanon vain — — Me emme ole toisillemme niinkuin pitäisi — ja se on sitte niin katkeraa.

Rouva Hagert vavahti, mutta sitä ei tohtorinna huomannut. — Kyllä minä kuitenkin häntä rakastin, mumisi hän, huojutellen harmaata päätään.

— Kyllä minä rakastin, kyllä minä rakastin, toisti hän moneen kertaan. Muuta hän ei puhunut koko iltana.

Rouva Hagert teki kohta senjälkeen lähtöä. Hän oli kovin väsynyt.

Kotiin tultuaan ei hän jaksanut kuunnella edes kertomuksia pikku Viljosta, jonka luona Kaisa oli ollut toisten käydessä haudalla. Hän meni omaan huoneeseensa, pani lepäämään ja lepäsi pitkään.

Sillä aikaa Toini alkoi kirjettä Eilert Olsenille. Hän oli vielä kirjoittamassa, kun täti kutsui. Hänellä oli asiaa. Tahtoi puhua pian, kun oli niin väsynyt.

Toinista tää näytti huolestuttavan heikolta. Sentähden hän ehdotti puhelun siirtämistä huomiseen.

— Ei, ei, nyt se on sanottava. — Rouva Hagert puhui katkonaisesti ja lyhyeen. — Sinä tiedät, minkälaista meillä ennen oli yhdessä — niin hyvää. Ymmärtämys yhdistää. Mutta sitte aloin ajatella, että olin liian hyvä. Ajattelin vain, mitä olin tehnyt sinulle ja mitä minulla oli oikeus vaatia. Se vieroitti. En enää nähnytkään toista puolta. — Kun sairastuit, minä melkein suutuin, mutta kun huononit, ymmärsin, mitä olit ollut minulle.

Toini teki keskeyttävän liikkeen, mutta tää ei siitä huolinut. Hän jatkoi vain. — Silloin alkoi taistelu. Kun sitte tohtori puhui terveydestäsi ja matkasta, suutuin taas. Elämä ei ollut hemmoitellut minua, sentähden minäkään en tahtonut hemmoitella toisia. Olin mielestäni oikeutettu ajattelemaan itseäni. — Annoin sinun matkustaa — mutta tunsin kylmyyttä, sillä taistelin yhä. — Mutta tänään haudalla ja sitte kun — — Ääni rupesi värisemään. — Lähde, lapsi, minne tahdot! Ajattele itseäsi! Täytyyhän sinunkin saada valita oma urasi ja elää omaa elämääsi!

Toinin kädet kiertyivät samassa tädin kaulaan ja poski painui poskea vastaan.

— Tää rakas, kaikki on hyvin, kunhan ymmärrät ja — — —

— Älä — älä. Ei nyt puhuta, kun mieli on liikutettu.

Samassa nakutti Kaisa ovelle tullakseen kattamaan illallispöytää. Puhe katkesi siihen, eikä sitä sitte enää jatkettu. Mutta illalla hyvää yötä sanoessaan vanha rouva entiseen, mutta viime vuosina unohtuneeseen tapaansa suuteli Toinia molemmille poskille, otti hänen päänsä käsiensä väliin, katsoi syvälle silmiin ja sanoi: Jumala siunatkoon sinua, lapsi. — Ja Toini vastasi kietoen kätensä hänen kaulaansa: hyvää yötä, rakas äiti-täti!

Kun Toini avasi huoneensa oven, sattuivat hänen silmänsä ensimmäiseksi keskeneräiseen kirjeeseen.

Miten kummallista! Äsken juuri hän oli istunut kirjoittamassa kokonaan sen valtaamana, mitä haudalla oli kokenut ja kuullut, ja nyt olivat jo toiset vaikutelmat työntäneet kaiken tuon syrjään.

Hän istui kauan ajatuksiinsa vaipuneena, voimatta jatkaa kirjettään. Mutta sitte sulautuivat kaikki eri kokemukset ja vaikutelmat yhteen, ihanaksi, sopusointuiseksi kokonaisuudeksi. Hän tarttui kynään ja jatkoi:

— Kerroin jo hautaustoimituksesta, miten ehjästi ja johdonmukaisesti kaikki siellä korotti mielen yli sen, mikä oli särkynyt, tuhoutunut, siihen ijäisyysmaailmaan, jossa »vajaa lakkaa».

Senjälkeen kun tuota kirjoitin, olen omastakin puolestani kokenut paljo. — Tie on auennut. Olen vapaa suunnittelemaan tulevaisuuteni suhteen, miten vain tahdon. Minua ei sido muu kuin sydämen rakkaus, mutta se onkin lujin side.

Toiste kerron enemmän tästä. — Omat asiani tuntuvat nyt niin mitättömän pieniltä, vaikka ne toiste taas pyrkivät anastamaan liiankin paljo alaa.

Palaan vielä hautajaisiin. Siellä tuli niin elävänä mieleeni eräs seikka tai sanoisinko kokemus, josta teki mieleni kertoa jo silloin, kun yhdessä ihailimme Tanskan taidetta.

Meillä on täällä Suomessa eräs kirkko, jonka maalauksista on paljo puhuttu ja kirjoitettu.

En käy niitä ensinkään arvostelemaan. Siinä suhteessa saattaa tietysti pitää eri näkökohtia silmällä. Sanon vain, mitä ne minulle ovat puhuneet. — Ja sanon vielä senkin, että jos kerran saisimme kulkea siellä yhdessä, niinkuin Uudessa Glyptothekissä, luulen, että Te tuntisitte samaa.

Kun ensi kertaa astuin tuohon kirkkoon, teki se minuun mitä valtavimman vaikutuksen.

Kirkkoa ympäröivän lehterin pohjaväri on ikävän harmaa: Painostavan arkielämän raskauden tuo se kohta mieleen. Tämän arkisuuden ympäröiminä kulkevat nuoret pojat kantaen elämän taakkaa ruusuineen ja ohdakkeineen.

Mikä kantaa kumartuneena, mikä suoraselkäisenä, mikä kevyen huolettomasti, mikä tarmokas ilme kasvoillaan.

Mutta kirkon perältä, alttarin yläpuolelta olevasta taulusta loistaa katsojaa vastaan häikäisevä valkeus ylösnousevien joukosta, loistaa, ikäänkuin säteillään valaen ylösnousemuksen kirkkautta ja voimaa arkielämän harmauteen.

Juuri samaa olen viime aikoina tuntenut.

Elämä on puhunut minulle voimakkaammin kuin koskaan — ensin luonto siellä Alppien maassa, sitte ihmiselämä yksinkertaisine ja kuitenkin niin ihmeellisine vaiheineen. Olen nähnyt niin paljo surua ja kuitenkin on kuin nyt vasta ymmärtäisin, miten suurta ja ihanaa elämä on.

Joka kevästä, joka talven vallan voittaa, joka aamusta, jolloin pimeys pakenee valon tieltä, tahtoisin kiittää, sillä ne julistavat kaikki elämän ja totuuden voittoa.

Me puhuimme niin usein yhdessä perinnön merkityksestä. Te painostitte sen peloittavaa puolta ja — olette oikeassa. Mutta olemmehan kaikki myöskin saaneet Eedenin perinnön, jonka vaikutuksia ei mikään voi kokonaan tyhjäksi tehdä.

Siksi juuri puhuu nouseva päivä ja kukkiva kevät ijäisyyselämästä, ijäisyystotuuksista, joita ei mikään voi tyhjäksi tehdä.

* * * * *

Toini antoi kynän painua ja ajatteli hetken. Hänen sielunsa silmäin eteen kohosi kuva hiljaisesta, kirkaskatseisesta miehestä, joka oli suuri nöyryydessään, jaloudessaan, mutta jolla oli suuri surujen taakka kannettavana.

Hän tarttui äkkiä uudelleen kynään.

— Olen kirjoittanut tästä kaikesta, sillä sydämeni on näinä viime aikoina ollut niin tulvillaan. Mutta olen tehnyt näin myöskin siksi, että tahdoin lähettää juuri tämän tervehdyksenä Teille.

Elämä on oikeastaan samanlaista kaikkialla, ja jokaiselle meistä tulee aikoja, jolloin on hyvä muistutella itselleen ja muille, että ajallisuuden vajavuus on lyhytaikaista ja se mikä on ijaistä, se voittaa kerran...

* * * * *

Vielä kauan istui Toini ajatuksiinsa vaipuneena. Sitte hän havahtui, nousi ja veti käärekaihtimen ylös.

Kuulakan kirkas oli elokuun aamu. Kasteen kyynelissä kylpi maa idässä sarastavan päivän kirkastamana.

Aurinko nousi.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK POHJAVIRTOJA: ROMAANI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You

can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.